

ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Νέα Παιδαγωγική-Σχολική Πράξη

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΧΑΡΗΣ ΠΑΤΣΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

Χάρη Πάτση: Μεγάλη—Παγκόσμιος Παιδική Έγκυκλοπαίδεια	
Β. Σορμπά: 'Ο Δάσκαλος είναι ή ψυχή του έθνους	297
Θ. Χαλαραμπίδη: Συστηματική όργάν. και Παιδ. έπιστήμη	299
Άγγελ. Ζαχαροπούλου—Πάτση: Τό περιβάλλον και τό παιδί	302
Εύριπίδου Ιούρλα: 'Ο παιδαγωγός Berthold Otto	307
Κων/νου Κίτσιου: 'Ο καθηγητής J. Piaget	311
HENRI PIERRON: 'Η πνευματική εξέλιξη του παιδιοϋ . .	314
ΑΔ. FERRIERE: Πρότυπα Σχολεία σ' άλλόκληρο τόν κόσμο	316
Χάρη Σακελλαρίου: 'Υφος και ήθος	318
Χρυσ. Ζήση: Τό παιδικό παιχνίδι και ή σημασία του . . .	320
Άδανασιϋ Γκρόζα: Τό άναγνωστικό Ε' Δημ. του Ο.Ε.Σ.Β.	321

ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΣΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

- 1) Παρακαλούμε θερμώς όλους τούς άναγνώστες μας νά μελετήσουν με προσοχή τό κείμενο με τήν περιγραφή τής Δεκάτομης ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑΣ (ΤΩΝ ΝΕΩΝ) τήν όποια δέτει σέ κυκλοφορία συντόμως τό «Νέο Σχολείο» μας.
- 2) Άνακοινούμε στοϋς συναδέλφους ότι τό Σον 'Υπουργείον Παιδείας διά του ύπαρ. 46215/26-4-56 έγγραφου του μάς γνωρίζει ότι «δύνανται και οι μαθηταί τής Δ' τάξεως του Δημοτικού Σχολείου νά χρησιμοποιούν βοηθητικά βιβλία».

ΕΤΟΣ ΣΤ'.

ΜΑΪΟΣ 1956

ΤΕΥΧΟΣ 69

ΑΘΗΝΑΙ

ΣΟΚΡΑΤΟΥΣ 37

θεία του Συγγραφέα μας 'Επιτελείου, κατορθώσαμε να φέρουμε σε πέρας και το παραδί-
δεμε σήμερα στην αυστηρή κρίση σας.

Ένας έρωτας παιδαγωγικός και μία άπεραντη αγάπη προς το εγκαταλελειμένο Έλλη-
νόπουλο και προς τον ηρώϊκό λαό μας μάς ώθησε στο να πάρουμε την ιστορική, τη μεγάλη
αυτή απόφαση και πρωτοβουλία, να εμφανίσουμε ένα τόσο τεράστιο έργο, απαραίτητο για
τη νεολαία μας, που παραδέρνει ακαθοδήγητη, ενώ διψά και λαχταρά για αληθινή μόρ-
φωση, για πρόοδο, για επαγγελματικό προσανατολισμό, για μία ευτυχισμένη μελλοντική ζωή.

Αν δέν υπήρχαν αυτά τα στοιχεία της προσωπικής αυτοθυσίας ήμων και
των στενών συνεργατών μας, ποτέ δεν θα ήταν δυνατόν να συντελεσθώ μέσα σε τρία χρό-
νια, το γιγαντιαίο αυτό έργο που, όπως ελπίζουμε, θα αποτελέσει μοναδικό εντύπωμα για
τη νεολαία μας, μοναδική πηγή γενικής, ειδικής, σχολικής ή επαγγελματικής μορφώσεως.

Οι πολυπληθείς φίλοι μας, που από καιρό τώρα, διερχόμενοι από τα γραφεία μας, ελά-
βαιναν γνώση της εργασίας μας, συνεχώς μας παρακινούσαν να αρχίσουμε την έκδοσή της.
Ήδη πραγματοποιούμε την επιθυμία τους και αναμένουμε απ' όλους να μας συνδρά-
κουν γιατί, αν η προετοιμασία της Δεκάτομης ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΑΙΔΙ-
ΚΗΣ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑΣ (ΤΩΝ ΝΕΩΝ) απέτελεσε άθλον συλλογικής, συγγραφικής έρ-
γασίας, υπό την σκέπη του «Νέου Σχολείου» μας, ακόμη μεγαλύτερον άθλον επιτελούμε
τώρα που αποφασίζουμε την έκδοσή του μοναδικού αυτού έργου.

Αγαπητοί Συνάδελφοι,

— Σείς που μάς δώσατε τη δύναμη να πραγματοποιήσουμε μέσα σε λίγα χρόνια, ξε-
κινώντας από το ταπεινό μονοτάξιο σχολείο ενός φτωχού ήπειρωτικού χωριού, έργα με-
γάλα και χρήσιμα για την ελληνική Παιδεία...

— Σείς που στήριζατε το άγαπτό σε όλους παιδαγωγικό περιοδικό «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ»...

— Σείς που μάς ενισχύσατε ήθικά και υλικά να πραγματοποιήσουμε την μοναδική,
στη χώρα μας, «ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ Ν. ΣΧΟΛΕΙΟΥ»...

— Σείς που μάς ενθαρρύνατε να εμφανίσουμε τα πιά συγχρονισμένα ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ
ΒΙΒΛΙΑ, για να αρχίσω έτσι μία ευγενής άμιλλα στον τομέα της βοηθηματογραφίας,
με αποτέλεσμα τη σημερινή άνθιση του βοηθητικού βιβλίου...

— Σείς που υποστηρίζατε με φανατισμό και διαδώσατε σε όλα τα σχολεία της χώρας
μας τους ΤΡΙΠΛΟΥΣ ΧΑΡΤΕΣ μας, που άνοιξαν νέους ορίζοντες, στη μέχρι σήμερα έλλη-
νική χαρτογραφική παραγωγή, με το να εισάγουν επίσημως και οργανικώς ως ισότιμους στοι-
χείον προς το γεωφυσικο-πολιτικό και το οικονομικο-παραγωγικό...

— Σείς που θριαμβευτικά υποδεχτήκατε την τελευταία δημιουργία μας, τα ΕΛΕΥ-
ΘΕΡΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΑ μας, σαν μία εύλογία του Θεού μέσα στη ξεραϊλα που μάς δέρεται,
ξεραϊλα που είναι αποτέλεσμα πολλών αιτίων αλλά και της μονεπικτορίας του ενός και
μόνου αναγνωστικού (τροχοπέδης της φιλαναγνωσίας)...

— Σείς που κωφεύσατε στις ταπεινές σκευωρίες των συγκροτημάτων και των έχθρων
κάθε προοδευτικής, στον τομέα της άγωγής, προσπάθειας, και που με θάρρος παιδαγωγικό, με
φλογερή αγάπη προς το παιδί, με άγνη και άνιδιοτελή διάθεση και με άγνη διαίσθηση παι-
δαγωγική, υψώσατε το άνάστημά σας και περιφρουρήσατε τα δημιουργήματά μας δηλ. την
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ του «ΝΕΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ» μας...

— Σείς, που για όλους αυτούς τους λόγους θεωρείσθε και είσατε ανεπαιστέες, συνεργάτες,
και στυλοβάτες της όλης μας συγγραφικής και έκδοτικής προσπάθειας...

— Δώστε μας τη δύναμη να ολοκληρώσουμε, σε λιγότερο χρόνο,
από αυτόν που προβλέψαμε, την έκδοσή της Δεκάτομης ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ
ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑΣ (ΤΩΝ ΝΕΩΝ), αυτού του άπεραντου Θραυρού Γνώ-
σεων, που δεν θα πρέπει να λείψω από κανένα σπίτι, από καμμία οικογένεια, από κανένα
Σχολείο (Δημοτικό, Γυμνάσιο, Ανώτερη Σχολή), από κανένα Δάσκαλο ή Καθηγητή, από
κανένα Νέο και Νέα, από καμμία Παιδική, Σχολική, Μαθητική ή Ατομική Βιβλιοθήκη.

— Ένα μεγάλο ΕΡΓΟ ΖΩΗΣ, πραγματοποιήσαμε. Βοηθήσατε μας να δοθώ γρήγορα
στά χέρικ των παιδιών, των μαθητών, των σπουδαστών, των νέων, του λαού.

— ΕΓΓΡΑΨΑΤΕ τις Σχολικές σας Βιβλιοθηκές συνδρομητή στη ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΓΚΟ-
ΣΜΙΟ ΠΑΙΔΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ (ΤΩΝ ΝΕΩΝ) και σπεύσατε να προπληρώσατε την
άξία ολοκλήρου του έργου ή μέρους αυτού, απ' ενός για να μάς διευκολύνετε στην τα-
χύτερη έκτυπώσή του και απ' άλλου για να έπωφεληθήτε της μεγάλης εκπτώσεως που
παρέχουμε.

— ΕΓΓΡΑΦΗΤΕ και σεις οι ίδιοι, έφ' όσον επιθυμείτε, να αποκτήσατε το έργο αυτό.

— ΕΓΓΡΑΨΑΤΕ και μερικούς από τους πιά εύπορους μαθητές σας ή συστήσατε τους
να αγοράζουν από τα πρακτορεία των ήμεριδων ή από περίπτερα τα εβδομαδιαία τεύχη.
(Λεπτομέρειες και όροι υπάρχουν στο κείμενο που ακολουθεί σελ. 329).

Βέβαια πως και τούτη τη φορά θα μάς συνδράμει στη γιγαντιαία αυτή προσπάθεια
μας, για το καλό του παιδιού και του Έλληνόπουλου.

Διατελούμε με τους πιά εγκάρδιους χαιρετισμούς και τις πιά θερμές ευχαριστίες μας

ΧΑΡΗΣ ΠΑΤΗΣ

(Συγγραφέας—Έκδότης)

"ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ"

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΧΑΡΗΣ ΠΑΤΗΣ

Έτος 6ον • Μάιος 1956 • Τεύχος 69

ΑΘΗΝΑΙ — ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 37 — ΤΗΛ. 58-417

Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΕΙΝΑΙ Η ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Του κ. Β. ΖΟΡΜΠΑ, Δ.Φ., Τμήχου Υπουργείου Παιδείας

Το «Νέο Σχολείο» εϋθύς από της πρώτης ήμέρας της εμφάνισέως
του ήρχισεν μίαν μεγάλην και επίμονον έκστρατεϊαν διά την αξιοποίη-
σιν των μόχθων του Δημίου, διά την έτι παραιτέρω επαγγελματικήν
άνοδον αυτού και διά την επίλυσιν των πολλών αλύτων προβλημάτων
του, ίνα οϋτω, άπελευθερούμενος ο ήρως της υπαίθρου και των αστικών
κέντρων Δημίλος, αποδώσῃ εϊς την κοινωνίαν όσα αυτός όνειρεύεται
και όσα ή Πατρίς άπαιτεί.

Παρηκολούθησα με έξαιρετικόν ένδιαφέρον την σχετικήν άρθο-
γραφίαν από τας στήλας του περιοδικού τούτου, όπερ πολλάκις φιλοξε-
νει και ιδικά μας παιδαγωγικά σημειώματα. Ίδιαιτέραν όμως έντύπωσιν
μου έκαναν τα άρθρα της Δ)σεως του περιοδικού: «Οί Δασκάλοι στίς
έπάλξεις» (τ. 61—62), «το Δράμα του Δασκάλου στο χωριό (τ. 63) και
«το Δράμα του Δασκάλου στην πόλη» (τ. 64).

Έμελέτησα με ιδιαιτέραν προσοχήν τα άρθρα αυτά διά να δυνη-
θώ να σχηματίσω προσωπικήν γνώμην επί των προτεινομένων μέτρων
διά την βελτίωσιν της θέσεως του Δημίου και διεπίστωσα, ότι ο αξιοτίμος
κ. Δ)ντης του «Ν. Σχολείου» θεωρεί τόν παράγοντα «Δάσκαλος» ως την
ύψηλοτέραν κορυφήν της κοινωνικής πυραμίδος και ζητεί την λήψιν ώρι-
σμένων μέτρων ύπερ αυτού και της οικογενείας του, τα όποια, ως τονί-
ζει, εάν ληφθούν ο Έλλην Δημίλος θα αποδώσῃ έργον ασύγκριτον από
πάσης απόψεως και εϊς διεθνή άκόμα κλίμακα άφοϋ και σήμερα άκόμη
οί Έλληνες Δημίοι εύρίσκονται εϊς την πρώτην γραμμήν του παιδαγω-
γικού άγώνος, διεθνώς. Ας ίδωμεν όμως ποία μέτρα προτείνει και έπειτα
ας προβώμεν εϊς μίαν κριτικήν επ' αυτού. Ο κ. Πάτης προτείνει:

1) Να δοθῇ μισθολογική αύξησις εϊς τούς εκπαιδευτικούς παντός
βαθμού και οικογενειακά έπίδοματα ανάλόγως των μελών της οικογε-
νείας των. Έπ' αυτού οϋδέτις έχει αντίρρσιν και πολυετείς άγώνες διε-
ξήθησαν ύπό των δύο εκπαιδευτικών Όμοσπονδιών. Εϊναι περιττόν να
συνηγορήσωμεν, όδι τοϋτο εϊναι αϋτονόητον. Δυστυχώς όμως αϊ έλπί-
δες διά μίαν ριζικήν (τιμαριθμηκήν κλπ.) λύσιν του ζητήματος αυτού
εϊναι ελάχισταί, όδι άρμόδιως προβάλλονται πάντοτε γενικώτεροι λό-
γοι οικονομικοί. Περισσότερα άνάλυσις του σημείου τούτου έπαφίεται
εϊς τας δύο όμοσπονδίας αϊ έπορεύονται φέρουσιν και την μέλκην εϋθύνην
επ' αϋτό.

2) Προτείνει ο κ. Πάτης να χορηγηθῇ έπίδομα σπουδών εϊς τα
τέκνα των εκπαιδευτικών, έμβόλιμη φορολόγία ανάκατα Ελλήνων

ΔΩΡΕΑ

ΗΜΕΡΟΜ.

ΑΡΙΘ.

Κ.ΚΟΝΔΙΔ

20-7-90

44436

(καθορίζει τὰς σχολὰς αὐτάς) ἐπὶ προσκομίσει τοῦ οἰκείου πιστοποιητικοῦ τῆς Σχολῆς. Τὸ ἐπίδομα τοῦτο, λέγει, δύναται νὰ δοθῇ εἴτε ἀπευθείας εἰς τὸν φοιτητὴν, ὡς ἐγένετο παλαιότερον εἰς τοὺς Σπουδαστὰς τῶν Πολυταξίων Δ' λείων, εἴτε νὰ συμψηφίζεται εἰς τὸν μισθὸν τοῦ Δημίου—πατρός, βάσει τοῦ ὡς εἰρηται πιστοποιητικοῦ. Ἡ κορήγησις τοῦ θὰ διαρκῇ μέχρις ἀποπερατώσεως τῶν σπουδῶν. «Πᾶς ἀδικαιολογῆτος ἀπορριπτόμενος, δὲν θὰ λαμβάνῃ τὸ ἐπίδομα σπουδῶν».

Ὁ κ. Π. δικαιολογεῖ ἐπαρκῶς τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους προβαίνει εἰς τὴν πρότασιν ταύτην καὶ διευκρινίζει ὅτι ὁ Δημόσιος Προϋπολογισμὸς δὲν θὰ ἐπιβαρυνθῇ μὲ τεραστίαν δαπάνην, δεδομένου ὅτι τὰ τέκνα τῶν ἐκπαιδευτικῶν, τὰ ὁποῖα φοιτοῦν εἰς ἀνωτάτας σχολὰς (περιλαμβανομένων καὶ τῶν Π. Ἀκαδημιῶν) δὲν ὑπερβαίνουν τὴν χιλιάδα.

Σημειοῦμεν μὲ ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν τὴν σπουδαίαν ταύτην ἰδέαν τὴν ὁποίαν διὰ πρώτην φοράν ἐν Ἑλλάδι προτείνει πρὸς ἐφαρμογὴν μίαν προσωπικότητος τοῦ διδασκαλικοῦ σώματος. Συμφωνοῦμεν ἀπολύτως μὲ τὴν πρότασιν ταύτην διότι πράγματι, ἐνῷ ἡ δαπάνη τοῦ κράτους θὰ εἶναι ἐλαχίστη, ἥτοι περὶ τὰ 12.000.000 σημερινῶν δραχμῶν ἐτησίως (ὡς προϋπόθεσιν λαμβάνομεν τὸν ἀριθμὸν Σπουδαστῶν 1000 ἐπὶ 1000 δραχμηνιαίως «Ἐπίδομα Σπουδῶν»), ἀφ' ἑτέρου ἡ ὠφέλεια θὰ εἶναι τεραστία, διότι βοηθοῦντες τὰ τέκνα τῶν ἐκπαιδευτικῶν νὰ ἀποπερατώσουν τὰς σπουδὰς τῶν εἰς τὰ ἀνώτατα σχολεῖα, συντελοῦμεν εἰς τὸ νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν κοινωνίαν οἱ ἀριστεῖς τοῦ πνεύματος, διότι ὀφειλομένη ἀπαντῶν ἐν ἑννοήσωμεν—καὶ εἶναι κοινὴ συνειδήσις τὸ γεγονός αὐτό—ὅτι τὰ τέκνα τῶν ἐκπαιδευτικῶν γεννῶνται εἰς περιβάλλον παιδαγωγικόν, ἀνατρέφονται ἐπίσης εἰς τὸ ἴδιον περιβάλλον, καὶ τέλος μορφώνονται εἰς αὐτό. Τοιοῦτον περιβάλλον διὰ τὴν «ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων» ἀνάδειξιν πνευματικῶν στελεχῶν μόνον ἡ διδασκαλικὴ καὶ ἐκπαιδευτικὴ οἰκογένεια δύναται νὰ παράσῃ, ὅπως τὸ ἴδιον ἰσχύει καὶ διὰ τὰς στρατιωτικὰς οἰκογενεῖας αἵτινες διὰ τῶν παραδόσεών των, περισσότερον παντὸς ἄλλου, δύνανται νὰ ἀποδώσωσιν στρατιωτικὰ στελέχη. Ἐάν τὸ λεγόμενον «γόνος στρατιωτικῆς ἢ ναυτικῆς οἰκογενεῖας» ἐνέχει ἀλήθειαν τινα, τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ. «Οὗτος λέγομεν, εἶναι ὁ γόνος ἐκπαιδευτικῆς οἰκογενεῖας».

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἰσχυρισμὸν, τυχὸν ἀντιφρονούντων, ὅτι ἡ πρότασις αὕτη δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν γενίκευσιν τοῦ «ἐπιδόματος σπουδῶν» καὶ εἰς ὅλα τὰ Ἑλληνόπουλα τὰ φοιτῶντα εἰς τὰς ἀνωτάτας σχολὰς, ἡμεῖς θὰ τὸ νῦχόμεθα καὶ αὐτὸ νὰ γίνῃ εἰς τὸ μέλλον. «Ἀλλωστε ἕνα σημαντικὸν ποσοστὸν ἀπὸ τοὺς ἀριστερεῖς σπουδαστὰς (οἱ 10 πρῶτοι λαμβάνουν καὶ τώρα ἕνα μικρὸ ἐπίδομα) ἡ καθιέρωσις «ἐπιδομάτων» καὶ «ὑποτροφιών» διὰ τοὺς ἀριστερεῖς μαθητὰς—τέκνα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ—ἐνδείκνυται καὶ ἐπικροτεῖται ὑπὸ πάντων, πρωτοστατούντων τῶν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν. Ἄς μὴ γίνεταί σύγχυσις. Ἐφ' ὅσον παραδεχόμεθα ὅτι ὁ Δημιῶς εἶναι κορυφὴ τῆς ὑπαλληλικῆς πυραμίδος θὰ πρέπει νὰ μὴ περιοριζόμεθα μόνον εἰς κενοὺς λόγους ἀλλὰ νὰ προβαίνωμεν εἰς ἔργα. Καὶ ἡ πρότασις περὶ χορηγήσεως «ἐπιδόματος σπουδῶν» εἰς τὰ τέκνα τῶν ἐκπαιδευτικῶν καὶ λογικὴ καὶ ἐφικτὴ εἶναι. Ἐλπίζομεν ὅπως ἡ Δ. Ο. καὶ ἡ Ο. Λ. Μ. Ε. τὴν υἱοθετήσουν εἰς τὰς προσεχεῖς Γενικὰς συνελεύσεις των καὶ ἐπιδιώξουν τὴν πραγματοποιήσιν της.

3) Προτείνει ὁ κ. Πάτσης καὶ τὴν κατὰ ὀρθολογιστικὸν τρόπον, ρύθμισιν τοῦ ζητήματος τῶν διορισμῶν, μεταθέσεων κλπ. τῶν δημίων, διὰ νὰ μὴ γίνωνται ἀδικαίαι ἢ νὰ μὴ παρεμβάλλωνται ἐμπόδια διὰ τὴν ἀνέλιξιν τῶν ἱκανῶν. Ἐμελετήσαμεν καὶ τὰς προτάσεις αὐτὰς καὶ εἶδο-

ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

(Ὁργάνωσις, τὸ κύριον μας μέλημα γιὰ τὴν βελτίωσιν τῆς Ἑλλην. παιδείας)

Τοῦ κ. Θ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ

Ὑποδιευθυντοῦ Μαρμαλείου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Γράφοντας τὸν περασμένο μῆνα ἀπὸ τῆς στήλης αὐτῆς γιὰ τὴν ἀνάγκη ἰδρύσεως δυο Ἀνωτάτων Παιδαγωγικῶν Σχολῶν στὰ πανεπιστημιακά μας κέντρα, ἐτονίσσαμε στὸ τέλος τοῦ ἀρθροῦ ἐκείνου, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀποψις, ἡ ἐξέυρεσις δ.λ.δ. τῶν ἀπαιτούμενων χρημάτων γιὰ τὴν πραγματοποίησιν ἐπιτακτικῶν μεταρρυθμίσεων, καὶ στήν Παιδεία μας, δὲν εἶναι ἡ μεγάλη μας δυσκολία. *Ἡ μεγάλη μας δυσκολία ἐγκνεται στήν ἔλλειψιν συστηματικῆς ὁργανώσεως στὴ χώρα μας, γενικά.* Καὶ τὸ σημεῖο αὐτὸ τονίσθηκε τελευταία κατὰ τὸν πιὸ ἐπίσημο τρόπον.

Ποῦ μπορεῖ κανεὶς ἄραγε ν' ἀποδώσῃ τὴν ἀντιπάθειαν μας αὐτὴ πρὸς τὴν συστηματικὴν ὁργάνωσιν;

Λαὸς Μεσογειακὸς μὲ σπάνια πνευματικὴ εὐστροφία καὶ ταχύτητα ἀντιλήψεως ὑποτιμοῦμε κάπως τὴν ὁργάνωσιν καὶ σὺν ν' ἀδιαφοροῦμε γιὰ τὴν συστηματικὴν ἐργασίαν, ἰδιαίτερα ὅταν δὲν πρόκειται γιὰ τὸ αὐστηρῶς ἀτομικὸν μας καλὸ καὶ συμφέρον. Βασιζόμεστε στὶς παραπάνω πολυτίμες πνευματικὰς ἱκανότητές μας, τὴν εὐστροφίαν καὶ γρήγορην ἀντίληψιν, καὶ παραμελοῦμε τὴν στυγνὴν πραγματικότητά πού, γιὰ ν' ἀντιμετωπισθοῦν ὅπως πρέπει οἱ χίλιες· δυο ἀνάγκες μας, ἀπαιτεῖται συστηματικὴ ἐργασία καὶ ἐπιμονὴ ἀνεξάντλητη. Ἐπίσης, βαυκαλιζόμεστε μὲ τίς ὥραιες φραστικὰς διατυπώσεις, μὲ τίς ἐκλάμψεις «πνεύματος» καὶ τὰ δηκτικὰ εὐτράπελα, προτιμοῦμε τίς δουλειὰς τοῦ ποδαριοῦ, ὑπερεκτιμοῦμε θέσεις πού σχετίζονται πολλὰς φορὲς μὲ ἐπιφανειακὰς, ἐξωτερικὰς τιμὰς καὶ δόξας καὶ, ἀκόμη περισσότερο, ἐκείνες πού ἀποφέρουν τὸ εὐκόλον κέρδος. Ὑποτιμοῦμε ὅμως, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, τὴ θετικὴ ἐργασίαν, τὴν ἐργασίαν τὴν ταπεινὴν ἀλλὰ δημιουργικὴν, τὴν κατάρτισιν τὴν εὐδαιμονομένην, πού χρειάζεται ὑπόμονή μεγάλη γιὰ ν' ἀποκτηθῇ καθὼς καὶ τὴν ἐμβάθυνσιν στὴν ἐπιστημονικὴν μᾶς ἀπασχόλησιν καὶ τὴν εὐκρίνειαν σχετικὰ μὲ τὴν προέλευσιν τῶν πορισμάτων στὰ ὁποῖα καταλήξαμε. Ἐτσι, φυσικὰ καὶ λείπει ἀπὸ πολλοὺς μας ἡ πρωτοτυπία ἐκείνη καὶ ἡ μικρὴ ἔστω ἀλλ' ἀτομικὴ προσφορά, πού ὅμως εἶναι βγαλμένη μέσα ἀπὸ τὸ εἶναι τὸ δικό μας. Γιατὶ αὐτὰ τὰ δυο κυρίως, *πρωτοτυπία καὶ θετικὴ προσφορά*, συντελοῦν στὴν πρόδο τοῦ πολιτισμοῦ καὶ μάλιστα τοῦ δίνου ἕνα εἶδος χρωματισμόν, πού χαρακτηρίζει κάθε ἰδιόρρυθμην ἀλλ'

μὲν εὐσταθοῦν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Σκοπὸς μας δὲν εἶναι νὰ φθέρωμεν τὸ ἔμφυχον ὕλικόν μας. Τὸ θέλομεν νὰ διατηρηθῇ ἀκμαῖον διὰ τὰ ἀποδιδὼν ἑθνοφέλιμον ἔργον. Συνεπῶς πᾶσα πρότασις, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἰσχυοῦσιν διατάξεων περὶ διορισμῶν, μεταθέσεων, προαγωγῶν, μετεκπαιδεύσεων κλπ. πρέπει νὰ μελετᾶται ὑπὸ τῆς Δ. Ὁμοσπονδίας καὶ νὰ περιλαμβάνηται εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Γ. Συνελεύσεως. Νομίζομεν ὅτι ἅπασαι αἱ περιλαμβανόμεναι προτάσεις τοῦ κ. Πάτσης εἰς τὰ προμνημονευθέντα ἄρθρα του ἐνέχουν βαρύτητα καὶ πρέπει νὰ ἐπισύρουν τὴν προσοχὴν τῶν ἀρμοδίων. Ὁ Δημιῶς εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ ἔθνους καὶ πᾶν μέτρον λαμβανόμενον ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του, θὰ ἀποβῇ ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Β. ΖΟΡΜΠΑΣ

ανώτερη συμβολή ενός έθνικου συνόλου, ενός λαού, μέσα στον πανανθρώπινο πολιτισμό. Γιατί μ' αυτά τα δυο προσόντα κατάρθωσαν οι αρχαίοι πρόγονοι μας ν' ανοίξουν νέες λεωφόρους και νά θέσουν γερά θεμέλια στο γιγαντιαίο οικοδόμημα που λέγεται σήμερα «Δυτικός Πολιτισμός».

Στην Παιδεία μας δέν καλλιεργήσαμε, μοι φαίνεται, όσο θάπρεπε αυτές τις δυο αρετές, την πρωτοτυπία και τη θετική προσφορά. Έτσι αναγκασθήκαμε πολλές φορές νά μιμηθούμε, σχεδόν τυφλά κάποτε, άλλους λαούς. Γιατί τι άλλο ήταν και είναι: τὸ «Ἀλληλοδιδασκτικό Σύστημα» στον 19ο αἰώνα, τὸ «Ἑρβαρτιανὸν» στο τέλος τοῦ 19ου και στις αρχές τοῦ 20ου, τὰ σύγχρονα συστήματα «Σχολείου Ἑργασίας», «Decoloy», «Ἐνιαίας Διδασκαλίας», «Montessori» κλπ.;¹ Μ' αὐτὸ δέν ἐννοοῦμε καθόλου, ὅτι δέν πρέπει ν' ἀσχολούμεθα μὲ ὅ,τι γίνεται σὸν ἔξω κόσμῳ καὶ ἰδιαίτερα σὲς προηγμένες χώρες. Μία τέτοια στάσις μας θὰ ἦταν ἀντι-επιστημονική, ὀπισθοδρομική καὶ ἔκρως ἀντι-προοδευτική. Δέν κηρύττουμε οὐτε τὴν ξενολατρεία καὶ ἱερομανία, ἀλλ' οὐτε καὶ τὴν ξενοφοβία τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν. Σήμερα σὲς Ἀνώτατες Παιδαγωγικὲς Σχολές υπάρχουν εἰδικές ἔδρες τῆς «*Συνγκριτικῆς Παιδαγωγικῆς*», ὅπου δ.λ.δ. ἐξετάζονται, μελετιῶνται καὶ ἀποτιμῶνται τὰ ἐκπαιδευτικὰ συστήματα τῶν διαφόρων χωρῶν σὸν κόσμο καὶ οἱ ἐπὶ μέρος μεταρρυθμίσεις ἢ ἄλλα παιδαγωγικά μέτρα ποὺ ἐφαρμόζονται σὲ ξένες χώρες. Ἡ γνώσις εἶναι δύναμις τεράστια, ἐφόσον ξεύρει κανεὶς νὰ τὴν χρησιμοποιῇ καταλλήλως καὶ ἐπιφελῶς. Ἐκεῖνο ποὺ κάνει κακὸ εἶναι ἡ τυφλὴ ἀπομίμηση, ὁ πιθηκισμός, ἐνῶ ἡ γνώσις ὡς πηγὴ γιὰ δημιουργικὴ ἐμπνευσι καὶ παρότρυνσι ἀνυψωτικὴ καὶ ἐποικοδομητικὴ εἶναι τὸ «ἄλῃς τῆς γῆς».

Μὲ ποιά μέσα τώρα θὰ κατορθώσωμε ν' ἀποκτήσωμε σύγχρονη Ἑλληνικὴ Παιδαγωγικὴ Ἐπιστήμη, νεώτερες Ἑλληνικὲς παιδαγωγικὲς μεθόδους, δικὰ μας παιδαγωγικὰ συστήματα καὶ δική μας Ἐκπαιδευτικὴ Πολιτική;² *Πρῶτα-πρῶτα*, μὲ τὴν γνώσι καὶ βαθειὰ κατανόησι τῶν σχετικῶν ἐκδηλώσεων ἀπὸ τοὺς γίγαντες τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαϊότητος (Ὀμηρο, Ἡσίοδο, Σόλωνα, Σωκράτη, Πλάτωνα, Ἀριστοτέλη... Πλούταρχο κλπ.) καὶ ἀπὸ τοὺς κυρίως ἐκπροσώπους τοῦ *Χριστιανισμοῦ* καὶ ἰδιαίτερα τοὺς τρεῖς ἱεράρχες καὶ ἄλλους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπίσης ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν βασικῶν προβλημάτων τοῦ χιλιετοῦς Βυζαντινοῦ μας Πολιτισμοῦ καὶ ἐκείνων τοῦ ὑποδοῦλου Ἑλληνισμοῦ. Ἄς μὴ λησμονοῦμε ὅτι ἡ Παιδεία εἶναι τὸ ὑπόβαθρο τοῦ Πολιτισμοῦ.

Δεύτερο, ἀπὸ τὴν *ἄμεσο ἐπαφὴ καὶ γνωριμία* μας μὲ τὴ σημερινὴ Ἑλληνικὴ *πραγματικότητα*: μὲ τὰ κύρια καὶ κατεπείγοντα προβλήματα τῆς χώρας μας καὶ τὲς σπουδαιότερες βασικὲς ἀνάγκες τοῦ λαοῦ μας. Παράλληλα, ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν *ἐπιτακτικωτέρων ἄλλὰ θεμελιωδῶν ἐκπαιδευτικῶν μας προβλημάτων*. Γιατί Παιδεία καὶ «ἐξωσχολικοὶ παράγοντες» ἢ Κοινωνία (Οἰκονομία, Οἰκονομικὴ καὶ Πολιτικὴ Ζωή, Τέχνη, Θρησκεία κλπ.) βρίσκονται σὲ στενὴ καὶ ἀμοιβαία ἀλληλοεξάρτησι. Ἀλλοίμονο σὲς χώρα ποὺ περιμένει, μὲ σταυρωμένα τὰ χέρια θαύματα ἀπὸ τὴν Παιδεία! Γιατί ἔτσι μονάχα καθορίζεται, πάνω σὲ γερά θεμέλια, ἡ *Ἐκπαιδευτικὴ Πολιτικὴ* ἑνὸς κράτους.

1. Βλ. σχετικῶς μελέτη μας—ὑπόμνημα: «Μέτρα τινα διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας», σελ. 15, Ἀθῆναι 1956.

2. Παράβαλλε σχετ. σύγγραμμά μας: «Θέματα Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ» (Τὰ πέντε βάρη σὲς σκοπὸ τῆς Ἑλλ. Παιδείας σήμερα) σελ. 32 κ. ἑ.

Τρίτο, ἀπὸ τὴ μελέτη καὶ ἀξιολόγησι τῆς *προόδου ποὺ συντελεῖται σὲς ξένες χώρες σὸν τομέα τῆς Παιδείας*, καὶ ἰδιαίτερα σὲς τὲς προηγμένες χώρες. Ὅχι γιὰ νὰ τοὺς μιμηθούμε τυφλά, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐμπνευσθούμε δημιουργικὰ σὲς ἐπιτυχὴ ἀντιμετώπισι παρεμφερῶν μὲ τὲς δικές μας δυσκολιών! Γιὰ νὰ νοιώσωμε ὅμως καλὰ τὴν πρόοδο τοὺς χρειάζεται, *παράλληλα, καὶ ἡ ἐξοικείωσις μας μὲ τὲς σχετικὲς πρὸς τὴν Παιδεία καὶ τὸν Πολιτισμὸ ἰδέες τῶν ἀντιπροσωπευτικωτέρων πνευματικῶν καὶ ἄλλων μεγάλων ἀνδρῶν τῶν, γιὰτὶ Παιδεία καὶ Πολιτισμός ἀποτελοῦν τὲς δυο πλευρές τοῦ ἴδιου νομίσματος.*

Τέταρτο, μὲ τὴν *πίστι* μας σὲς τὴν *ὑπαρξιν* μιᾶς *ἀνεξάρτητης καὶ αὐτοτελοῦς Παιδαγωγικῆς Ἐπιστήμης*. Τὴν πίστι αὐτὴν θὰ τὴν ἀποκτήσωμε μὲ τὴν ἴδρυσιν Ἀνωτάτων Παιδαγωγικῶν Σχολῶν, σὲς πανεπιστημιακὰ μας κέντρα, ὅπου θὰ συγκεντρωθοῦν σιγά-σιγά ὅλοι οἱ πιστὰ καὶ εὐλκρινὰ θεραπεύουν τὴν ἐπιστήμην αὐτὴν, καταγίνονται δημιουργικὰ μὲ τὸν ἑνα ἢ τὸν ἄλλο ἀπὸ τοὺς πολυαριθμούς σήμερα κλάδους τῆς καί, κυρίως, πονοῦν γιὰ τὸ ἀνέβασμα τοῦ συνόλου. Τὴν πίστι αὐτὴν σὲς γιγαντωμένη πλέον Παιδαγωγικὴ Ἐπιστήμη ἀσφαλῶς θὰ τὴν ἀποκτήσῃ ἐκεῖνος, ποὺ θὰ ἐπικεφθῇ *Ἀνώτατες Παιδαγωγικὲς Σχολές* (εἴτε «Ἰνστιτούτα» λέγονται, εἴτε «Παιδαγωγικὰ Πανεπιστημιακὰ Τμήματα», εἴτε «Κολλέγια» ἢ «Σχολές Παιδαγωγικῆς») τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ κυρίως τῆς Ἀμερικῆς. Εἶναι καιρός, νομίζομε, ν' ἀποκτήσωμε κι' ἐμεῖς τὲς δικές μας Ἀνώτατες Σχολές.

Πέμπτο, μὲ τὴν *ἀνάθεση* σὲς *μίαν ἢ περισσότερες ἐπιτροπές*, ἀπὸ εἰδικευμένους παιδαγωγούς καὶ ἀπὸ ἄλλους πνευματικούς ἡγέτες, τῆς *ἐξετάσεως τῶν ἐπιτακτικωτέρων μας ἐκπαιδευτικῶν προβλημάτων*. Τέτοια σοβαρὰ προβλήματα μεταξὺ ἄλλων εἶναι σήμερα: ἡ ὀλοκλήρωσις τῆς Λαϊκῆς Παιδείας, ἡ εἰσαγωγή τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἡ κατάρτισις καὶ ἡ μετεκπαίδευσις τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ, οἱ τρόποι καὶ οἱ μέθοδοι ἐξετάσεων (εἰσαγωγικῶν, προαγωγικῶν καὶ ἀπολυτηρίων), ἡ συγγραφὴ καὶ ἑκδόσις τῶν σχολικῶν βιβλίων, ἡ προμήθεια ἐποπτικῶν καὶ ἄλλων σχολικῶν μέσων διδασκαλίας, τὸ πρόβλημα τῆς ἀνεγέρσεως καταλλήλων συγχρόνων διδακτηρίων, ἡ ἐπιμόρφωσις τῶν ἐνηλίκων, ἡ ἀγωγή τῶν ἀνωμάτων καὶ καθυστερημένων παιδιῶν, κλπ. κλπ. Σὲς προηγμένες χώρες οἱ ἐκθέσεις τῶν διαφόρων ἐπιτροπῶν γιὰ τὴ μελέτη τῶν διαφόρων ἐκπαιδευτικῶν προβλημάτων ἀποτελοῦν τόμους ὀλοκλήρους, ὅστερα ἀπὸ ἐργασία πολυετῆ, εἶναι προσιτὲς σὲ ὅλους, εἰδικούς καὶ μὴ, καὶ περιλαμβάνουν τὲς γνώμες ὅλων τῶν ἐνδιαφερομένων, ἐπισήμων ἢ ὄχι, προτοῦ ὑποβληθοῦν σὲς κοινοβούλια γιὰ ὀριστικὴ τροποποίησι τῶν κειμένων νόμων καὶ διατάξεων, γιὰ ἐκπαιδευτικὲς δ.λ.δ. μεταρρυθμίσεις.*

Ὅλα τὰ ἀνωτέρω καὶ πολλὰ ἀκόμη μποροῦν βαθμιαίως νὰ πραγματοποιηθοῦν μὲ τὴ συστηματικὴ ὁργάνωσι κυρίως. Ἡ ὁργάνωσις δέν εἶναι βέβαια ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων. Σ' αὐτὸ δέν χωρεῖ συζήτησις. Ἀλλ' ἡ ὁργάνωσις ἢ συστηματικὴ εἶναι ὁ μοναδικὸς τρόπος γιὰ νὰ φθάσωμε σὲς οὐσία. Ὅπως τὰ γεωτρύπανα ἀποτελοῦν τὰ μέσα γιὰ νὰ φθάσωμε σὲς πολὺτιμα ἀγαθὰ: νερό, ἄνθρακα, πετρέλαιο κλπ. ποὺ κρύπτονται σὲς ἔγκατα τῆς γῆς, ἔτσι καὶ ἡ συστηματικὴ ὁργάνωσις εἶναι τὸ ἀπαραίτητο μέσο γιὰ νὰ μπορέσωμε νὰ προσδεύσωμε καὶ νὰ

* Βλ. σχετ. ἑ. ἀν. σελ. 52 κ. ἑ. Ἐπίσης τὸ ἔργο μας: «Τὰ Ἐπιτακτικώτερα Ἐκπαιδευτικὰ μας Προβλήματα: Ἀθ. 1954.

Θέματα συνεργασίας Σχολείου και Οικογένειας

ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΟ ΠΑΙΔΙ

ΤΗΣ Κ. ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ — ΠΑΤΗΣ

(συνέχεια από το προηγούμενο)

Θα μιλήσουμε για τη **μίμηση** και την **περιέργεια** του παιδιού.

Η **μίμηση** κυριαρχεί στο παιδί. Με αυτή αποχτά γνώσεις και προσαρμόζεται εύκολότερα στο περιβάλλον. Δεν άργει να μιμηθεί τα προτερόματά ή ελαττώματά των γονέων του, των αδελφών του, των ανθρώπων του περιβάλλοντός του. Έχουν δίκιο εκείνοι που υποστηρίζουν ότι η δική μας διαγωγή, το δικό μας παράδειγμα εμπνέει και διαμορφώνει το χαρακτήρα του παιδιού. Άς το έχουμε αυτό υπόψη και ανάλογα ως ρυθμίζουμε τη συμπεριφορά μας. Εάν εμείς λέμε ψέμματα ή υποκρινώμαστε—ή ανάγκη πολλές φορές μας κάνει—το παιδί μας θα μάς μιμηθεί. Την πράξη προσέχει κι όχι τις ηθικολογικές δηλίες μας. Εάν εμείς δεν κάνουμε την προσευχή μας πριν κοιμηθούμε μην περιμένουμε να αποκτήσει, το παιδί, την καλή αυτή χριστιανική συνήθεια. Εάν εμείς φερνόμεστε σκληροί προς τους φτωχούς μην περιμένουμε, το παιδί μας, να γίνει φιλεύσπλαχνο, πονόψυχο, γενναιοδωρό, αλτροειστής, δσες δηλίες και αν τον κάνουμε στο σχολείο. Αν εμείς αδιαφορούμε γιαυτό, με το ίδιο νόμισμα και κάτι παραπάνω θα μάς πληρώσει. Αν εμείς γκρινιάζουμε και στήνουμε καννάδες στο σπίτι—δικαιολογημένους, αδικαιολόγητους, αδιάφορο—μην περιμένουμε να μη γίνει νευρικό κι αυτό, να μη γίνει γρινιάρικο.

Με λίγα λόγια: αποφύγετε κάθε κακή συνήθειά σας, κάθε κακή εκδήλωσή σας που δεν θέλετε να τη δώτε μεταφυτευμένη (μπολιασμένη) στο παιδί σας. Ότι είναι ο γονεύς το καθρεφτίζει το παιδί. Είναι μια μικρή αλήθεια για μάς τους γονείς, αλλά αλήθεια πάντοτε. Έχουμε βέβαια τα ελαφρυντικά μας. Οι στενοχώριες της ζωής, οι άπασχολήσεις μας, οι σκοτούρες μας μάς κάνουν να παρουσιάζομαστε στο παιδί τέτοιοι που δεν είμαστε στην πραγματικότητα ή που δεν θα θέλαμε να είμαστε. Κι εφόσον συμβαίνει αυτό ως μη εκδηλωνώμαστε τουλάχιστο μπροστά του. Αυτά τα λίγα ως προς τη μίμηση του παιδιού και την επίδραση του παραδείγματός μας.

**

Άς έρθουμε στην **περιέργεια**. Η περιέργεια του παιδιού είναι η πρώτη μορφή αναπτύξεως της προσοχής και της εκδηλώσεως των ενδιαφερόντων του. Θέλει να μάθει το γύρω του κόσμο. Θέλει να τον γνωρίσει. Γιαυτό το βλέπετε να ρωτά συχνά: «τί είναι τούτο, τί είναι εκείνο». Ολόκληρη η παιδική ηλικία είναι γεμάτη από τα «γιατί» του παιδιού. Από τις απαντήσεις που θα πάρει θα εξαρτηθεί η διαμόρφωση του χαρακτήρα του και αυτή ακόμη η έκταση της μορφώσεώς του. Μη ξεχνάτε αυτή την ψυχολογική αλήθεια. Απαντήστε σύντομα και με σαφήνεια στα «γιατί» του παιδιού σας. Μη του κρύβετε την αλήθεια! Γιατί θα ρωτήσει και άλλους και θα χάσει την εμπιστοσύνη του σε μάς. Αν σάς ζητά πληροφορία για κάτι που δεν ξέρετε καλείτε το μπαμπά του να του τη λύσει κι αν δεν την ξέρει κι αυτός,

βελτιωθούμε. Χωρίς λοιπόν ν' αποτελέσει την ουσία, ή οργάνωσις μάς αποκαλύπτει την ουσία πραγμάτων και καταστάσεων. Για τον λόγο αυτόν η συστηματοποίησης της οργανώσεως σε όλες τις εκδηλώσεις της ζωής μας, και κυρίως την Παιδεία, αποτελεί προϋπόθεση *Sine qua non*.

Θ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

ανοίγετε μπροστά στο παιδί, το εγκυκλοπαιδικό λεξικό και του δίνετε την απάντηση. Αν δεν έχετε και από αυτό το προτρέπετε να ρωτήσει το δάσκαλό του. Μη σάς φανή παράξενο που οι γονείς και δασκάλοι πρέπει, όταν δεν ξέρουν κάτι, να σπεύδουν στη βιβλιοθήκη του σπιτιού ή της τάξης. Δέ μειώνεται η προσωπικότητά μας, αλλά αντίθετα δείχνουμε στο παιδί την πηγή απ' όπου, από τώρα και στο μέλλον, μπορεί ν' άντλη γνώσεις. Τότε καταλαβαίνει και μόνο του την αξία του βιβλίου. Όποτε λοιπόν θα απαντούμε όποσδήποτε στα ερωτήματα του παιδιού.

Αλλά θα ρωτήσουν πολλοί γονείς: «Σε όλα; Πολλές φορές μάς ρωτούν και για πράγματα που δεν πρέπει να μάθουν ή που δε μπορούμε να τους δώσουμε σαφή απάντηση γιατί αυτό νομίζουμε ότι θα έβλαβε ηθικώς. Τί θα κάνουμε λοιπόν στις περιπτώσεις αυτές;»

—Καταλαβαίνω τη δυσκολία αυτή των γονέων. Υπάρχουν «περιέργειες» και «γιατί» των παιδιών που φέρνουν σε δύσκολη θέση κι εμάς τους μεγάλους. Εμείς στο σχολείο αντιμετωπίζουμε ερωτήσεις ανάλογες σε μερικά μαθήματα και απαντούμε με μεγάλο τάκτ και φρόνηση, με σκοπό ούτε να ξεφύγουμε, ούτε να βλάψουμε τον ηθικό φρονηματισμό του παιδιού. Πάντως δεν το αφήνουμε ανικανοποίητο. Κι εσείς αντιμετωπίζετε δύσκολες απορίες που σάς φέρνουν σε άμχανία. Ίδιως ερωτήσεις σεξουαλικού περιεχομένου, ερωτήσεις για το πώς γεννήθηκαν και για χίλια άλλα ανάλογα ζητήματα. Αν δεν πάρουν απάντηση θα καταλάβουν ότι κάτι τους κρύβουμε και θα επιμένουν περισσότερα καταφεύγοντας σε άλλες πηγές όποτε υπάρχει κίνδυνος μεγάλης ψυχικής βλάβης.

Για τη μορφή ειδικώς αυτών των αποριών του παιδιού έχει γραφή από έτών ένα πολύ σπουδαίο βιβλιαράκι από τον Αμερικανό παιδαγωγό Λίμπερ και έχει μεταφραστεί στην ελληνική με τον τίτλο «Το παιδί και το σπίτι». Εκεί υπάρχουν συμβουλές για τους γονείς. Πάντως και στα ερωτήματα αυτά θα δίνετε απάντηση που δεν θα απέχει από την αλήθεια. Η διατύπωση θα είναι ανάλογη με την ηλικία του παιδιού. Αφελής για τα μικρά και περίπου συγκεκριμένη για τα μεγαλύτερα. Έτσι θα μάς δοθεί ευκαιρία να του πούμε πολύ περισσότερα και να το σώσουμε από τους κινδύνους της πλήρους αγνοίας.

**

Στο σημείο αυτό τελώνουμε την ομιλία μας για τον παράγοντα παιδί. Και ανακεφαλαιώνουμε τα συμπεράσματά μας. Είδαμε ότι το παιδί είναι μια ύπαρξη τελείως διαφορετική από εμάς τους ενήλικους, ότι οι σωματικές και ψυχικές του λειτουργίες εύρισκονται στο άλφα της εξέλιξεως, ότι η κληρονομικότητα ελάχιστα βαρύνει το κανονικό παιδί και ότι οι ιδιότητες που κληρονομεί μπορούν να αποτελέσουν αφετηρία για περαιτέρω βελτίωση και εξέλιξη του. Είδαμε ακόμη ότι μέχρι τα 8—9 χρόνια κυριαρχείται από το παιχνίδι, τη μίμηση, την περιέργεια, που σιγά-σιγά παραχωρούν τη θέση τους σε ανώτερες πνευματικές λειτουργίες: στην κρίση, στη νόηση, στα ανώτερα συναισθήματα. Έτσι πήραμε μια ιδέα για το υποκείμενο του θεματός μας, το παιδί, που θα γίνει ο δέκτης των επιδράσεων του περιβάλλοντος. Καιρός πια να μιλήσουμε για το ίδιο το περιβάλλον, για τον κομπό επιδράσεων και για τους παράγοντες του περιβάλλοντος που θα γίνουν οι φορείς της μεταδόσεως των ανθρωπίνων ιδανικών, γνώσεων και δεξιοτήτων. Θα σταθούμε στις τρεις μορφές του περιβάλλοντος: 1) στο οικογενειακό 2) στο κοινωνικό και 3) στο σχολικό περιβάλλον.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Το παιδί γεννιέται και ανατρέφεται μέσα στο οικογενειακό του περιβάλλον. Όλα τα πρόσωπα της οικογένειας του είναι τα πρώτα που ασκούν επίδραση πάνω του: οι γονείς πρώτα και κυρίως η μητέρα, οι παππούδες και κυρίως η γιαγιά, τα ά-

δέρφια, οί συγγενείς. Ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς παράγοντες δέχεται ἐρεθισμούς, ἀφομοιώνει γνώσεις, ἐρχεται σὲ ἐπαφή καὶ προσαρμοῖται τῇ διαγωγῇ του μὲ τὰ ψυχσωματικά μέσα ποὺ τοῦ ἔδωκε ἡ φύσις μὲ τελικὸ σκοπὸ: τὴν αὐτοσυντήρησίν του, τὴν μεγάλωμά του, τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν του. Στὸ παρθένο μυαλό του ἐγγράφει ἐντυπώσεις, ἔξεις, αὐτοματισμούς, δεξιότητες, γνώσεις. Καὶ ἐφόσον μάθει νὰ βαδίζει, νὰ ὀμιλῇ, καὶ νὰ ἀναγνωρίζῃ τὰ γύρω του πράγματα μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἀποστολὴ τοῦ καθενός, ἀρχίζει νὰ ἀποκτᾷ συνείδησιν τοῦ ἑαυτοῦ του.

Τὰ ὄρια βέβαια τῆς δράσεώς του καὶ ὁ πνευματικὸς του ὁρίζοντας δὲν ξεπερνᾷ τὰ πλαίσια τοῦ σπιτιοῦ. Σιγὰ σιγὰ ἐπεκτείνεται στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ, στὸ δρόμο, στὴ γειτονιά, στὴ συνοικία καὶ τέλος στὸ χωριὸ ἢ πόλιν, στὴν ἰδιαιτέρα του πατρίδα, στὴν εὐρύτερή του πατρίδα, κλπ. Ἡ ἀντίληψις χώρου ἀρκεῖ βέβαια. Πάντως προηγείται τῆς ἀντιλήψεως τοῦ χρόνου. Στὴν ἀρχὴ τὸ παιδί λόγῳ τῆς ἀγάπης καὶ τῶν φροντίδων τῶν οἰκογενειακῶν του θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του βασιλιά. Αὐτὸ κυριαρχεῖ στὸ σπῖτι. Γιαντὸ μιλοῦν ὅλοι. Τὸ ὄνομά του ἔχουν στὸ στόμα. Τὰ καπρίτσια του ἱκανοποιοῦν. Δὲν ἔχει ἄδικο νὰ εἶναι ἐγωκεντρικὸ, ὅπως πολλὰ σωστά μᾶς διδάσκουν οἱ νεότερες ψυχολογικὲς κατευθύνσεις (ψυχολόγοι Κλαπαρόντ, Βαλλόν, Πιερόν, Πιαζὲ καὶ ἡ ψυχχαναλυτικὴ Σχολή). Σὲ λίγο καιρὸ τὸ παιδί προσαρμόζεται σὲ ὅλες μᾶς τὶς ἀδυναμίες καὶ μᾶς «παίζει στὰ δάχτυλα».

Πότε μὲ τὸ κλάμμα του, πότε μὲ τὶς κινήσεις του, πότε μὲ τὶς φωνές του: μᾶς καλεῖ νὰ τὸ προσέξουμε. Σὰν νὰ μᾶς λέγει: Ἐδῶ εἰμαι ἐγώ, ὁ ἀφέντης, ὁ κύριος, ὁ κανακάρης σας! Γιατὶ δὲν μὲ προσέχετε, θέλω τοῦτο! Θέλω ἐκεῖνο!

Κι ὅσο βλέπει πὼς τὸ προσέχομε καὶ τοῦ ἱκανοποιοῦμε τὰ γούστα συνεχίζει καὶ αὐριο καὶ μεθαύριο. Στὸ χέρι μᾶς εἶναι νὰ τοῦ περιορίσουμε τὸν ἐγωκεντρισμό.

Τὸ φάρμακο εἶναι νὰ ἀδιαφοροῦμε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς γιὰ τὶς ἐκδηλώσεις του αὐτές, ἐφόσον εἶναι ἔξω ἀπὸ τὶς ἀνάγκες του γιὰ τροφὴ καὶ κίνησι. Ἄν ὅλα τὰ πρόσωπα τοῦ σπιτιοῦ κρατήσουν ἐνιαία τακτικὴ, ὁ ἐγωκεντρισμὸς τοῦ παιδιοῦ θὰ μειωθῇ καὶ θὰ περιορίσῃ τὶς ἐκδηλώσεις του αὐτές.

Μεγάλῃ ἐπίδραση παίζει ἐδῶ ἡ σειρὰ γενήσεως τοῦ παιδιοῦ. Ἄν εἶναι μοναχοπαιδὸ θὰ χρειασθῇ μεγάλη προσπάθεια ἐκ μέρους μᾶς γιὰ νὰ τοῦ δώσουμε καλὲς συνήθειες, σειρὰ, τάξη, συμμετορὶα στὶς ἀσχολίες του. Οὕτε ἀδυναμία οὔτε ἀδιαφορία πρέπει νὰ δείχνουμε. Ἄν εἶναι πρωτότοκο ζηλεῖ τὸ δευτερότοκο γιὰτὶ τοῦ πῆρε τὴ θέσιν, ζηλεῖ καὶ ὑποσυνείδητα «μισεῖ» τὰ ἄλλα ἀδέρφια του.

Τὸ χάσμα θὰ τὸ γεφυρώσουμε ἐμεῖς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς μὲ τὴ στάση μᾶς. Δὲν πρέπει νὰ δείχνουμε ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἀγάπην γιὰ τὸ ἕνα καὶ ν' ἀδιαφοροῦμε γιὰ τὸ ἄλλο. Ἐνιαία τακτικὴ καὶ δῶ. Ἡ στάση τοῦ παπποῦ, τῆς γιαγιάς, καὶ μὴ διαφέρει ἀπὸ τὴν στάση τῶν γονέων γιὰτὶ τὰ παιδιά, ἀναζητοῦν καταφύγιον στὸ πρόσωπο ποὺ θὰ πάρῃ τὸ μέρος τους. Ἐτσι, ἂν τοῦ κλεισθοῦν ὅλοι οἱ δόμοι, θὰ διατηρήσῃ τὴ ψυχὴν του παρθένα ἀπὸ συμπλέγματα «κατωτερότητας» «ἀνωτερότητας» καὶ ἄλλα παρόμοια. Αὐτὸ ἔχει μεγάλη σημασία γιὰ τὴν διαπαιδαγώγησιν τοῦ παιδιοῦ, ἀπὸ τοὺς γονεῖς του. Γιατὶ ἐνδεχόμενα δέχεται τὴν ἐπιδράσιν ἀπὸ τὰ πρόσωπα ποὺ ἀγαπᾷ καὶ δυσκολώτερα ἀπὸ τὰ πρόσωπα ποὺ ἐνδομύχως μισεῖ. Ποτὲ δὲν θὰ μᾶς μισήσῃ τὸ παιδί ἂν δὲν τὸ δείρωμε. Καὶ ποτὲ δὲν θὰ τὸ δείρωμε ἂν ἐγκαίρως τοῦ κόψουμε τὶς κακὲς συνήθειες, ὅποτε δὲν θὰ μᾶς κἀν νὰ ἀγανακτοῦμε. Τὸ ξύλο δὲν μορφώνει. Παραμορφώνει μάλιστα. Ἡ στάση μᾶς πρέπει νὰ δείχνῃ ὅτι καταλαβαίνουμε τὰ «κόλλα» του καὶ εἶναι περιττὸ νὰ ἐπιμένῃ.

Μεγάλῃ λοιπὸν εἶναι ἡ ἐπίδρασις τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος στὸ παιδί. Ἡ στάση μᾶς, ἡ συμπεριφορὰ μᾶς, τὸ παράδειγμά μᾶς, ὁ τρόπος ζωῆς μᾶς, ἡ ἀρμονία τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς μᾶς, ἡ ἐργατικότης μᾶς, ἡ εἰλικρινεία μᾶς, ὁ ἀλτρουϊσμός μᾶς, οἱ ἀσχολίες μᾶς, ὅλα αὐτὰ ἐπιδροῦν μορφωτικὸς καὶ διαπαιδαγωγικὸς στὸ παιδί. Ὅλα αὐτὰ θὰ τὰ μιμηθῇ. Κι ἂν εἶναι καλὰ θὰ τοῦ βγοῦν σὲ καλὸ. Ἄν εἶναι κακὰ θὰ τοῦ βγοῦν σὲ κακὸ. Στὸ χέρι τῆς οἰκογενείας εἶναι νὰ παραδώσῃ στὸ σχο-

λεῖο ἕνα καλὸ ἢ ἕνα κακὸ παιδί. Γιατὶ στὴν οἰκογένεια περνᾷ τὰ προσχολικά χρόνια τοῦ τοῦ παιδὶ. Γιατὶ στὴν οἰκογένεια περνᾷ τὰ τρία τέταρτα τῆς ἡμέρας κατὰ τὴν σχολικὴν περιόδον.

Τὸ σχολεῖο προσπαθεῖ νὰ βελτιώσῃ τὸ χαρακτῆρα τοῦ παιδιοῦ μὲ τὶς δικές του μεθόδους. Ἀλλὰ πολλὲς φορὲς ἀποτυγχάνει γιὰτὶ πρῶτος παράγοντας ἀγωγῆς εἶναι ἡ οἰκογένεια, δεῦτερος ἡ κοινωνία καὶ τρίτος τὸ σχολεῖο.

Τί πρέπει νὰ κάνουν λοιπὸν οἱ γονεῖς στὸ σπῖτι ὥστε νὰ ἐπιδράσουν εὐεργετικὰ στὸ παιδί καὶ νὰ μᾶς τὸ παραδώσουν ὅσο τὸ δυνατόν μὲ τέλειον χαρακτῆρα; Καὶ τί πρέπει, παράλληλα μὲ τὴν ἐργασία τοῦ σχολείου, νὰ κάνουν ὥστε τὸ κοινὸ παιδαγωγικὸ μᾶς ἔργο νὰ βαδίσῃ παράλληλα;

Ἀπάντησις. 1) Οἱ γονεῖς πρέπει νὰ εἰσβῶνται καὶ νὰ κατανοοῦν τὶς ἀνάγκες τοῦ παιδιοῦ, σύμφωνα μὲ ὅσα εἴπαμε στὴν ἀρχὴ γιὰ παιγνίδι, χαρὰ, καλλιέργεια προδιαθέσεων, λύσιν ἀποριῶν του, ἀποφυγὴ νευρικῶν συμπλεγμάτων, ἀπόκτησις καλῶν συνηθειῶν.

2) Νὰ ἐκλέγουν καὶ νὰ παρέχουν, στὸ παιδί, κατάλληλες μορφωτικὲς ἀσχολίες: χειροτεχνικὲς ἐργασίες (νὰ ἱχνογραφῇ, νὰ ζωγραφίζῃ, νὰ φτιάχνῃ καρβάνια, κουτάκια, χαρταετοὺς κλπ.) Νὰ τοῦ διηγουμάστε διδακτικὰ παραμυθία καὶ ἱστοριοῦλες (ἐφόσον δὲν ἔχει ἀνάγνωσιν) ἢ νὰ τοῦ παρέχουμε μικρὲς συλλογὰς μὲ διαλεκτικὰ παραμυθία καὶ ἱστοριοῦλες κυρίως γύρω ἀπὸ ζῶα, φυτὰ κλπ. Νὰ ἀποφεύγουμε ὅμως τὴ γνωστὴ σαβούρα ποὺ κυκλοφορεῖ μὲ τοὺς δράκους, τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ φαντάσματα. Ἀργότερα νὰ τοῦ προμηθεύουμε λογοτεχνικά βιβλία, παιδικὰ, ζητώντας πάντοτε τὴ γνώμην τοῦ δασκάλου γιὰ τὴν ἐκλογὴν τους.

3) Νὰ τὸ προφυλάσσουμε ἀπὸ τὸ φόβον. Νὰ μὴ φοβᾷται τὸ σκοτάδι καὶ τοὺς διάφορους μπαμπούληδες. Νὰ μὴ τὸ φοβίζουμε ποτέ. «Θὰ σὲ πῶν ὁ ἀράνης» κλπ. Δύσκολα διώχνεται τὸ συναίσθημα τοῦ φόβου. Θὰ τὸ ἀκολουθεῖ σὲ ὅλην τὴν ζωὴν.

4) Νὰ τοῦ καλλιεργοῦμε τὸ κοινωνικὸ συναίσθημα. Ποτὲ μὴ ἀπομονώνετε τὸ παιδί σας ἀπὸ τὰ ἄλλα παιδιά τῆς γειτονιάς, τῆς συνοικίας, τῆς πόλεως—χωριοῦ. Πρέπει νὰ μετέχῃ σὲ ὁμαδικὰ παιγνίδια καὶ ἀσχολίες. Ἡ κοινωνικὴ εὐχέρεια εἶναι τὸ μοναδικὸ φάρμακον κατὰ τοῦ ἀτομισμοῦ, τῆς ἀπομονώσεως, τοῦ ἐγωκεντρισμοῦ. Βέβαια πρέπει νὰ διαλέγωμε τὴν συντροφίαν τοῦ παιδιοῦ μᾶς. Πρέπει νὰ ἀποφεύγουμε οἱ κακὲς συναναστροφές. Καὶ δυστυχῶς οἱ γειτονίαι μᾶς σήμερον, καὶ τὸ γύρω μᾶς περιβάλλον δὲν μᾶς ἐγγυῶνται τὴν καλὴν συναναστροφὴν ποὺ ζητοῦμε γιὰ τὸ παιδί μᾶς. Θὰ προσέξουμε πολὺ στὸ σημεῖον αὐτό. Ὑπάρχει τρόπος νὰ βολευθῇ τὸ ζήτημα. Βοήθητε του μὴ καλὴ συντροφία. Παιδικὰ καὶ κοριτσάκια τῆς ἡλικίας του μὲ καλὸ χαρακτῆρα δὲν λείπουν στὸν κύκλον τῆς γειτονιάς μᾶς καὶ τῶν γνωστῶν μᾶς. Τὴν ἴδια προσοχὴ νὰ δείχνετε καὶ ὅταν τὰ πηγαίνετε στὸ πάρκο καὶ στοὺς παιδικούς χώρους παιγνιδιῶν. Τί χαρὰ καὶ τί ἀγαλλίασις μᾶς πᾶναι ὅταν καμαρώνουμε τὰ μικρά μᾶς νὰ παίζουν ταίρι-ταίρι ἢ ὅλα μᾶς στὰ τερεαῖν, στὶς κούνιες, στὴν ἄμμο, στὶς δεξαμενὰς ἢ πίδακες τῶν πάρκων. Μὰ καὶ ἡ δικὴ τους χαρὰ εἶναι χίλιες φορὲς μεγαλύτερη. Τὸ κοινωνικὸν τους συναίσθημα δυναμώνει γιὰτὶ τὸ παιγνίδι τοὺς αὐτὸ τὸ παρακολουθοῦν καὶ ἄλλοι, ἔχει ἀντανάκλασιν καὶ σὲ ἄλλους.

5) Νὰ ἐκλέγωμε τὰ θεάματα ποὺ βλέπει τὸ παιδί στὸν κινηματογράφον κλπ. σύμφωνα μὲ ὅσα σὰς ἀνέφερα σὲ εἰδικὴν διάλεξιν (Ν. Σχολεῖον τ. 66—67).

6) Σὲ κάθε περίπτωσιν ἀλλόκοτης ἐκδηλώσεως τοῦ παιδιοῦ, σὲ περιπτώσεις ἀμνησίας, ἐλλειψέως συγκεντρώσεως τῆς προσοχῆς του κλπ. νὰ ζητᾷμε πάντοτε τὴ γνώμην τοῦ δασκάλου ἢ τοῦ παιδαγωγοῦ γιὰτὶ, ἂν περᾷται ἀπαρατήρητη ὥσως, εἶναι πολὺ ἀργὰ κατόπιν νὰ τὸ θεραπεύσωμε.

7) Κάθε βράδυν πρὶν κοιμηθῇ τὸ παιδί νὰ τὸ παίζουμε κοντὰ μᾶς καὶ νὰ κάνουμε ἕναν ἀπολογισμὸν τῶν ἀσχολιῶν του κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας. Μπορεῖ νὰ μᾶς ἐκμυστηρευθῇ κατὰ πὺν ἐξέφυγιν τὴν προσοχὴν μᾶς, κατὰ σημαντικὸν ὅμως, ποὺ πρέπει νὰ μᾶς βάλῃ σὲ σκέψιν. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ἐλέγχουμε μὲ διακριτικὸτητα τὴν

καθημερινή ζωή του παιδιού μας, λύνουμε τις άπορίες του, το διδάσκουμε να διακρίνει το καλό από το κακό κι έτσι κρατούμε στα χέρια μας τον παλμό της ψυχής του.

8) Προσπαθήστε να κερδίσετε την εμπιστοσύνη του παιδιού σας που δεν είναι δύσκολο με λίγη καλή θέληση να το πετύχετε.

9) Αναπτύξτε στο παιδί σας από τα μικρά χρόνια το θρησκευτικό και πατριωτικό συναίσθημα. Περικλείουν τόσο ψυχικό μεγαλείο, τα συναισθήματα αυτά, ώστε περιττό να τονίσουμε τη σημασία τους. Οι γνώσεις που θα υφάνουμε κατόπι εμείς στο σχολείο με τη θρησκευτική και την ιστορική δλλία μας θα μπούν ολόγεια στην ψυχή τους και θα γίνουν βιώματα. Σείς θα μάς έτοιμάσετε το έδαφος για να το καλλιεργήσουμε εμείς και να το σπείρουμε στο σχολείο ώστε να φέρη πλούσιους καρπούς στην κοινωνία και στο έθνος αργότερα. Τακτικός έκκλησιασμός του παιδιού μας είναι απαραίτητος.

10) Καθημερινή παρακολούθηση των ασχολιών που αναθέτει το σχολείο στο παιδί. Έξευρεση του χρόνου που απαιτείται. Να το βοηθούμε να εκπληρώσει τα καθηκόντά του αυτά με χαρά και προθυμία τονίζοντάς του την ικανοποίησή σας για αυτό.

11) Μή το κουράζετε από πολύ μικρό με τις μουσικές, τις γλωσσολογικές, τις σχολές σχεδίου και κάθε κατάχρηση αναλόγων απασχολήσεων. Το παιδί θέλει να ζήσει τη ζωή του. Η φύση του χάρισε την παιδική ηλικία να τη χαρή για να γίνη από παιδί ενήλικος κι όχι αντίθετα. Να περιορίζεστε σε ό,τι σας συμβουλεύει το σχολείο. Έσείς τουλάχιστο, έχετε την τύχη—ας μη το κρύβουμε—ότι παραδώσατε τα παιδιά σας σε ένα σχολείο που σας υπόσχεται πολλά πράγματα, που πραγματοποιήσε πολλά και βαδίζει ολοταχώς για πολύ περισσότερα. Έδω και γλώσσες διδάσκονται και μουσική διδάσκεται και ό,τι χρειάζεται ένα σύγχρονο παιδί διδάσκεται, με το παραπάνω μάλιστα. Η διαφορά έγκειται στο ότι όλα αυτά τα διδάσκονται τότε που πρέπει, όταν πρέπει και όπως πρέπει. Συνεπώς μην το απασχολήτε περισσότερο. Ξέρουμε τον πόθο σας, τα όνειρά σας, τί σκέπτεσθε για τα παιδιά σας. Μά είναι παιδιά και πρέπει να ζήσουν κι αυτά. Γιατί οι γνώσεις έγιναν για τα παιδιά κι όχι τα παιδιά για τις γνώσεις! Διδασκαλία κατ' οίκον μαθημάτων επιτρέπεται σε εξαιρετικές περιπτώσεις καθυστερημένων παιδιών λόγω διακοπής φοιτήσεως ή άλλων λόγων αλλά το πώς θα γίνη, το τί θα διδαχτή και το πρόσωπο που θα το διδάξη καλά είναι να τα ρυθμίξη ο δάσκαλος και το σχολείο στο οποίο φοιτά το παιδί.

Άρκετά σας ανέφερα για την επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος στο παιδί, για τον τρόπο που θα γίνη αυτή η επίδραση, για τους κινδύνους, για τις βλάβες μάλιστα και για τις ωφέλειες που έχει να κερδίση ο χαρακτήρας του παιδιού, πάνω στον οποίο θαρρή ή κοινωνία δια του σχολείου να μεταφύτεψη τα ιδανικά της. Είμαστε βέβαιοι ότι με μιὰ τέτοια παρακολούθηση των παιδιών σας θα τα παραδίνετε στην εκπαίδευση πανέτοιμα για να συνεχίσουν το δρόμο τους στην κοινωνία. Περισσότερο δεν θα έπρεπε στο οικογενειακό περιβάλλον. Προχωρώ στο κοινωνικόν περιβάλλον.

(συνεχίζεται)

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΖΟΡΜΠΑ

«Το παιδί και το σχολικόν περιβάλλον»

- ★ Το βιβλίο που σύσσωμος ο δασκαλικός κλάδος έκρινε ως άριστο έργο της παιδαγ. βιβλιογραφίας.
 - ★ Το βιβλίο που θεμελιώνει επιστημονικά το θέμα της συνεργασίας «Σχολείου—Οικογενείας».
 - ★ Το βιβλίο που φωτίζει ένα από τα δυσκολότερα παιδαγ. προβλήματα
- Ζητήστε το από τα γραφεία του «Νέου Σχολείου» Αθήναι Σωκράτους 31**
(Τιμή δραχ. 20 Β' έκδοση)

Κορυφαίοι άντιπρόσωποι της σχολικής μεταρρυθμίσεως

BERTHOLD OTTO

Υπό ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ ΣΟΥΡΛΑ, Παιδαγωγού

Το σημερινό σχολείο τρυ καταναγκασμού και της ρουτίνας πρέπει να αντικατασταθί με τον τύπον του σχολείου που υπηρετεί την οργανική πνευματική ανάπτυξη του παιδιού και του εφήβου.

Otto

I
Berthold otto (Μπέρτολντ "Οίτο).
Ο παιδαγωγός που πιστεύει πως κάθε παιδί κλείνει μέσα του νόμους της οργανικής πνευματικής του ανάπτυξεως. Δυστυχώς όμως ενώ για το σώμα έχει αναγνωρισθί το αξίωμα αυτό, για το πνεύμα και για την ψυχή δεν έχει

όπως στο σπίτι για κάθε τι που το παιδί δεν ξέρει ζητάει την βοήθεια των μεγάλων, των γονέων και των αδελφών του, έτσι και στο σχολείο ή όλη μορφή της διδασκαλίας πρέπει να στηρίζεται εις το έρευνητικό ένστικτο του παιδιού και ή διδασκαλία πρέπει να είναι ή σύνοthesis των απαντήσεων που δίνουν στίς

αναγνωρισθί και οι δασκάλοι και οι καθηγηταί μας δουλεύουν αντίκρυζοντας το παιδί με την προοπτική του Homunculus.

Ο παιδαγωγός που εξαίροντας την αξίαν των ψυχικών δεσμών μαθητών και δασκάλων, διακηρύσσει πως αι σχέσεις των δύο αυτών κόσμων πρέπει να είναι σάν τις σχέσεις παιδιών και ενηλίκων στο οικογενειακό τους περιβάλλον. Και

έρωτησεις των μαθητών οι συμμαθητές τους και ο δάσκαλος της τάξεως.

Ο παιδαγωγός που απορρίπτει στις γενικές γραμμές κάθε μορφή μονίμου προγράμματος πιστεύοντας ότι το ωρολόγιον πρόγραμμα πρέπει τις περισσότερες φορές να κανονίζεται με κοινή συγκατάθεση δασκάλου και μαθητών.

Ο παιδαγωγός που πιστεύει εις την μεγαλειώδη μορφωτικήν σημασία της

Συγκεντρωτικής διδασκαλίας, δεδομένου ότι η μορφή αυτή της διδασκαλίας είναι εκείνη που εξασφαλίζει σαφήνεια, ακρίβεια και συνέπεια της σκέψης, είναι η μορφή εκείνη της διδασκαλίας που οδηγεί σε πραγματική αὐτενέργεια, οδηγεί σε ισχυροποίηση των ἐπὶ μέρους γνώμων, οδηγεί σε ἐρμηνεία και σε διάρθρωση των διαφορῶν ἐννοιῶν.

Ὁ παιδαγωγὸς πού στή μορφή της Συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας ἀναγνωρίζει ὄχι μονάχα τὴν ἀξία της ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ἀτομικῆς παιδαγωγικῆς πλευρᾶς ἀλλὰ πρὸ παντὸς τονίζει καὶ ἐξαιρεῖ τὴν ἀξίαν τῆς Συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας γιὰ τὴν ἀγωγήν τῆς δλότητος τῶν μελῶν τῆς τάξεως.

Ὁ παιδαγωγὸς πού καθιέρωσε τὴν μορφήν τῆς ἐπ' εὐκαιρία διδασκαλίας, μαζεύοντας τὰ παιδιὰ ὅλα τὸν σχολεῖο του ἀπὸ 15—18 χρονῶν καὶ ὅλους τοὺς δασκάλους του τρεῖς φορὲς τὴν ἐβδομάδα κατὰ τὴν τελευταία ὥρα (12—1 μ.μ.) καὶ συζητώντας ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν του τὶς ἐργασίαι τῶν παιδιῶν. Στὴν ἀρχὴ ἤρχοντο εἰς φῶς αἱ ἐργασίαι ἐκείνες τῶν παιδιῶν πού εἶχαν ὁμαδικὸν χαρακτήρα συνεργασίας καὶ ὕστερα ἐμπαιναν στὴν ἡμερησία διάταξιν αἱ τοῦ προγράμματος τῆς συγκεντρώσεως, ὁπότε καθε μαθητὴς μπορούσε νὰ ἐρωτήσει, ὅτι δῆποτε αὐτὸς ἤθελε, καὶ σὺ ἐρώτημα τοῦ αὐτοῦ ἐπρεπε νὰ δοθῇ κάποια ἀπάντησις, πάντοτε μὲ τὴν προοπτικὴ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος.

Στὶς ἀπαντήσεις μιλοῦσαν πρῶτα οἱ μικρότεροι μαθηταί, ὕστερα οἱ μεγαλύτεροι καὶ τελευταῖοι οἱ δασκαλοί.¹

Οἱ μαθηταὶ ἦταν χωρισμένοι σὲ τέσσαρες κατηγορίας, δηλαδὴ ἓνα kurs ἀρχίων, ἓνα κατώτερον, ἓνα μεσαῖον καὶ ἓνα ἀνώτατον.

Κάθε kurs δούλευε μὲ τὰ δικά του θέματα καὶ κυριαρχοῦσε πλήρως ἐλευθερία. Αἱ κατ' οἶκον ἐργασίαι τῶν μαθητῶν δὲν ἦταν ὑποχρεωτικές, ἡ δὲ πειθαρχία τῶν ἦταν ἐξασφαλισμένη μὲ τὸν θεσμὸν καὶ τὴν λειτουργίαν τῆς αὐτοδιοικήσεως, ὅχι ὁμῶς κατὰ τὰ τωρινὰ ἀμερικανικὰ πρότυπα.

Ὁ παιδαγωγὸς πού διακηρύττει ὅτι οἱ διαγωνισμοὶ πρέπει νὰ καταργηθῶν ὑπὸ τὴν μορφήν πού διεξήγοντο στὸν παλὸν τύπο τῶν γερμανικῶν γυμνασίων.

Ὁ παιδαγωγὸς τέλος πού βάζει στὴν πρώτη σειρά τῆς ἐκτιμῆσεώς του τὸ Σχολεῖον τῆς Στενέστερης Πατρίδος τοῦ λαικοῦ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς ὑπαίθρου, τὸ ἀγροτικὸ Σχολεῖο, τὸν τύπον δηλαδὴ ἐκείνου τοῦ σχολεῖο πού θεωρεῖ σὰν τὸ πρωταρχικὸ κῦτταρο τοῦ

σχολεῖο τοῦ μέλλοντος.

Ἄλλ' ἄς τὸν γνωρίσουμε καλύτερα.

Γεννήθηκε στὰ 1859 στὸ Bienowitz, στὴν περιοχὴ τῆς Σιλεσίας.

Ἡ ζωὴ του στὴν ὑπαίθρο χώρα ἤσκησε μεγάλη ἐπίδρασιν στὴν μετέπειτα ἐξέλιξίν του.

Αἱ Γυμνασιακὲς του σπουδὲς ἐνὸς τοῦ ἐξησφάλισαν διὰ τῆς ἐπιδράσεως κάποιου δασκάλου του τὴν ἀφύπνισιν τῆς αὐτοτελοῦς σκέψεως, πού ὁ ἴδιος τὴν χαρακτηρίζει ὡς τὴν θυελλώδη χαρὰν τῆς γνώσεως, τοῦ ἐγέννησαν παράλληλα τὴν ἀποστροφήν πρὸς τὰ Λατινικὰ πού ἡ διδασκαλία τῶν ὄχι μονάχα δὲν τοῦ ἀφύπνισαν τὸ διαφέρον ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐδιώξαν κάθε ἔχνοσ προσοχῆς.

Μετὰ τὸ πέρας τῶν γυμνασιακῶν του σπουδῶν στὰ 1878 συνέχισε στὰ Πανεπιστήμια τοῦ Κιέλου καὶ τοῦ Βερολίνου παρακολουθῶν κλασικὴν φιλολογίαν.

Στὶς παιδαγωγικὰς του ἰδέας ἐπηρεάστηκε τὰ μέγιστα ἀπὸ τὸν Paulsen.

Στὰ 1883 ἐγκατέλειψε τὶς πανεπιστημιακὰς του σπουδὰς καὶ ἐγένινεν οἰκοδιδάσκαλος καὶ στὰ 1884 ἰδιωτικὸς διδάσκαλος στὸ Βερολίνον. Στὰ 1906 ἱδρύσκειν στὸ Βερολίνον δικὸν ἰδιωτικὸν σχολεῖον—τὸ περίφημον καὶ ἑκαουσθὸ Berthold—Otto—Schule—πού τὸ ἐπεσκέφθησαν χιλιάδες ἐκπαιδευτικῶν καὶ παρηκολούθησαν τὴν μορφήν τῆς λειτουργίας καὶ τῆς ὁργανώσεώς του πλείστοι φίλοι τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ τῶν σχολικῶν πειρατισμῶν.

Τὸ σχολεῖο του δὲν ἦταν ἀπὸ τοὺς τύπους τῶν συνήθων προτύπων σχολείων ἀλλ' εἶχε ὡς σκοπὸν τὸ ὅπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ οἰστηλάτου παιδαγωγοῦ μας προσωπικὸν νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὴν παρακολούθησιν τῆς ὁργανικῆς ἀναπτύξεως τοῦ πνεύματος τῶν μαθητῶν.

Ἐφρόντισε νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς μαθητὰς τοῦ σχολεῖοι τοι ἀπὸ κάθε ἐπιβλαβῆ ἐπίδρασιν, πιστεύων ὅτι ἡ παιδικὴ καὶ ἡ ἐφηβικὴ ἡλικία εἶναι ὁ μοναδικὸς χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ ζωὴ ἐγκλείει μέσα τῆς τὴν ἀξίαν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν ἐνὸς ἀντιθέτως οἱ μεγάλοι ζοῦν τὴν ζωὴν τους γιὰ νὰ τὴν χρησιμοποιήσουν. Τὸ νὰ ἀπελευθερώσωμε συνεπὲς αὐτὸν τὸν χρόνον τῆς παιδικῆς καὶ τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας ἀπὸ τὰς πιέσεις ὥστε τὸ πνεῦμα τοῦ παιδιοῦ καὶ τοῦ ἐφηβοῦ νὰ ἐξελιχθῶν ἐλευθερὰ γύρω ἀπὸ τὸ ἀληθινόν, τὸ ὅραϊο καὶ τὸ ἀγαθόν, αὐτὸ ἡττανε τὸ κεντρικὸν ἀξίωμα τῆς ὁργανωτικῆς καὶ παιδαγωγικῆς κοσμοθεωρίας τοῦ Otto.¹

1. Karsen, Die neue Schulen in Deutschland 1924 σελ. 110.

1. Berthold Otto, Geistiger Verkehr mit Schülern im Gesamtunterricht. (1907).

Τὸ σχολεῖο μου—τονίζει ὁ ἴδιος—ἐξυπηρετεῖ πρωταρχικὰ τὴν πνευματικὴν ἀνύψωσιν τῶν μαθητῶν πού φοιτοῦν σ' αὐτό. Κατὰ δεύτερον λόγον ἐπιτρέπει στοὺς νεαροὺς δασκάλους καὶ τὶς διδασκάλισσες πού θὰ ἤθελαν νὰ βοηθήσουν γύρω ἀπὸ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ σχολικοῦ ὁργανισμοῦ, νὰ πάρουν τὴν ἀπαραίτητη πρακτικὴ ἐξάσκηση καὶ νὰ κάμουν παρατηρήσεις οἱ ἴδιοι σχετικὰ μὲ τὴν μορφήν τῆς δημιουργικῆς ἐργασίας πού θὰ ἐφαρμόσουν. Καὶ τρίτον τὸ σχολεῖο μου μὲ τὸν πειρατισμὸν μου μᾶς δίδει τὰ συμπεράσματα καὶ τὰ ἐρεθίσματα τὰ ὁποῖα θὰ μᾶς ὁδηγήσουν σὲ μιὰ πραγματικὴ σχολικὴ μεταρρύθμισιν καὶ σὲ μιὰ μορφήν πραγματικοῦ παιδαγωγικοῦ πειρατισμοῦ.¹

Ὁ παιδαγωγὸς μας ἀσκεῖ συντριπτικὴν κριτικὴν κατὰ τοῦ παλῶν σχολεῖο καὶ ἰδίως κατὰ τοῦ πνεύματος τῶν ἀνωτέρων σχολείων καὶ ἐιδικὰ τῶν γυμνασίων.

Καὶ ἡ καταδίκη αὐτὴ τοῦ παλῶν πνεύματος πού κυριαρχοῦσε κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ στα γερμανικὰ γυμνάσια μὲ τὸν μηχανικὸν τρόπον τῆς μαθήσεως καὶ μὲ τὸν ξηρὸν βερμπαλισμὸν, θυμίζει κάποιαν στροφήν—προσφιλή εἰς τὸν Otto γιὰ ἐπιχείρημα—ἀπὸ ἓνα ποίημα ἡ μάλλον πεζοτραγουδοῦ ἐνὸς διαστήμου ποιητοῦ, πού καταδικάζει τὸ πνεῦμα τὸ σχολαστικὸν τοῦ γερμανικοῦ γυμνασίου, καταδικάζει τὸ πνεῦμα τῆς πλήξεως πού κυριαρχοῦσε στὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ σχολεῖο, καταδικάζει τὴν ἑλλειψιν κατανόησεως ἐκ μέρους τῶν καθηγητῶν, καταδικάζει τὴν ἀνυπαρξίαν διαδράσεως τῶν μαθητῶν πρὸς δημιουργικὴν ἐργασίαν.

Καὶ ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ καταθλιπτικὸ πνεῦμα τοῦ παλῶν σχολεῖο ἦταν ἐκεῖνο πού δημιούργησε στὰ κατοπιὰ νεώτερα χρόνια τὴν μεγαλειώδη σχολικὴν μεταρρύθμισιν στὴ Γερμανία.

Ἄλλ' ἄς ἀκούσωμε τὸν Φίλιππικὸν τὸν συντριπτικὸν τὸν Γερμανοῦ ποιητοῦ Philipp γιὰ τὸ γυμνάσιόν του πού φοιτοῦσε.....

«Ὁ γυμνάσιον! ἄδικα σπαταλᾷς τὰ λόγια σου! Στὴν ἀτμόσφαιρά σου βρέθηκα ἀπὸ τὰ 13 χρόνια μου. Ξεύρουν οἱ καθηγηταὶ σου κάτι ἀπὸ τὶς ἐπιστῆμες

τους, δὲν ξεύρουν ὁμῶς τὴν ψυχὴ τῶν παιδιῶν τῶν 13 χρονῶν.

Μοῦ μαθαίνει ὅλα, ὅσα μοῦ χρειάζονται γιὰ ἓνα καλὸν μέλλον, ἀλλὰ δὲν ξεύρουν οἱ καθηγηταὶ σου πῶς ὁ πόνος εἶναι κάτι ἱερὸν καὶ μὲ ἀφίνει νὰ ὑποφέρω ἐν ὀνόματι τοῦ... μέλλοντος.

Ἦσουν αὖ τὸν μπαμποῦλα τῶν παραμυθιῶν καὶ ἐγὼ σὲ εἶχα φαντασθῇ σὰν ἓνα ἵπποδι.

Κάποια μέρα ἀπεφάσισες νὰ μᾶς ἀφίσεις ἐλευθεροῦς ἀπὸ τοὺς κόλπους σου, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ ἐξάχρονη φυλακή.

Ὁ γυμνάσιον! εἶσαι ἡ πρὸ ὀδυνηρῆ ἀπὸ τὶς ὀδυνηρότερες θύμῃσές μου καὶ ὁσάκις ἀνασκαλεῶ τὴν τέφρα ἀπὸ τὶς παλῆς μου θύμῃσες, τὴν βρίσκω ἀκόμα ζεστὴ ἀπὸ τὴν πλῆξιν σου τὴν καυτερή.

Ἀλλὰ καὶ κάποια ἄλλη γωνιά τοῦ θυμικοῦ μου, ὃ γυμνάσιον, ἔχεις ἀκόμα ἀποξηράνει, τὴν γωνιά ζπου ἦτανε στιβαγμένοι οἱ πρῶτοι ἐνθουσιασμοὶ καὶ ἡ δυναμικὴ μου ἐξόρμησις.

Μιὰ σκιά τώρα εἶναι ἀπλωμένη ἀπάνω σὲ ὅλο μου τὸ εἶναι, εἶναι ἡ σκία Σου, πού ἀπὸ τὴν πρώτη χρονιά τῆς φοιτήσεώς μου, μοῦ ἀναψε σάν φωτιά ἡ πλήξιν τοῦ δοκίμασας καὶ ὁ κόρος πού μὲ κυρίεψε.

Ὁ γυμνάσιον! Οἱ πιὸ εὐτυχισμένες στιγμὲς τῆς ζωῆς μου ἦταν ἐκείνες κατὰ τὶς ὁποῖες σὲ ἐγκατέλειπα.¹

Αὐτὰ λέγει ὁ διάσημος Γερμανὸς ποιητὴς σχετικὰ μὲ τὸ γυμνάσιόν του πού φοιτοῦσε.

Καὶ ὁ παιδαγωγὸς μας συνεχίζοντας τὴν κριτικὴν του καταδικάζει τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας σχετικὰ μὲ τὴν μηχανικὴ μάθησιν πού κυριαρχοῦσε στὰ γυμνάσια τῆς πατρίδος του καὶ φέρει ὡς παράδειγμα τοὺς ἀρχαίους. Ἐλλήνες πού ἐφθασαν στὴν ὑψιστὴ βαθμίδα τῆς ἐξελίξεως τῆς πνευματικῆς γιὰτὶ ἀναζητοῦσαν τὴν ἐξέλιξιν μονάχα στὶς πνευματικὰς προδιθέσεις τῶν ἐπὶ μέρους ἀτόμων.

Κατὰ τὸν Otto οἱ ρίζες κάθε πνευματικῆς ἐξελίξεως βρίσκονται στὴν ἐξωριστὴ λαϊκότητα² καὶ συνεπὲς θάπρεπε τὴν ἐξέλιξιν τὴν ὁργανικὴν νὰ τὴν ἀναζητήσωμε εἰς τὸ ἐθνικὸν λαϊκὸν πνεῦμα τὸς τὴν σύνθεσιν.

Μιὰ ὁργανικὴ πνευματικὴ ἐξέλιξιν ἀπαιτεῖ πρωταρχικὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐξωριστῶν διαφερόντων τῶν μαθητῶν. Ἐν συνεχείᾳ ὁ μεταρρυθμιστὴς παιδαγωγὸς μας καταδικάζει τὴν καθιερωμένη σημερινὴ μορφή διδασκαλίας μὲ τὰ καλὸς καὶ ἀπαιτεῖ τὴν καθιέρωσιν τῆς διδασκαλίας ἐκείνης πού ἐπιτρέπει τὴν πραγμα-

1. Karsen, Die neue Schulen in Deutschland 1924 σελ. 111.

2. Berthold Otto, Volksorgnisde Einrichtungen der Zukunftsschule 1914.

τική έπικοινωνία μαθητών και δασκάλου. 'Ο βασικός κανόνας της πνευματικής έπικοινωνίας κατά τόν Otto είναι η άμοιβαία προσοχή. 'Η προσοχή του δασκάλου μπροστά στο παιδί, που αντιπροσωπεύει την μέλλουσα γενεά, και του παιδιού προς τόν δάσκαλο ως αντιπροσώπου, λόγω της ηλικίας του, της πείρας του και της θέσεώς του της ξεχωριστής στη ζωή, σάν κάποιος υπερδιατεταγμένης προσωπικότητας.

'Η ιθύνουσα δύναμις κατά την διδασκαλία πρέπει να είναι τó διαφέρον. Στην διδασκαλία δεν πρέπει κατά τόν Otto να ανακοινώνει τις γνώσεις του ó γνωρίζων, αλλά να έρωτά ó άγνωστον, για να ίκανοποιηθί έτσι τó ένστικτον της γνώσεώς του.¹

Συνεπώς τó μέσον της έπικοινωνίας της πνευματικής δασκαλίας και μαθητών, είναι ή έρώτηση του μαθητού. 'Ο φτωχός σε γνώσεις άποτείνεται στους πλουσιωτέρους σε γνώσεις και έτσι γενικεύεται ó έλευθερος διδακτικός διάλογος.

Τά σφάλματα κατά την διδασκαλία δεν πρέπει να έπικυίνονται αλλά να θεωρούνται ως εύλογα της σκέψεως.

Ός προς τας μεθόδους της διδασκαλίας ó μεταρρυθμιστής παιδαγωγός μας φρονεί ότι έπ βάλλεται ή σταθερή συνεργασία των μαθητών στην τάξη διαιρουμένων σε ομάδες.²

Τά παιδιά ζητούν πάντοτε κάτι τι καινούργιο στην μέθοδο της διδασκαλίας. Γι' αυτό όρες διδασκαλίας κατά τας όποιās δεν είναι ζωγραφισμένη στο πρόσωπον μαθητών και δασκάλων ή χαρά και ή διάθεση προς εργασίαν, δεν ώφελούν σε τίποτε. Μέθοδος έπίσης διδασκαλίας που οδηγούν τους μαθητάς σε άναγκαστική εργασία ή σε έκδηλο δυσφορία και άγωνία, δεν ώφελούν σε τίποτε άπολύτως.

III

'Ετελειώσαμε, ή μάλλον σκοπεύουμε να τελειώσουμε σεβόμενοι τόν χώρον του φιλοζώνου περιοδικού.

Είς κάποιο πανηγυρικό τεύχος έκδοθέν προς τιμήν του Otto γράφει³ ó Richard Müller τό έξής :

'Ο Berthold Otto άνήκει άναμφιβόλως στους παιδαγωγούς που έχουν συνεισφέρει τó μοναδικόν, τó μόνιμον και τó πλήρες αξίαν γύρω από την άνώψωση της παιδαγωγικής έπιστήμης.

Και κάποιος άλλος άνώτερος Γερμανός εκπαιδευτικός άποκαλεί τó σχολείο

του Otto «ώς ένα σπάνιο σχολείο σε όλο τόν κόσμο, σχολείο όπου οι μαθητές ήτανε οι ξεχωριστοί δάσκαλοι του».

'Αναμφιβόλως στην άρχή πλείστα των σχολείων στη Γερμανία δεν ήσαν δυνατόν να διεξάγουν έν τη πράξει όλες τις παιδαγωγικές απαιτήσεις του Otto, όσα όμως σχολεία δούλευαν με τó πνεύμα του νεωτέρου σχολείου, υιοθέτησαν από τις ιδέες του Otto την έπ' εύκαιρίας διδασκαλίαν, υιοθέτησαν τó πρόβλημα των έρωτήσεων και τó έλευθέριον διάλογον στην τάξη, υιοθέτησαν την αυτοδιοίκηση, υιοθέτησαν την έπιλογή της ύλης στα προγράμματα άνόλογα με την πνευματική βαθμίδα και τó διαφέρον των μαθητών, υιοθέτησαν την ιδέαν της κοινωνικότητας στην όργάνωση της σχολικής ζωής, υιοθέτησαν την συγκεντρωτική διδασκαλία.

'Ο Otto πιστός στις παιδαγωγικές βασικές άπόψεις του δασκάλου του του Paulsen διεκήρυτε πώς έν πρώτοις στη διδασκαλία δεν πίπτει τó κέντρον του βάρους στα έπι μέρους μαθήματα αλλά στο παιδί και δεύτερον πώς αι περίοδοι της παιδικής και της έφηβικής ηλικίας δεν είναι προπροσκειυαστικές άπλώς βαθμίδες γύρω από την ένηλικίαν του άτομου, αλλά, ότι έγκλείουν ή καθεμιά ξεχωριστή και αυθύπαρκτη αξία και συνεπώς πρέπει ή κάθε μία άπ' αυτές να τύχη του έπιβεβλημένου σεβασμού και να μη τσαλαπατώνται τόσον ή παιδική όσον και ή έφηβική ηλικία και να αντίκρύζεται μονάχα με την άτελη έγκεφαλκήν της κατάστασιν έν σχέσει με τους σοφούς έγκεφάλους των δασκάλων και καθηγητών τους.

Και για να τελειώνουμε :

Πιστεύουμε πώς και ó άναγνώστης των γραμμών αυτών θα πεισθί και αυτός με την σειρά του, ότι μονάχα μ' ένα τέτοιο παιδαγωγικό άντίκρουσμα μπορούμε να ξαναζωντανέψουμε τη σβυσμένη τέφρα μέσα στην έφηβική ηλικίας τους δραματισμούς και μονάχα έτσι θα μπορούσαμε να μεταμορφώσουμε σε ένα πεζογράφο τας χαρές και τις λύπες τους, τις όνειροπολήσεις και τις φαντασιώσεις τους, τις στοχαστικές έμπνεύσεις τους και τόν ώραιον ιδεαλισμό τους, ξεκινώντας πάντοτε από τó άδιάβλητο παιδαγωγικό αξίωμα, πώς ή Μοίρα του ανθρώπου είναι φκιαγμένη έτσι ώστε στη μεγάλη του ηλικία να άξιοποιεί κάθε τι που παρέμεινε σε όπολυν θάνουσα κατάσταση κατά την περίοδο της έφηβικής του ηλικίας.

Και από της πλευράς αυτής πρέπει να όμολογήσουμε πώς τó σχολείο του Berthold Otto στάθηκε ένας έξαιρετος παιδαγωγικός σύμβουλος και ένας σθεναρός συμπαράστάτης γύρω από την έ-

Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ JEAN PIAGET ΚΑΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Του κ. ΚΩΝΙΝΟΥ ΚΙΤΣΙΟΥ, Καθηγητού των Παιδαγωγικών
εις την Π. 'Ακαδημίαν 'Ιωαννίνων

'Η πόλις των 'Αθηνών έφιλοξένησε κατά τó τελευταίον δεκαήμερον του Μαρτίου έ. έ. τόν διαπρεπή έπιστήμονα και άκάματον έρευνήτην της παιδικής ψυχής κ. Jean Piaget ('Ιωάννης Πιαζέ), καθηγητήν της Πειραματικής και Παιδαγωγικής Ψυχολογίας εις τó Πανεπιστήμια της Γενεύης και των Παρισίων και του Διεθνούς Γραφείου 'Αγωγής της Γενεύης.

'Ο έκλεκτός μας ξένος άφίχθη εις 'Αθήνας κατόπιν προσκλήσεως του Μορφωτικού Συλλόγου «'Αθήνα».

Οι εκπαιδευτικοί και οι διανοούμενοι είχαν την εύτυχίαν να άκούσουν δύο διαλέξεις του κ. Piaget εις τας αίθουσας του ως άνω Συλλόγου.

'Η έπί τεσσαράκοντα έτη μέχρι σήμεραν έπιστημονική έρευνα και δημιουργική εργασία του κ. Piaget ένέχουν ύψιστην σπουδαιότητα διά τας έπιστήμας της άγωγής, καθ' ότι ó έπιστήμων όδως θεωρείται, άπ' τά μέσα του 20ου αιώνος, εις έκ των μεγαλυτέρων ψυχολόγων της παιδικής ηλικίας (H. Wallon, A. Gesell, Carmichael, Piaget) και διότι κατέστη ήδη πίστις εις τούς εργάτας της άγωγής ότι «παιδαγωγούμεν καλλίτερον τó παιδί, εάν γνωρίσωμεν πληρέστερον αυτό».

Εις την Γενεύην, κατ' έτος, συρρέουν άρκεται έκτοντάδες φοιτητών έκ των χωρών της Εύρώπης, 'Ασίας, 'Αφρικής και 'Αμερικής, διά να σπουδάσουν τας έπιστήμας της άγωγής. Τό 'Ιδρυμα Κρατικών 'Υποτροφιών της πατρίδος μας έξετίμησε δεόντως τας ψυχοπαιδαγωγικές εργασίας του 'Ινστιτούτου J. J. Rousseau της Γενεύης, τού όποιου προϊστάται ό έπιστήμωνες κ.κ. J. Piaget και R. Doltrens, και προέτρεψεν άρκετάς ομάδας ύποτρόφων του εκπαιδευτικών, όπως μεταβούν προς μετεκπαίδευσιν εις Γενεύην.

Θεωρούμεν σκόπιμον, έπί τη εύκαιρία της άφίξεώς εις 'Αθήνας τού διαπρεπούς έπιστήμονος της Γενεύης, να έκθέσωμεν δι' όλίγων τας άπόψεις του έπί ψυχοπαιδαγωγικών και φιλοσοφικών προβλημάτων.

Γεννηθείς ό κ. Piaget εις Neuchâtel

έξελιξε των παιδικών στοχασμών και των ώραιων ιδεωδών της έφηβικής ηλικίας.

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ ΣΟΥΡΛΑΣ

(1896) της 'Ελβετίας και σπουδάσας εις τó Πανεπιστήμια της πατρίδος του και της Γαλλίας ήσυχολήθη κατ' άρχήν με ζωολογικά, βιολογικά και φιλοσοφικά μελέτας. 'Από τού 1920 κατευθύνει σταθερώς τας έπιστημονικάς του διαφέροντας εις τά προβλήματα της ψυχολογίας και κοινωνιολογίας. 'Εμελέτησε βοθήματα τά πορίσματα των έρευνών και τας θεωρίας των μεγάλων ψυχολόγων P. Janet, Claparède, W. James, Fechner, Koffka, Bovei, Freud, Adler, Jung κ.ά. και από τού 1921 προσλαμβάνεται ως συνεργάτης των μεγάλων συμπατριωτών του E. Claparède και P. Bovei εις τó 'Ινστιτούτον J. J. Rousseau. 'Αναλαμβάνει ούτω τόν τομέα των έπιστημονικών έρευνών του 'Ινστιτούτου και κατόρθωσε κατά θαυμαστόν τρόπον, έπί σειράν έτών, ως έλεγεν ό Claparède, «να συνενώση τας προσπαθείας τού 'Ινστιτούτου διά τας αυστηρώς έπιστημονικάς ανακαλύψεις με τó έργον διά την μύσιν των φοιτητών εις την ψυχολογίαν του παιδιού. Διά των πολλαπλών έρευνών του έδημιούργησεν ήδη ίδίαν ψυχολογικήν σχολήν έν τη έξελικτική ψυχολογία και διά τούτο άνεδείχθη τακτικός καθηγητής εις δύο Πανεπιστήμια (Γενεύης-Σορβόνης) και καλείται να διδάξη σειράν μαθημάτων εις τó Πανεπιστήμια της 'Αγγλίας και της 'Αμερικής.

'Ο κ. J. Piaget ως ψυχολόγος: Αί πλούσιαι έρευναι του και τά πορίσματά του έπί της εξέλιξεως της παιδικής ψυχής έκτίθενται λεπτομερώς εις ογκώδη συγγράμματα αυτόν άναφερόμενα εις την εξέλιξιν της γλώσσης του παιδιού, των κρίσεων, των συλλογισμών και τού ήθικου κρητρίου του παιδιού, εις την γένεσιν της νοημοσύνης, των έννοιών τού χώρου, τού χρόνου, των αιτιωδών σχέσεων και τού αριθμού, εις τόν σχηματισμόν των συμβόλων, εις την έμφανείαν τού κόσμου, εις τας συναισθηματικοβουλευτικές τάσεις, εις τόν κοινωνικόν βίον του παιδιού και εις τά φαινόμενα της αντίλήψεως. Πολλά έξ αυτών μετεφράσθησαν εις πολλάς ξένας γλώσσας, ενώ ό ίδιος δημοσιεύει τά νέα πορίσματα του εις τά ψυχολογικά περιοδικά της Εύρώπης και 'Αμερικής. Εις τά διεθνή ψυχολογικά συνέδρια συμμετέχει πάντοτε και παρέχεται συνήθως εις αυτόν ή τιμητική θέσις τού προέδρου, ενώ

αί απόψεις του τυγχάνουν ιδιαίτερας προσοχής και συζητήσεως. Είς τὰς επισημονικὰς ἐργασίας του χρησιμοποιεῖ κυρίως τὴν κλινικὴν μέθοδον ἐρεύνης, τὴν ὅποian ἐμορφώθη κατ' ἴδιον τρόπον ἐξασφαλίσας διὰ τῶν παιγνιδίων καὶ τῆς συζητήσεως μετὰ τὸ παιδί τὴν φυσικὴν καὶ ἀβίαστον ἐκδήλωσιν τῶν σκέψεων καὶ τῶν συναισθημάτων του. Αἱ βασικαὶ ψυχολογικαὶ τοῦ ἔννοιαι πρόσκαινται μᾶλλον πρὸς τὰς τοιαύτας τῆς ψυχολογίας τῆς ὁλόκλητης, ὡς αὕτη διεμορφώθη τελευταίως ἀπὸ τὸν ψυχολόγον Κ. Lewin. Παραδέχεται ὡς παράγοντες ψυχικῆς ἐξελίξεως: α) τὴν σωματ. ὥριμασιν, β) τὸ περιβάλλον, γ) τὴν ἐσωτερικὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς, κατὰ τὴν ὅποian τελεῖται μία συναλλαγὴ μεταξὺ ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου (φύσεως, κοινωνίας), ὁπότε τὸ ἄτομον, ἀνυψοῦται προοδευτικῶς εἰς λογικὰς ἐνεργείας, ἀφαιρετικὴν σκέψιν, ἀνακάλυψιν τοῦ ἀγνώστου καὶ λύσιν προβλημάτων, εἰς τὴν βίωσιν ἀνωτέρων συναισθημάτων καὶ ἐκτέλεσιν ἀνωτέρων βουλευτικῶν ἐνεργειῶν. Πάντα τὰ ψυχικὰ φαινόμενα θεωροῦνται κατ' αὐτὸν μορφαὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ἣν τὸ ἄτομον ἀναζητεῖ τὴν προσαρμογὴν ἢ προσαρμόζεται πρὸς τὸ φυσικὸν καὶ κοινωνικὸν περιβάλλον, ὁπότε ἐπέρχεται ἡ ψυχικὴ ἱσορροπία, διὰ νὰ διασαλευθῇ καὶ πάλιν μετὰ τὴν ἐμφάνισιν νέων προβλημάτων καὶ νέων ἀναγκῶν. Ἡ προσαρμογὴ αὕτη ἐπιτυγχάνεται διὰ δύο κυρίως λειτουργιῶν τῆς ψυχῆς ταυτοχρόνως τελουμένων, διὰ τῆς ἀφομοιώσεως καὶ ἢν ἀφομοιώνονται αἱ ἐξωτερικαὶ ἐπιδράσεις συμφώνως πρὸς τὰ προηγουμένα ψυχικὰ δεδομένα (πεῖραν, κινήσεις, ἔννοιαι, γνώσεις, συναισθήματα, τάσεις) καὶ συγχρόνως διὰ τῆς προσαρμοστικῆς ρυθμίσεως τῶν προηγουμένων δεδομένων τῆς ψυχῆς πρὸς τὰς ἐμφανιζόμενας ἐντυπώσεις, ἀπαιτήσεις καὶ ιδιότητας τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀντικειμένου (περιβάλλοντος). Ἐκ τοῦ ἀγῶνος τούτου τῆς ψυχῆς, πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν συναλλαγὴν ὑποκειμένου — ἀντικειμένου, ἐπέρχεται ἱσορροπία, λύσις τοῦ προβλήματος ἢ τῆς ἀνάγκης καθ' ὥριμασιν περιόδους τῆς ζωῆς τοῦ ἐξελισσόμενου ἀνθρώπου. Αἱ περίοδοι αὗται ἀποτελοῦν τὰ στάδια τῆς ψυχικῆς ἐξελίξεως τοῦ παιδιοῦ, τὰ ὁποῖα ὁ κ. Piaget διακρίνει ὡς ἀκολουθῶς: α) Ἀπὸ 0—1½—2 ἐτῶν τὸ παιδί ἐκδηλώνει τὴν αἰσθητικοκινητικὴν νοημοσύνην του ἥτις ἀναφέρεται εἰς τὰ παρόντα μόνον ἀντικείμενα καὶ εἰς τὴν εὐρεσιν μέσων καταλλήλων δι' ἐπιτυχίαν καθορισθέντων σκοπῶν. Ζῇ δὲ τότε τὸ παιδί τὰς πρώτας τοῦ ἀψυθμίας, τὰς ἐνστικτώδεις τάσεις καὶ τὰ συνδεδεμένα μετὰ τὰς αἰσθητικοκινητικὰς ἐνεργείας του

ἀπλᾶ συναισθήματα χαρᾶς καὶ λύπης. β) Ἀπὸ τοῦ 2—6 ἔτους ἐμφανίζεται ἡ γλωσσικὴ ἱκανότης, ἡ χρῆσις συμβόλων, ἡ πρόσκλισις ἐννοιῶν καὶ οἱ προλογικοὶ συλλογισμοὶ τοῦ παιδιοῦ μετὰ βάσιν τὰ ἀντιληπτικὰ δεδομένα ἐκ τῆς ἐμπειρίας, ἡ ἐγκεντρικὴ ἀνθρωπομορφικὴ καὶ ρεαλιστικὴ ἐρμηνεία τῶν φαινομένων τοῦ κόσμου. Ὁ συναισθηματικὸς βίος διακρίνεται ἀπὸ τὰ συναισθήματα συμπαθείας, ἀντιπαθείας, τιμῆς, ὑπεροχῆς, κατωτερότητος καὶ οἰκογενειακά ταιαυτά: Ἡ ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ τῆς ἡλικίας οὗτῃς χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἑτερονομον ἠθικὴν, τὸν μονόπλευρον σεβασμὸν καὶ τὴν τυφλὴν ὑπακοὴν εἰς τὰς προσταγὰς καὶ νόμους τῶν μεγαλύτερων, ἀπὸ καταφανῆ ἐγκεντρικισμὸν εἰς τὴν συνομιλίαν μετὰ ἄλλους καὶ ἀπὸ τὴν ἀνικανότητα συνεργασίας εἰς ἔργα κοινῆς μετ' ἄλλων προσπάθειας. γ) Ἀπὸ τοῦ 7—11 ἔτους τὸ παιδί ἀποδεικνύεται ἱκανὸν δι' ἐσωτερικὰς διανοητικὰς ἐνεργείας, χαρακτηριζόμενος ἀπὸ τὴν λογικὴν πλέον σκέψιν τοῦ ἐπὶ τῶν συγκεκριμένων πραγμάτων, καθ' ὅτι προβαίνει εἰς ταξινομήσεις καὶ συσχετίσεις τῶν ἀντικειμένων, εἰς προσθετικὰς καὶ πολλαπλασιαστικὰς ἐνεργείας ἐπ' αὐτῶν, εἰς εἰσαγωγικὴν διανοητικὴν ἐνέργειαν ἐκ τῶν μερῶν εἰς τὸ ὅλον καὶ εἰς τὴν διὰ τῆς ἀντιστροφῆς πορείας τῆς διανοητικῆς ἐνεργείας ἐπιβεβαιώσιν περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς ὕλης, τοῦ βάρους τοῦ ὄγκου. τῶν μερῶν καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀντικειμένων παρὰ τὰς ἐξωτερικὰς μεταβολὰς τῆς μορφῆς των. Ἀπὸ συναισθηματικῆς ἀπόψεως παρατηρεῖται ὅτι ἀναπτύσσονται πλέον τὰ ἀνώτερα ἠθικὰ καὶ αὐτόνομα συναισθήματα, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν δικαιοσύνην, εἰς τοὺς νόμους (τῶν παιγνιδίων, τῆς κοινωνικῆς ζωῆς), εἰς τὸν ἀμοιβαῖον σεβασμὸν καὶ εἰς τὴν ἀξίαν ἢ ἀπᾶξιν τῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν πράξεων. Ἡ βούλησις κἀμνει σαφὴ τὴν ἐμφάνισιν τῆς ὡς ἱκανότης πρὸς θεώρησιν μιᾶς ἐπιθυμίας ἢ τάσεως βάσει τῆς κλίμακος τῶν ἀξιών τοῦ παιδιοῦ καὶ ὡς ρυθμιστικὸς γνώμων τῶν συναισθηματικῶν καταστάσεων καὶ ἐνεργειῶν του. δ) Ἀπὸ δὲ τοῦ 11—14 ἢ 15 ἔτους τελειοῦται ἡ ψυχικὴ ἐξέλιξις ἀπὸ ἀπόψεως εἰδούσης καὶ ποιότητος λειτουργίαν. Τὸ παιδί δύναται νὰ προβαίνει εἰς λογικοὺς συλλογισμοὺς βάσει τῶν προτάσεων μόνον τοῦ λόγου, νὰ κάμῃ ὑποθέσεις, νὰ εὕρσκη ἀναλογία καὶ συνδυασμοὺς καὶ διὰ τῆς ἐπαγωγῆς καὶ ἀπαγωγῆς νὰ ἀνέρχεται εἰς τὴν ἀφηρημένην διανοητικὴν ἐνέργειαν. Οὕτως κατανοεῖ τοὺς νόμους τῆς φυσικῆς, τῆς μηχανικῆς καὶ τῆς κοινωνίας. Διακατέχεται δὲ ἀπὸ πλούσια συναισθήματα τῆς ἰδίας αὐτοῦ προσωπικότητος, τοῦ ὁράλου, τοῦ δικαίου,

τοῦ Θεοῦ, τῆς κοινωνίας, τῆς πατρίδος κτλ. καὶ δύναται νὰ συνεργάζεται ὁμαλῶς μετὰ ἄλλα ἄτομα εἰς κοινὸν ἔργον, καθ' ὅτι ἀναγνωρίζει τὴν θέσιν τοῦ ἄλλου, ἐξετάζει τὰς ἀπόψεις ἐκείνου καὶ τὰ δικαιώματά του.

Ὁ κ. J. Piaget ὡς παιδαγωγὸς καὶ κοινωνιολόγος. Ἐπὶ σειρᾶν, πολλῶν ἐτῶν τυγχάνει Διευθυντῆς τοῦ ἐν Γενεύῃ Διεθνoῦς Γραφείου Ἀγωγῆς, τοῦ ὁποῦ σκοπὸς εἶναι νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κέντρον πληροφοριῶν σχετικῶν πρὸς τὴν ἀγωγὴν, ὥστε κάθε χώρα νὰ παρακινήθῃ καὶ ἐπωφεληθῇ ἀπὸ τὴν ἐργασίαν καὶ πείραν τῶν ἄλλων χωρῶν. Διὰ τοῦτο τὸ Διεθνὲς Γραφεῖον συγκαλεῖ εἰς Διεθνεῖς Συνδιασκέψεις τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Ὑπουργείων Παιδείας ὅλων τῶν χωρῶν πρὸς μελέτην ὀργανωτικῶν καὶ διδακτικῶν προβλημάτων τῶν σχολείων, συγκεντρώνει βιβλία καὶ περιοδικὰ περὶ ἀγωγῆς ἀπ' ὅλων τὸν κόσμον, προβαίνει εἰς παιδαγωγικὰς συστάσεις καὶ δημοσιεύει ἐπετηρίδας καὶ περιοδικὰ διεθνoῦς ἐνδιαφέροντος, ὁ κ. J. Piaget συνεργάζεται μετὰ τῆς Unesco, ἡ ὁποία ἐπιδίδκει τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης συσφίγγουσα διὰ τῆς ἀγωγῆς, τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, τὴν συνεργασίαν μεταξὺ τῶν ἐθνῶν.

Ἐλαβε μέρος εἰς τὴν σύνταξιν τῆς Παγκοσμίου Διακηρύξεως τῶν Δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου (Πάρισις 1948) καὶ ἀνέλυσε δι' εἰδικῆς μελέτης τὸ δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὴν ἀγωγὴν τόνισας ὅτι «τὸ δικαίωμα διὰ τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν ὑπονοεῖ κατὰ περισσότερο ἀπὸ τὸ δικαίωμα τῆς ἀποκρίσεως ἢ ἀκροάσεως μαθημάτων καὶ κατὰ περισσότερο ἀπὸ τὴν ὑπακοὴν καὶ τὴν πειθαρχίαν». Διακηρύσσει ὅτι «ἐάν τὸ παιδί κατὰ τὴν πνευματικὴν του μόρφωσιν μὲν ἀδράνεις, παθητικὸν δὲν θὰ δύναται ν' ἀποβῇ αὐτόνομον ἠθικῶς καὶ ἐάν ὡσαύτως ἡ ἠθικὴ του συνίσταται εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ὑποταγὴν του εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἐνηλίκου, ποτὲ δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀποβῇ δραστήριον πνευματικῶς. Ὁ ἀνθρώπος δὲ ἀποβαίνει προσω- κότης καὶ δημιουργεῖ πολιτισμὸν, ὅταν καλλιέργηται εἰς αὐτὸν ἡ συνείδησις τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀπηλλαγμένης ἀπὸ τῆς ἀνομίας, τὴν χαρακτηρίζουσιν τὸν ἐγκεντρικισμὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἑτερονομίαν δημιουργουμένην ἀπὸ τὰς ἐξωτερικὰς πιέσεις καὶ τὸν ἠθικὸν καταναγκασμὸν». Ἐκ τῶν δημοσιευμάτων του (Γαλλικὴ ἐγκυκλοπαιδεία, ἐπετηρίδες τοῦ διεθνoῦς Γραφείου Ἀγωγῆς) καὶ εἰς τὰς ἀνακοινώσεις του εἰς τὰ Διεθνῆ παιδαγωγικὰ συνέδρια καὶ εἰς τὰ Πανεπιστημιακά του μαθήματα διαβλέπομεν πολὺ τιμα διδακτικὰ πορίσματα τοῦ κ. Piaget, κατὰ τὰ ὁποῖα ὑπο-

στηρίζει τὰς ἀρχὰς τοῦ Σχολείου Αὐτενεργείας, τὴν ἀνάγκην ὁμαδικῶν ἐργασιῶν εἰς τὰ σχολεῖον, τὴν καθιέρωσιν τοῦ συστήματος αὐτοδιοικήσεως, τὴν ὁλικὴν μέθοδον εἰς τὴν πρώτην ἀνάγνωσιν, τὴν ἐνέργειαν τοῦ παιδιοῦ ἐπὶ τῶν συγκεκριμένων ἀντικειμένων μετρήσεις, ταξινομήσεις καὶ συσχετίσεις αὐτῶν διὰ τὴν Ἀριθμητικὴν, καὶ τὸν προσωπικὸν τοῦ παιδιοῦ πειραματισμὸν διὰ τὰ φυσιογνωστικά.

Ὁ κ. J. Piaget ὡς φιλόσοφος. Αἱ φιλοσοφικαὶ ἀντιλήψεις του ἐκτίθενται εἰς πολυσέλιδα συγγράμματα του, ὡς εἶναι: α) Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιστημολογία, β) ἡ Λογικὴ καὶ γ) ἡ ἠθικὴ εἰς τὸ παιδί. Εἰς τὰς πρώτων ἐξ αὐτῶν (τρίτομον) διατυπώνει τὴν φιλοσοφικὴν του σκέψιν κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς Ἐπιστημονικῆς γνώσεως. Ἐρμηνεύει τὴν ἐξέλιξιν τῆς μαθηματικῆς, φυσικῆς, βιολογικῆς, ψυχολογικῆς καὶ κοινωνιολογικῆς σκέψεως εἰς τὸν ἀνθρώπον Ἀποκλείων, ὡς πρὸς τὸν σχηματισμὸν τῆς πλήρους γνώσεως, τὰς οὐχὶ ἐξελικτικὰς λύσεις (ρεαλισμὸν, τὴν θεωρίαν περὶ τῶν ἀ' priori στοιχείων καὶ τὴν Φαινομενολογίαν) καὶ ἀρνούμενος νὰ δεχθῇ ἐκ τῶν ἐξελικτικῶν λύσεων τὸν ἐμπειρισμὸν καὶ τὸν πραγματισμὸν ὑποστηρίζει ἰδίαν θεωρίαν, τὴν ὀνομαζομένην ὑπ' αὐτοῦ relativisme, κατὰ τὴν ὅποian, πρὸς ἀκρίβειαν τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως, λαμβάνει χώραν ἐξελικτικὴ πορεία τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος, κατὰ τὴν ὅποian ἐπιτελεῖται μία συσχέτιση καὶ συναλλαγὴ μεταξὺ ὑποκειμένου (ἀνθρ. πνεύματος) καὶ ἀντικειμένου (sujet-objet) διὰ τῆς ταυτοχρόνου ἐκαστοτε λειτουργίας τῶν δύο βασικῶν ἐνεργειῶν τοῦ πνεύματος, τῆς ἀφομοιώσεως καὶ τῆς ρυθμιστικῆς προσαρμογῆς (assimilation-accommodation). Οὕτως ἐπέρχεται καὶ ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις καὶ ἡ καλλιτέρα ὀργάνωσις τῶν κοινωνιῶν διὰ τῆς εὐρέσεως τῶν κανόνων, τῶν ἀξιών συναλλαγῆς καὶ τῶν κοινωνικῶν συμβόλων. Διὰ τῶν Νόμων, ποὺ διέπουν τὴν λογικὴν τοῦ ἐξελιγμένου ἀνθρώπου, ἐπετεύχθη ἡ κατάκτησις τῆς γνώσεως, ἐνῶ συγχρόνως ὁ ἀνθρώπινος διανοητικὸς ἐξελίσσεται διὰ τῆς ἀναλλαγῆς τῶν ἀπόψεων τῶν ατόμων, διὰ τῆς συνεργασίας των καὶ τοῦ ἀμοιβαίου σεβασμοῦ τῶν ἐρευνώντων τὴν ἀλήθειαν ἀνθρώπων. Ἡ αὐτόνομος ἠθικὴ πρέπει νὰ εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν προοδευτικῶν ἀνθρώπων, ποὺ συναισθάνονται τὰς εὐθύνas τῶν πράξεων των καὶ ὁρίζουν κανόνas βίου οἰκείας βουλήσεως. Ἡ λογικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ εὐρίσκουν τὴν πληρὴν ἐρμηνείαν των καὶ τὴν συσχέτισιν των, ἐάν θεωρηθοῦν ἡ μὲν ἠθικὴ ὡς λογικὴ τῶν πράξεων μας, ἡ δὲ

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Του HENRI PIERRON

(συνέχεια από το προηγούμενο)

Τό οδυώδες όργανο της εκπαίδευσης είναι ή όμιλία, αυτό τό μέσο της συμβολικής παράστασης πού διευθύνει την άνώτερη πνευματική ζωή, πού επιτρέπει τη χρησιμοποίηση νοημάτων, προόδους της λογικής, μεθόδους άριθμητικής κλπ.

Η αδυναμία στην πνευματική ανάπτυξη πού παρατηρείτο στους κωφάλαλους πριν από τις σύγχρονες μεθόδους της εκπαίδευσης, πού προέρχονται από τη θανάτωση προσπάθειας του Άβά της Έπέ, ή πνευματική καθυστέρηση πού χαρακτηρίζει τους βαθεία άφασικούς, πού κάποτε συγχέονται με τους πραγματικούς παράφρονες, είναι κατάλληλες γιά νά μάς υπενθυμίζουν την πνευματική σημασία του προφορικού συμβολισμού.

Λογική, αίσθηματική, ήθική, είναι άποτελέσματα της μαζικής εκπαίδευσης του άτόμου, πού δέχεται κανόνες πού υποτάσσουν τη σκέψη και την πράξη, πού μαθαίνει νά έμπνέεται από ένα ιδανικό, πού συγκρατεί τις έγωϊστικές τάσεις, ή μάλλον πού τροποποιεί «περιορίζοντας» αυτές τις τάσεις, πρὸς όφελος της κοινωνικής όργάνωσης.

Άφού δόθηκε αυτός ό ρόλος των κοινωνικών όφελωμάτων στη διανοητική ανάπτυξη, δέν πρέπει νά παραξευενεται κανείς άν οι ψυχολόγοι πού άσχολούνται σήμερα με τό έργο νά γνωρίσουν καλύτερα την παιδική ψυχή, παρουσιάζουν μία εξέλιξη πού φέρνει

Λογική ως ήθική των διανοημάτων μας.

Ούτως έχουν δι' άλλων οι άπόψεις και τά γενικά πορίσματα της γονίμου πολυετούς έργασίας του κ. J. Ριάγελ, τού άνταξίου διαδόχου των μεγάλων άνδρων τού εύγενούς Έλβετικού λαού Rousseau, Pestalozzi και Claparède. Οι Έλληνες μαθηταί τού μεγάλου Έπιστήμονος υποβάλλουν Αύτῳ τά σέβη των και την εύγνωμοσύνην των και εύχαριστούν τόν εκλεκτόν μας ξένον διά τόν φιλελληνισμόν του.

Είς τόν Μορφωτικόν Σύλλογον «Αθήναιον» άξίζει κάθε τιμή και κάθε έπαινος διά την εύγενή ιδέαν της προσκλήσεως εις Αθήνας τού πρωτοπόρου έρευνητού της παιδικής ψυχής, τού μεγάλου ανθρωπιστού και ακαμάτου έργάτου της παγκοσμίου ειρήνης, της διεθνούς επιστημονικής συνεργασίας και της πνευματικής προόδου.

ΚΩΝ. ΚΙΤΣΙΟΣ

βαθείες τροποποιήσεις και όχι μόνον μία άνάπτυξη καθαρά ποσοτική.

Όπως, κατά την ανάπτυξη των βατραχοειδών, ή ζωή σε διαφορετικά περιβάλλοντα, προκαλεί τη διαδοχή σταδίων πού ξεχωρίζουν—ό βάτραχος γεννάει γυρίνους κατάλληλους γιά την ύδρόβιο ζωή—έτσι και ή ανάπτυξη, κυρίως ή βιολογική των πρώτων σταδίων της παιδικής ψυχής, παραχωρεί τη θέση της στην εμφάνιση ενός όντος κοινωνικού πού έναρμονίζεται περισσότερο με τους ένηλικους πού τό περιστοιχίζουν.

Ο Πιαζέ, στις ώρας του μελέτης, απέδειξε ότι είχαμε μία έσφαλμένη ιδέα της διανόησης του μικρού παιδιού, βλέποντας σ' αυτό, κατ' εικόνα, ένα ένήλικο σε μικρογραφία, ενώ έχει δικούς του τρόπους σκέψης πού μάς είναι δύσκολο νά τους καταλάβουμε, ξεχνώντας ότι διαφέρουμε από την παιδική μας ήλικία, όπως ή πεταλούδα από την κάμπια. Χαρακτηρίζει αυτή την πρωτόγονη διανόηση με τόν έγωκεντρισμό, τόν συγκεντρωτισμό, τόν πρωτογονισμό και την πανουργία.

Υπάρχει έγωκεντρισμός στο γεγονός ότι τό παιδί δέν τοποθετεί τόν εαυτό του σάν ένα μικρό μέρος του κόσμου, ένα πολύ μετριόφρον στοιχείο της κοινωνίας, αλλά τό έγώ του προεξάρχει, είναι άπόλυτο, στις παραστάσεις του και στη σκέψη του.

Υπάρχει συγκεντρωτισμός, όπως στα ζώα, στο ότι πριν από την άνάλυση και τις άκριβεις άνασυνδέσεις πού αυτή επιτρέπει, οι συνολικές καταστάσεις, παρατηρούνται συγκεχυμένα γιά νά επιτρέψουν αντιδράσεις άμέσους, πού έχουν προσαρμοσθεί κατά προσέγγιση.

Υπάρχει πρωτογονισμός, όπως στους άγριους λαούς, στο ότι τό παιδί άποδίδει σε όλη τη φύση πρότυπα όμοια μ' αυτά πού γνωρίζει στον εαυτό του.

Και τέλος υπάρχει σχετική πανουργία στο ότι φαντάζεται ότι όλα τά άντιείμενα, όλα τά φαινόμενα είναι φτιαγμένα σκόπιμα.

Και ή γλώσσα πού μαθαίνει τό παιδί χρησιμοποιείται πρώτα σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της σκέψης του, όταν άφήνουν νά λειτουργήσει ή αυτενέργεια πού και όταν δέν αντιγράφουν άπλά παιγνίδια, παπαγαλιστικά. Οι μονόλογοι άποκαλύπτουν μία πραγματική σταθερότητα στην πείρα, όπως στη σκέψη των άλλων, ένα προσωπικό φανταστικό παιγνίδι πού δέν προσαρμόζεται καθόλου στις περιοχές τού πραγματικού, μία άδιαφορία στην «αλήθεια» πού παρεξηγείται συχνά από τους δασκάλους, πού έχουν συνειθίσει νά βλέπουν στο «ψέμμα» ένα πραγματικό έλάττωμα, ένα είδος «αυτι-

smе» πού διαφέρει πολύ από τό παθολογικό autisme των σχιζοφρενών, χωρίς άμφιβολία, στη μορφή αυτή τού ένδόμυχου και προφορικού παιγνιδίου μιά πραγματική μαθητεία της συμβολικής σκέψης, στην όποία πού πιθανώς παροτρύνεται τό παιδί από μία τάση πού έχει γίνει κληρονομική.

Άλλά ή επίδραση τού περιβάλλοντος έβάλλει μιά ενέργεια πού αΰξάνει τις έξωτερικές πραγματικότητες. Η κοινωνικότητα πού αναπτύσσεται προσφέρει ώρισμένες προφορικές κατηγορίες. Και τέλος, ή χρήση διανοημάτων, και ή λογική σύνθεση της σκέψης τελειοποιούν την κοινωνική προσαρμογή τού παιδιού.

Στην πνευματική ανάπτυξη τού παιδιού πρέπει, λοιπόν, ν' αντιμετώπιζει κανείς ταυτόχρονα την πρόοδο πού έλέγχεται από την αυτόματη όργανική εξέλιξη τού άτόμου, και αυτή πού προκύπτει από την κοινωνική εκπαίδευση χωρίς νά είναι δυνατό νά ξεχωρίσει τη μία από την άλλη.

Η μάθηση της γλώσσας π.χ. είναι ένα προϊόν όμαδικής ενέργειας, γιατί δέν υπάρχει κληρονομική διαβίβαση τού προφορικού όργάνου. Άλλά υπάρχουν κανονικά διαθέσεις κληρονομικές γιατί ώρισμένα παιδιά, όπου αυτές είναι έλαττωματικές, δέν κατορθώνουν νά μιλήσουν, παρ' όλον ότι αναπτύσσονται κατά τά άλλα κανονικά. Και πρέπει, γιά νά είναι δυνατή ή όμιλία, νά υπάρχει μιά έγκεφαλική ανάπτυξη πού νά επιτρέπει τη λειτουργία της άντίληψης και της φωνητικής κίνησης, της μνημονικής προσήλωσης και τού συντονισμού της συμβολικής σκέψης.

Στό πρώτο στάδιο παρουσιάζονται αυτόματες εκδηλώσεις φωνητικές με φαινόμενα, από τά όποια ώρισμένα θα εξαφανισθούν σε λίγο, γιατί δέν έχουν άνταπόκριση στην όμιλία. Κατόπιν έρχεται ή καταγραφή άντιλήψεων ήχητικών, πού παίρνουν σημαντική άξία, έπειτα ώρισμένα φωνήεντα πού άκούστηκαν, έπαναλαμβάνονται και τέλος ή όμιλία γίνεται ένα μέσον άποτελεσματικής ενέργειας πού έκφράζει κυρίως έπιθυμίες. Είναι ή εποχή της «λέξης-φράσης» όπου ό συνηνευτικός συμβολισμός εκδηλώνει—άνάλογα με τις περιστάσεις, τις διακυμάνσεις της μιμητικής και τού τόνου—διάφορες σημασίες, όπου

«πατέ» π.χ. σημαίνει άλλοτε, «Βάλε τό καπέλλο σου και τό δικό μου νά πάμε περίπατο» και άλλοτε «Δόσε μου τό καπέλλο σου νά παίξω» κλπ.

Όταν σιγά-σιγά πλουτίζει τό λεξιλόγιο, ή έκφραση τού λόγου θα γίνει πύχρωματισμένη και θα προσαρμόζεται σε κάθε περίπτωση ή όργάνωση της φράσης, άρκετά όψιμη, συμπληρώνοντας τη συμβολική χρήση.

Η πρόοδος τού λεξιλογίου έχει χρησιμεύσει πολλές φορές γιά την εξακρίβωση της ανάπτυξης. Η πρόοδος αυτή, είναι άρκετά σιγανή στην άρχή, έπειτα σιγά-σιγά ταχύτερη και τέλος έπιβραδύνεται προοδευτικά σύμφωνα με την κάμψη τού σχήματος S πού είναι τόσο χαρακτηριστικό στη βιολογία σχετικά με την πρόοδο της ανάπτυξης.

Σε ένα χρόνο, κατά μέσον όρον, σύμφωνα με τις έρευνες μιάς δωδεκάδας συγγραφέων από διάφορες χώρες, ένα παιδί χρησιμοποιεί 10 λέξεις (μεταξύ 3 και 24). Στους δέκα όκτώ μήνες τό λεξιλόγιό του περιλαμβάνει 50 έως 100 λέξεις και 500—600 στα 2 χρόνια και φθάνει τις 1.600 στα 3 χρόνια (μεταξύ 560 και 300).

Έπειτα από μερικές βολιδοσκοπήσεις οι λέξεις πού περιλαμβάνονται θ' άνέβουν σε 5.000 περίπου στα 5 χρόνια. Στα 14 χρόνια, τά δεδομένα κυμαίνονται μεταξύ 8.000 και 20.000 λέξεων (γιά 40.000 περίπου λέξεις τού λεξικού της γαλλικής γλώσσας).

Οι πούλ έπιμελημένες έρευνες της dos Descours πού περιλαμβάνουν γλωσσικές έπινοήσεις μερικών παιδιών προσφέρουν, στα πρώτα στάδια, δεδομένα έξαιρετικά άκριβή.

Οι άριθμοι είναι οι έξής:

Ένός έτους 4 λέξεις, 18 μηνών, 48, 21 μηνών, 174, 33, μ. 639, 45 μ. 1394, 5 έτών 1.950 και 7 έτών 2.903.

Άλλά από τό ένα παιδί στο άλλο, οι διαφορές πρέπει νά είναι πολύ σημαντικές, διαφορές πού όφειλονται στην άνισότητα των εκπαιδευτικών επιδράσεων ή της πνευματικής ανάπτυξης.

Αυτή ή διαπίστωση της άτομικής διαφοράς, χρειάζονταν μία βαθεία έκέταση εν σχέσει με τις προσπάθειες γιά την άκριβή έκτίμηση τού βαθμού της ανάπτυξης πού έχει φθάσει σε μιά ώρισμένη στιγμή τό ένα ή τό άλλο παιδί.

Γιατί εκεί βρίσκεται ένα πρόβλημα πρακτικής της παιδαγωγικής, πού είναι πολύ γνωστό σήμερα στους εκπαιδευτικούς, πού χρησιμοποιούν συχνά τις «βαθμίδες νοημοσύνης».

Τά γενικά δεδομένα πού έξεθέσαμε δέν είναι παρά μιά εισαγωγή στο μέτρο της άτομικής πνευματικής ανάπτυξης.

(συνεχίζεται)

ΠΡΟΤΥΠΑ Σ' ΟΛΟΚΛΗΡΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Του AD. FERRIERE

(Συνέχεια από τὸ προηγούμενο) 3. ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΚΑΛΙΔΕΡΓΟΥΜΕ ΤΙΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

Νὰ συγκεντρώσουμε τὸ παιδί σημαίνει νὰ τὸ δδῇσουμε ἕως τὴν πηγὴ τῶν δημιουργικῶν ενεργειῶν πού φωλιάζουν μέσα του καὶ νὰ τοὺς ἐπιτρέψουμε νὰ βροῦν διέξοδο.

Τὸ πρότυπο σχολεῖο (Ν. Σχολεῖο) τὸ κατὰλαβε αὐτό. Ἀνοίξε στὸ παιδί τὸν κόσμο καὶ τὴ ζωὴ παραμερίζοντας τὰ ἄχρηστα ἐμπόδια πού παραφόρτωναν τὸ «καθεστῶς» τοῦ σχολεῖου.

Καὶ σιγά σιγά τὸ δημόσιο σχολεῖο ἀνοίχεται τὸ παράδειγμα του.

Νηπιαγωγεία, πρῶτα ἀπ' ὅλα. Δημοτικὰ σχολεῖα κατόπιν, μὲ τὴν εἰσαγωγὴ χειροτεχνικῶν δημιουργικῶν μαθημάτων, παραγωγικῆς τέχνης, ἐργασίας καθ' ὁμάδες, αὐτονόμου σχολικῆς οργάνωσης. Ὡς ἐπαναλάβουμε αὐτὰ τὰ μερικὰ σημεία, προσδιορίζοντας τὸ πνεῦμα μὲ βάση τὸ ὁποῖο ἐργάζονται οἱ νεωτεριστὲς δάσκαλοι καὶ τὴν ἐκτασὴ πού πήρε ἕως τώρα ἡ μεταρρυθμιστικὴ τους προσπάθεια.

Τὸ παιδικὸ σχολεῖο ἐπέτυχε μὲ τὴν πρωτοβουλία μερικῶν πρωτοπόρων πού εἶχαν σχέση μὲ τὰ καθυστερημένα ἢ ἀνόμαλα παιδιά. Τοῦ Ilard, τοῦ Seguin καὶ τοῦ Bourneville καὶ τοὺς σταυροφόρους τῆς πρώτης γραμμῆς ὅπως ὁ Dr Decroly πού ἀπέθανε τὸ 1932, καὶ ἡ Μαρία Μοντεσσόρι πού ἀπέθανε τὸ 1952.

Στὸν Ντεκρολὶ ἔχει ἀφιερωθῇ ἓνα μεγάλο ἔργο μὲ τὸν τίτλο «Τίμῃ στὸν Ντεκρολὶ» ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς του καὶ τοὺς θαυμαστές του.

Οἱ σοφοὶ Γάλλοι Paul Langevin καὶ Henri Wallon εἰσήγαγαν αὐτὸν τὸ Βέλγο σταυροφόρο. (Pour l' Ere Nouvelle No 91 Σεπτ.—Ὀκτ. 1933). Κανένας δὲν ἀπέδειξε καλύτερα ἀπὸ τὸν Ντεκρολὶ τὸν παραλογισμό τῆς παλαιᾶς σχολικῆς μεθόδου πού ξεκινούσε ἀπὸ τὸ ὑποτιθέμενο ἀπλὸ στοιχείο καὶ ὑποχρέωνε τὰ μικρὰ νὰ ἐκφέρουν πρῶτα κρίσεις γιὰ τὸ ἀπρηχητό. Ἡ ἐννοία τοῦ «ἔδου» πού εἰσήγαγε—καί τοι δὲν ἦταν ὁ ἐφευρέτης κατὰ τὴν ἀπόλυτὴ ἐννοία—ἀνανέωσε ὅλο τὸ παιδικὸ σχολεῖο. Ἀπὸ τώρα καὶ στὸ ἑξῆς δὲν θ' ἀνεβαίνουν πιά ἀπὸ τὸ ὑποτιθέμενο ἀπλὸ στὸ σύνθετο. Θὰ κατεβαίνουν, διὰ τῆς ἀναλύσεως καὶ ἀναλόγως τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὴν καθολικὴ ἀποψη βαθμιαία στὴν πιδ ἀκριβὴ ἀποψη τῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ εἶναι ἴσως ἡ Γαλλία, ὁ τόπος

πού κατάλαβαν καλύτερα αὐτὴ τὴ θεωρίαν καὶ ὅπου ἐπενέωσαν ἢ ξαναβρῆκαν τὰ πιδ εὐμετάβλητα ἀνάμεσα στὸ ὕλικο αὐτὸ τῆς αὐτοδιδασκαλίας πού εἰσήγαγαν ἡ Μοντεσσόρι καὶ ὁ Ντεκρολὶ, τῶν ὁποίων τὰ δεδομένα εἶναι τόσο ἀπλά, ἀλλὰ ὅπου ἡ ομοιομορφία θὰ ἦταν χωρὶς σημασία. Ἡ κ. Coirault, γενικὴ ἐπιθεωρητριά τῶν Γαλλικῶν νηπιαγωγείων, τὰ εἶπε πολὺ καλὰ στὸ συνέδριο τῆς Νικαίας τοῦ 1932 τοῦ Διεθνoῦς Συνδέσμου γιὰ τὴ Νέα Ἀγωγή. Οἱ σημερινὲς τάσεις τοῦ γαλλικοῦ νηπιαγωγείου (école maternelle) (Pour l' Ere nouvelle, no 83 Δεκ. 1932 σελ. 319).

Ἄλλες χώρες ἀνοίξαν τὸ δρόμο, μὲ τὴν ἴδια αὐτὴ ἐννοία. Εἶδα μόνος μου στὸ Μπουένος Ἀϊρες στὸ διδασκαλεῖο, πού διηύθυνε τότε ἡ κ. Glotilde Guillevin de Bessano, καθὼς καὶ στὴ Μενόζα στὴ Σάντα Φέ, καὶ ἄλλου θαυμάσιες ἐφαρμογὲς στὰ πολὺ μικρά, καθὼς καὶ στὰ μεγαλύτερα, τοῦ δόγματος τῆς αὐτενεργείας πού ἐφαρμοζότανε μὲ ἓνα ὕλικο οἰκονομημένο, χάρις στὸ ὁποῖο, τὸ παιδί μὲ τὴν ἴδια του τὴ θέληση, μὲ τὸ μάτι του, μὲ τὸ χέρι του, μὲ τὴν ψυχαφίσεις του, τὴ μνήμη του καὶ τὴν ἰδιωτεῖα του, δημιουργεῖ τὴ δικὴ του γνώσεις.

Β. Μιλῶντας γιὰ τὸ μάτι καὶ τὸ χέρι θίγουμε μιὰ ἄλλη ἀποψη τοῦ προτύπου σχολεῖου. Τὴς χειροτεχνικῆς ἐργασίας. Ἐδῶ παραπλανήθηκαν ἐξ ἴσου: στὶς ἀντιλήψεις τὴς πολλῶν ουστηματικῆς—ὅπως τὸ σουηδικὸ sloyd πού ἀνόμαζαν ἓνα ἐγχειρίδιο γραμματικῆς—ἀντίταξαν τὴν ἀναρχικὴ αὐτοματὴ δράση, ἐξ ἴσου ἀντίθετη σὲ μιὰ οὐσιώδη ἀνάγκη τοῦ παιδιοῦ, στὴν ἀνάγκη νὰ αἰσθάνεται ὅτι καθοδηγεῖται καὶ νὰ μπορεῖ νὰ διαπιστώνει τὴς ἰδίες του τὴς προόδους. Ἡ χειροτεχνικὴ δράση ἐπιτρέπει ἐξ ἴσου μιὰ κοινωνικὴ ἀποψη.

Ὅχι μαθητεία μὲ τὴν κυριολεξία, οὔτε σκοπὸς οἰκονομικὸς πού θὰ μπορούσε νὰ καταλήξει σὲ ἐκμετάλλευση τῆς ἐργασίας τῶν παιδιῶν, μὲ τὴν ἐκνευρωτικὴ ὑπερβολικὴ ἐργασία, καὶ τὴν ἀντιπαιδαγωγικὴ ἐνόχληση πού αὐτὴ δόνηε, ἀλλὰ χρησιμοποίηση ἐξυπνῶν τῶν πρώτων ὅλων τῆς ζωῆς, εὐχέρεια νὰ συνδέει συγκεκριμένα τὴν ἀντίληψη τῶν οὐσιῶν, πού ἔχει νὰ παρακολοθεῖ καὶ τὴν ἐκλογὴ τῶν οἰκείων μέσων, πρῶτα πού δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴ στοιχειώδη χρῆση τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου. Πρέπει νὰ προσθέσουμε ὅτι αὐτὴ τὴν προσπάθεια δὲν γίνεται ὅσο τὸ δυνατό πιδ ποικίλη, μπορεῖ νὰ βοηθηθεῖ τὸ δάσκαλο νὰ διαγνώσει τὴς ἱκανότητες τῶν μα-

θητῶν του. Στὴς περισσότερες χώρες ἡ τελευταία τάξη τοῦ δημοτικοῦ σχολεῖου ἔχει γίνε μιὰ τάξη προσανατολισμοῦ σχετικὰ μὲ τὴς κλίσεις τοῦ παιδιοῦ.

Ἀργότερα στὰ 16 χρόνια γενικὰ ἡ ἐξέταση τοῦ επαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ πιδ ἀκριβῆς καὶ πιδ ἀπεριόριστῃ θὰ μεσολαβήσει ἀποτελεσματικὰ. Προσωπικὰ, εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ θαυμάσω τὴν ἐκτασὴ τῶν χειροτεχνικῶν ἐργασιῶν πού εἶχαν κατανοηθῇ καλὰ ἀπὸ τὸ 1928 στὸ δημοτικὸ σχολεῖο στὴν Τουρκία, τὸ 1930 στὴν Ἀσσυρίαν τῆς Παραγουάης, ὅπου ὁ κ. Ραμόν Καρντόζο, διευθυντὴς τότε τῶν σχολείων, τὴς εἶχε εἰσαγάγει σὲ μερικὰ πειραματικὰ σχολεῖα. Στὴν ἐπετηρίδα τοῦ 1937 τοῦ διεθνoῦς γραφείου ἐκπαιδύσεως (σελ. 19) ὁ κ. Ροσέλλο δηλώνει ὅτι στὸν Καναδὰ ἐκδηλώνεται ἓνα μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴς χειροτεχνικῆς ἐργασίας καὶ γιὰ τὴς μεθόδους πού λέγονται ἐνεργητικῆς. Σὲ πολλὲς ἐπίσης περιοχὲς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ περὶ ἀπὸ λίγο καιρὸ, στὴν Ἰνδία πού γίνεται μεγάλῃ κίνηση γιὰ τὴν ἀνανέωση τοῦ ρυθμοῦ τῆς ζωῆς, πού εἶχε προκληθῇ ἀπὸ τὴν ἐπέμβαση τοῦ Μαχάτμα Γκάντι κατέληξαν σὲ μιὰ προσπάθεια ν' ἀπαλλάξουν τὰ σχολεῖα τοῦ χωριοῦ ἀπὸ τὴν οικονομικὴ ἐπιχορήγηση μὲ τὴν πραγματοποίηση χειροτεχνικῶν ἐργασιῶν πού ἔχουν ἀμεση χρησιμότητα.

Γ. Μιὰ τρίτη ἀποψη στενὴ συγγενὴς τῆς προηγούμενης, σχετικὰ μὲ τὴν χρησιμοποίηση τῶν δημιουργικῶν ἐνεργητικῶν τοῦ παιδιοῦ εἶναι τὸ πεδίο τῆς δημιουργικῆς τέχνης. Τὰ ὀνόματα τοῦ F. Cizek καὶ τοῦ Richard Rottlie, τῶν δύο δασκάλων τῆς Βιέννης εἶναι παγκοσμίως γνωστά. Ὁ πρῶτος ἐργαζόταν μὲ μιὰ ἐπιλογὴ παιδιῶν καὶ χωρὶς τὴν ἐπέμβαση τοῦ ἐνηλίκου. Τὸ τελευταῖο βιβλίο του—στὴν ἀγγλική—«Παιδικὴ τέχνη». Ἡ ἀνακάλυψη τοῦ καθηγητοῦ Frank Cizek, πού δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν κ. Γουλιέλμου Βιόλα καὶ εἰσήχθη ἀπὸ τὸν κ. Ρ. Π. Τόμλσον, ἐπιθεωρητὴ τεχνῶν στὸ County Council στὸ Λονδίνο (1936) δίνει σὲ ποῖο σημεῖο ἀνάπτυξης μπορεῖ νὰ φθάσῃ ἡ αὐθόρμητῃ τέχνη τῶν νεαρῶν. Ὁ κ. Ριχάρδος Ρόθ, εἶχε νὰ κάνει μὲ ὁλόκληρες τάξεις καὶ χρειάζονταν νὰ κατευθύνει τὴν ἀναβλύζουσα πηγὴ τῶν παιδικῶν ἐφευρέσεων, ἀπὸ ὅπου προήλθε ἡ πρακτικὴ χρησιμότητα γιὰ κάθε δάσκαλο σχολεῖου, τῶν μικρῶν ἔργων πού ἐδημιουργοῦσε. Ἡ νέα Ἀυστρία, πού ἔγινε τότε ἐπαρχία τοῦ Ράιχ, ἐσάρωσε αὐτὴς τὴς ἐπιδόσεις. Στὴν Ἀγγλία, ὁ κ. Φλέμμινγκ-Γουίλιαμς, χρειάστηκε γιὰ νὰ ζήσει νὰ μπῇ τὴν βιομηχανία. Ἀλλὰ ἄλλοι ξαναπῆραν τὴ σημαία ὅπως ὁ κ. Ριχάρδος Μπερζὲ στὴ Μορξ τῆς Ἑλβετίας, σὺμβουλος τῆς διεθνoῦς Συμπολιτείας γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς ἱχθυογραφίας καὶ τῶν ἐφευρεσμένων τεχνῶν στὴ βιομηχανία. Τὸ βιβλίο του «Ἡ ἐλεύθερη ἱχθυογραφία» εἶναι πολὺ

καλὸ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς πού πρέπει νὰ ἀποδώσῃ κανεὶς στὴν ἐξουσία—στὴ δημιουργικὴ τάξη πού γνωρίζει ὁ δάσκαλος—καὶ αὐτὴν πού θ' ἀφήσῃ στὸν αὐτοματισμὸ τοῦ μαθητοῦ.

Πολλὲς χώρες ἔχουν καταλάβει τὴν ἀξία αὐτῶν τῶν δημιουργικῶν ἐνεργητικῶν. Παγκόσμιοι διαγωνισμοὶ ἔβαλαν σὲ συναγωνισμό τὴν καλλιτεχνικὴ πρωτοτυπία τῶν μαθητῶν τοῦ Μεξικοῦ καὶ τῆς Οὐγγαρίας. Ἡ Λιθουανία ἐσημείωσε παρόμοιες τάσεις (ἐπετηρίδα τοῦ 1937 σελ. 18). Στὴν Τασμανία καθιέρωσαν λέσχες παιδιῶν στὶς φτωχὲς συνοικίες τοῦ Σίδνεϋ καὶ οἱ στατιστικὲς ἀποδείκνυνται ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγκληματικῶν παιδιῶν ἐλαττώνεται. Ἰδίως παρατηρήσεις στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες ὅπου τὸ «Federal Art Project» «Σχέδιο Ὁμοσπονδιακῆς τέχνης» ἀπλώνει τὴν δράση του ἐπὶ 80.000 παιδιῶν, γίνεται αἰσθητὴ μιὰ πραγματικὴ ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ εὐεργεσία.

Δ. Ἐνας ἄλλος τρόπος νὰ χρησιμοποιοῦ κανεὶς τὴς δημιουργικῆς ἱκανότητες τῶν παιδιῶν εἶναι νὰ εὐνοῇ τὴν ἐργασία κατὰ ὁμάδες (equipes). Τὸ ὄνομα τοῦ κ. Ροζέ Κουνζὲν εἶναι συνδεδεμένο μὲ τὴν πρακτικὴ αὐτή. «Ἐνα κοινό βιβλίο, ἀποτέλεσμα μιᾶς ἐρευνῆς ἀνὰ τὸν κόσμο, πού ἔγινε ἀπὸ τὸ διεθνὲς γραφεῖο ἐκπαιδύσεως τῆς Γενεύης, «ἡ ἐργασία κατὰ ὁμάδες» «Le travail par équipes» (1935), πού ἔγινε ἀπὸ τὸν κ. Ἀλμπέρ Ζαϊκέλ, ἀποδείκνυνται μὲ εὐλαστία μὲχρι ποῖον σημεῖον αὐτὴ ἡ μορφή τῆς πνευματικῆς ἀλληλοβοήθειας προάγει τὴς ἐμφαντικῆς ἱκανότητες τοῦ καθενός. Ὁ συγγραφεὺς δίνει (σ. 68) ὅτι ἡ ἐργασία κατὰ ὁμάδες αὐξάνει τὴν ἀντίληψη τῶν παιδιῶν πού εἶναι δημιουργικὴ, ἀκριβὰ, κανονικὴ καὶ διαφοροποιημένη. Προκαλεῖ τὴ ἐνστικτὰ, τὰ κατευθύνει καὶ τὰ θέτει στὴν ὑπερεστιάτης ἀνθρωπίνης ἀλληλοβοήθειας. Στὸ Ρίο, τὰ παιδιά ἐργάζονται στὴ φυσικὴ καὶ τὴ χημεία μὲ τὴ βοήθεια ἐνὸς βιβλίου πού δίνει ἀπλῶς αὐτὸ πού πρέπει νὰ κάνουν καὶ αὐτὸ πού πρέπει νὰ παρατηροῦν, νὰ σημειῶνουν. Αὐτὸ εἶναι ὅλο.

Ἡ εἰσαγωγὴ τῆς ἐργασίας κατὰ ὁμάδες στὴ Μέση ἐκπαίδευση ἔχει ἤδη πραγματοποιηθεῖ σὲ πολλὲς χώρες. Τὴν εἶδα ἐπὶ τὸ ἔργον σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα λύκεια τῆς Βαρσοβίας τὸ 1929. Σὲ ἓνα συνέδριο στὸ Μαρόκο τὸ 1938 ἡ Ἁγία Καρολίνα ἀνέπτυξε τὸ θέμα «Ἐργασία κατὰ ὁμάδες στὴ Μέση ἐκπαίδευση». Ἡ ἰδέα βαδίζει ἄρα ἀλλ' ἀσφαλὲς τὸ δρόμο τῆς.

Ε. Πολὺ σχετικὴ μὲ τὴν ἐργασία κατὰ ὁμάδες εἶναι ἡ διδασκαλία ἐνὰ πεδίο τῆς αὐτονομίας τῶν μαθητῶν ἢ γιὰ νὰ μεταχειρισθῶμε τὴν Ἀγγλικὴ ἐκφραση «τῆς αὐτοδιοίκησης». Καὶ ἐδῶ τὸ διεθνὲς γραφεῖο τῆς ἐκπαιδύσεως προέβη σὲ μιὰ ἐρευνα καὶ ἔκαμε ἓνα βιβλίο: «Ἡ αὐτοδιοίκηση στὸ σχολεῖο». Ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῆς αὐτονομίας τῶν μαθητῶν, καίτοι θεωρητικὴ

ΥΦΟΣ ΚΑΙ ΗΘΟΣ

ΤΟΥ Κ. ΧΑΡΗ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, Μετεκπ. Δ/λου

Κάποιος είπε: «Τὰ σπουδαιότερα πράγματα είναι τὰ πιδό τιποτένια». Λόγος, βέβαια, πού κλείνει μέσα του την άρνηση του και πού μόνο στα λογοπαίγνια θάχε θέση. Ώστόσο οί ανακαλύψεις των τελευταίων χρόνων σ' όλους τούς τομείς του έπιστητού ήρθαν να κλονίσουν και να ρίξουν κάτω τὸ αδιόρατο τείχος, πού χώρισε μ' έναν τρόπο όριστικό και άμετάκλητο τὸ «οὐσιώδες» ἀπ' τὸ «ἐπουσιώδες», τὸ «σημαντικό» ἀπ' τὸ «ἀσήμαντο», τὸ «πρωταρχικό» ἀπ' τὸ «δευτερεύον». Ἡ ψυχολογία τοῦ βάθους λ.χ. (Freud, Adler, Jung) ξεκίνησε ἀπ' αὐτὰ τ' ἀσήμαντα και δευτερεύοντα, γιὰ νὰ μᾶς γνωρίσει έναν κόσμο, πού οὐτε τὸν υποπευόμασταν καθόλου. Ἡ ἔμφαση, πού δίνεται στις μέρες μας στις λαογραφικές ἔρευνες δὲν ἀποτελεῖ παρὰ μιὰν ἀπ' τις ἐκδηλώσεις τῆς στροφῆς τοῦ ἀνθρώπου σ' αὐτὰ τὰ παραμελημένα κι ἀσήμαντα, πού ἔρχονται σὰν ἀπὸ πηγὲς ἀρχαϊκές νὰ πλημμυρίσουν τὴν ἐπειρία μας μὲ ἐντελὼς νέο ὕλικό.

Ἔτσι — γιὰ νὰ σταθοῦμε στὴν περίπτωση, πού μᾶς ἐνδιαφέρει — τὸ ὕφος ἑνὸς ἀνθρώπου δὲν εἶναι ἄσχετο πρὸς τὴν ἐσωτερική του συγκρότηση. Ἀντίθετα ἀποτελεῖ τὴν ὑλοποιημένη, τὴν μορφοποιημένη ἔκφραση τοῦ δυσπρόσιτου ἐγώ, πού κρύβεται ἐπιδέξια ἀνάμεσα στις πιδό δαιδαλώδεις πτυχές τοῦ εἶναι μας. Οὐσιαστικά ἡ ἀρχική του πρόθεση εἶναι νὰ παραπλανήσῃ, νὰ δώσῃ ἕνα ψεύτικο ἀντίγραφο τοῦ ἐγώ, νὰ ἐξαπατήσῃ καὶ τὸν πιδό προσεχτικό μελετητὴ τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφοράς. Κι ἐν' ἀλήθεια, πὼς πολλὲς φορὲς τὸ καταφέρει. Τὸ καταφέρνει, γιὰτί οί πιδό πολλοί ἀνθρώποι ἀρκοῦνται στὴ μορφή, τὸ βλέμμα τους ἀγγίζει μόνο τὴν ἐπιφάνεια. Τὸ τί κρύβεται κάτω ἀπ' αὐτὴ τὸν ἀνακαλύπτουν ἀργότερα, ὅταν ἔχουν πέσει πιδό θύματα, ὅταν ἡ πλάνη τους τοὺς ἔφερε ἐκεῖ, ὅπου δὲν θάθελαν ποτὲ νὰ φτάσουν. Καὶ ὑπάρχουν τέτοιοι τύποι ἄμετροι, ἔτοιμοι νὰ ξεγαλάσουν τοὺς ἄλλους καὶ νὰ τοὺς παρασύρουν στὸ

ὡς παραδοξολογία ἀπὸ τὸ κράτος τῆς παλαιᾶς ἐξουσίας, καὶ προωθήθηκε πιδό στὰ «μαθητικά σοβιέτ» τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως κατὰ τὸ 1925—φαίνεται ὅλο καὶ περισσότερο ἀπαραιτήτῃ γιὰ νὰ διαμορφώσει χρήσιμους πολίτες τῶν δημοκρατιῶν. Τὰ νέα σχολεῖα ἀπὸ τὸ 1889 εἶχαν ἤδη καταλάβει τὴν ἀναντικατάστατὴ ἀξία τῆς αὐτοδιδασκαλίας γιὰ νὰ ἐγκαταστήσουν ἐπάνω σὲ μιὰ σταθερὴ ἠθική καὶ κοινωνικὴ βάση τὴν πειθαρχία στοὺς κόλπους τοῦ ἐσωτερικοῦ σχολείου. Γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ σχολεῖο, χρειάζονταν μιὰ μορφή πιδό ἐλαστική.

Μετὰ τὴν Πολωνία—πιδό ἐπολιτασάσε τις σχολικὲς συνεργατικὲς περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλῃ χώρα καὶ πριν ἀπὸ κάθε ἄλλη—ὁ κ. Β. Projit εἰσήγαγε αὐτὴ τὴ μορφή τῆς ἀλληλοβοήθειας καὶ τῆς κοινωνικῆς ἐξάσκησης στὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῆς Γαλλίας. Ἀπὸ τὸ 1923 οί κανονισμοί πιδό εἶχε δημοσιεύσει ὁ κ. Παῦλος Δαρτ ἐθνολογία τὸν κανόνα καὶ τὸν ἀναθεωροῦσαν. Καὶ αὐτοὶ τοῦ 1938, ἐπὶ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Jean Zay ἐπιβεβαιώνουν τὴ σημασία τους καὶ τὴν ἀξία τους. Τὰ βιβλία τοῦ κ. Β. Projit «ἡ γαλλικὴ σχολικὴ συνεργασία» (Βρυξέλλες 1935) εἶναι ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς εὐχλωτα καὶ καὶ πειστικά.

Στὴν ἐποχὴ μας, πιδό αἰσθανόμαστε τὴν ἀνάγκη ἀρχηγόν, ἐπειδὴ ἡ ζωὴ ἔχει γίνῃ πιδό περίπλοκη, γιὰτί ἡ οικονομικὴ τεχνικὴ περνάει τις δυνατότητες πολλῶν πολι-

τῶν, γιὰτί ὁ τύπος τῶν πολιτικῶν κομμάτων περιπλέκει στὸ ἑπαιρο τὰ πιδό ἀπλά προβλήματα, εἶναι σωστὸ νὰ ὑποβάλλεται ἡ νεολαία σὲ μιὰ κοινωνικὴ προπαρασκευή.

Οί λέξεις πρωτοβουλία, παραδοχὴ ἰδεῶν καὶ θελήσεων πιδό συμφωνούν μὲ τοῦ ἄλλου ἔγιναν πιδό καθαρές. «Τὸ νὰ βλέπῃ τὸ πράγμα ἀπὸ περιορισμένης πλευρᾶς» εἶναι καλὸ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ πιδό κυβερνάει ἀλλὰ εἶναι καλὸ ἐπίσης γι' αὐτοὺς πιδό κυβερνῶνται.

Καὶ γιὰ τοὺς νεαροὺς ἀρχηγούς τί ὠραῖο σχολεῖο εὐθύνης. Κάθε χρήσιμη ζωὴ εἶναι κατωμένη ἀπὸ συγκεκριμένες ἀντοχεώσεις. Ὑπάρχουν γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ πολλὲς θεωρίες πιδό ἔχουν διαζύγιο μὲ τὴν πραγματικότητα.

Συμπέρασμα:

Τὸ πρότυπο σχολεῖο (Ν. Σχολεῖο) ἔχει τάξει γιὰ σκοπὸ τοῦ ν' ἀναπτύξῃ τις χρήσιμες καὶ δημιουργικὲς ἐνεργητικότητες τοῦ ἀτόμου γιὰ νὰ τὸ κάνει μιὰ προσωπικότητα αὐτόνομη καὶ υπεύθυνη. Τὸ κάθε τι πιδό διδάσκει ἀπ' ἑξῶ, χωρὶς ἐπαφὴ μὲ τις ἐσωτερικὲς ἐνέργειες, τείνει νὰ χαλάσῃ τὴν ἰσορροπία τοῦ ἀτόμου καὶ ἐπομένως τοῦ εἶναι ἐπιζήμια.

Τὸ κάθε τι πιδό ἐννοεῖ τις δημιουργικὲς ἐνέργειες εἶναι καλὸ.

(συνεχίζεται)

(Μετ. Χ. Π.) AD. FERRIERE

δρόμο τους. Ὁ ἄνθρωπος ἀπ' τὴν πρωτόγονη ἀπλότητα κι ἀθωότητα μεταπήδησε, χωρὶς κι ὁ ἴδιος νὰ τὸ καταλάβῃ, στὴ φορμαρισμένη ἐπιτήδευση καὶ στὴν πλαστότητα τῆς διαγωγῆς. Ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ ἄλλοι, πιδό περιορίζονται στὸ νὰ δίνουν ἀπλῶς μιὰ ψεύτικη εἰκόνα τῆς προσωπικότητάς τους, χωρὶς διάθεση γιὰ κακό.

Φυσικά καὶ οί πιδότοι καὶ οί δεῦτεροι, μπορεῖ ὅ,τι δῆποτε ἄλλο, νὰ καταφέρουν, ἕνα μόνο δὲν θὰ μπορέσουν ποτὲ: νὰ παιδαγωγούν. Κι ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται ἡ ἀξία τοῦ ἀληθινοῦ παιδαγωγοῦ: Νὰ φαίνεται αὐτός, πιδό εἶναι.

Γιὰτί εἶναι ἀλήθεια, πὼς ὁ καθένας ἔχει τὸ ὕφος του. Τὸ ὕφος στὴν ἐμφάνιση, στὸ παράστημα, τὸ ὕφος στὴν ὁμιλία, στὴ διατύπωση τῶν ἰδεῶν του κλπ. Κι ὁ δάσκαλος ἔχει κι αὐτός τὸ ὕφος του. Καὶ πρέπει νὰ τὸ ἔχῃ. Εἶναι ἡ ἀτομική, ἡ ἐντελὼς ἰδιαιτέρῃ ἔκφραση τοῦ ἐγώ του, τῆς προσωπικότητάς του. Ἀλλὰ πόσο θλιβερό θάναί γι' αὐτόν, ἂν τὰ παιδιὰ ἀνακαλύψουν, μὲ τὴ μεγάλη διανοητικὴ δύναμη, πιδό τὸν διακρίνῃ, ὅτι κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ ὕφος τοῦ δασκάλου κρύβεται ἕνας ἄνθρωπος ἄλλος, ἐντελὼς διαφορετικὸς ἢ καὶ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος μ' αὐτόν, πιδό ὡς ἐκείνη τὴ στιγμή τοὺς παρουσιάζονταν, ἂν γκρεμιστῇ ἡ ἐμπιστοσύνη κι ἀπλῶς ἕνα μαῦρο σύννεφο ὑποψίας καὶ ἀμφιβολίας πάνω ἀπὸ κάθε λόγο ἢ πράξη του. Ἀνάμεσα στὰ προσόντα, πιδό ζητοῦν οί μαθητὲς ἑνὸς ἀμερικανικοῦ σχολείου γιὰ τὸ δασκαλὸ τους, διαβάζω καὶ τὴ λέξη «εἰλικρίνεια».

Θὰ πῆτε, εἶναι μιὰ ἀρετὴ τόσο σπάνια στὴν ἐποχὴ μας. Ἀλλὰ, θὰ προσθέσω, καὶ πόσο σωτήρια! Καὶ πόσο πολύτιμη βοήθος γιὰ τὸ δάσκαλο, πιδό θέλει ὅχι ἀπλῶς νὰ διδάσκῃ ἀλλὰ καὶ νὰ παιδαγωγῇ.

Τὸ ὠρισμένο, τὸ τυποποιημένο ὕφος εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνο, πιδό βάζει σὲ περισσότερες ὑποψίες. Εἶναι—ὡπως θὰ λέγαμε, παίρνοντας τὸν ὅρο ἀπ' τὴν ψυχολογία τοῦ βάθους—ἕνα εἶδος «συμψηφισμού» ἢ «ἀντιρόπησης». Ὁ C. Jung τὸ δείξε καλὰ αὐτὸ, ἀκολουθώντας τὴν περίπτωσή αὐτὴ τὸ δίδαγμα τοῦ Ἡρα-

κλείτου γιὰ τὴν «ἐναντιοδρομία», μεταφερόμενη στὴ σφαῖρα τῶν ψυχικῶν φαινομένων. Τὸ ἀγέρωχο λ.χ. κι ἀκαμπτο ὕφος εἶναι τὸ καμουφλάρισμα μιᾶς ψυχῆς ταπεινῆς καὶ ἠθικά εὐλύγισης. Ἡ πολλὴ γαλαντομία καὶ μελιχλιότητα πιδό νὰ σκεπάσῃ μιὰ θηριωδία καὶ σκληρότητα ἀποκρουστική. Ἡ πομπώδης καὶ στὸ ἑπαιρο ἐπιτηδευμένη ἔκφραση κρύβει μιὰ κουφότητα πνευματικὴ κι ἕνα κενὸ ψυχικό, πιδό φέρνει τὸ δέος. Ἀφήνουμε πιδό ἔρχεται στιγμὴ, πιδό τὰ πράγματα φέρνουν στὴν ἐπιφάνεια ὅ,τι ὡς τότε κρυβόταν ἐπιδέξια καὶ κάνουν καταγέλαστο τὸν ἀγέρωχο καὶ τὸν ψευτοσοφὸ, ξεσκεπάζουν τὸ γαλαντόμο καὶ γκρεμίζουν ἀνεπανόρθωτα καὶ μὲ πάντα γιὰ τὸ βάθος, πιδό τοὺς κρατοῦσε ψηλά.

Πλάι ὅμως σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση ὑπάρχει κι ἄλλη τὸ ἴδιο βλαβερὴ. Ἡ ἀκατάστασία τοῦ ὕφους, ἡ ἑλλειψη συνοχῆς, ἡ διάσπαση τῆς ἐνότητάς τοῦ ψυχικοῦ βίου, ὁ ἀλλοπροσαλλισμός τῆς συμπεριφοράς.

Πόσο διαφορετικὰ ὅμως εἶναι τὰ πράγματα ὅταν τὸ ἐξωτερικὸ ὕφος καθρεπτίζει ἀκέραια τὴν ψυχὴ τοῦ παιδαγωγοῦ! Ὅταν ὅλα: λόγια, πράξεις, ἐμφάνιση, συμπεριφορὰ, μορφή στὴν ἔκφραση, στὴ γλώσσα, στὸν τόνο τῆς φωνῆς, λάμπουν ἀπὸ εἰλικρίνεια, ὅταν προβάλλουν ἀνάγλυφῃ πρὸς τὰ μάτια τῶν παιδιῶν τὴν ἀληθινὴ εἰκόνα τῆς ψυχῆς τοῦ δασκάλου, πιδό εἶναι διαποτισμένη ἀπὸ ἀγάπη, ἀπλότητα κι ἀλήθεια.

Φυσικά χρειάζεται κάποια αὐτογνωσία, κάποια βυθομέτρηση τοῦ ἐγώ, κάποια ἀπαλλαγὴ ἀπ' τὰ ἐνοχλητικὰ συμπλέγματα, πιδό ἐμποδίζουν πολλὰς φορὲς τὴν ψυχὴ νὰ ἐκφραστῇ μὲ ὅλη τὴν εἰλικρίνεια, πιδό χρειάζεται. Καὶ τὸ κέρδος θάναί πολλαπλό: Ἡρεμὴ καὶ ἰσορροπημένη ψυχικὴ διάθεση, «νήφων λογισμός», ὅπως ἔλεγε ὁ Ἐπίκουρος, ἁρμονία καὶ κατανόηση στις σχέσεις δασκάλου καὶ μαθητῆ, δημιουργία ἀνθρώπων πλημμυρισμένων ἀπὸ εἰλικρίνεια κι αἰσιοδοξία γιὰ τὸ θρίαμβο τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀλήθειας.

ΧΑΡΗΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Ἐκκυκλοφόρησε ΦΩΤΗ Ι. ΠΑΠΑΣΤΕΡΓΙΟΥ, Δ/λου

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΣΟΥ ΚΑΙ Η ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ

Ψυχολογικὸ—Παιδαγωγικὸ βιβλίο, πρωτότυπο καὶ ζωντανὸ σὲ παιδαγωγικὴ σκέψη καὶ πρακτικὰ διδάγματα, τέλει συγκροτημένο ἐπιστημονικὰ, ἐρευνᾷ βαθύτατα τὴν ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ, φωτίζει τομῆρα τὴν κοινωνιολογικὴ διὰ τοῦ ζητήματος, καὶ ἀξιώνει ν' ἀναθεωρήσῃ σὲ πολλὰ σημεῖα τὴν παιδαγωγικὴ νοοτροπία τοῦ σχολείου καὶ τῆς οἰκογένειας γιὰ τὴν ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ, κατὰ ἀπὸ τις σύγχρονες ἱστορικοκοινωνικὲς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς μας.

Παλεῖται σ' ὅλα τὰ βιβλιοπαιδεία, καὶ ἀπὸ τὸν συγγραφέα στὴ διεύθυνση: «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» Ἰωάννινα δρχ. 20.

ΕΚΔΟΣΙΣ: «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ» ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1956

ΤΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΠΑΙΓΝΙΔΙ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ

ΤΟΥ Κ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΖΗΣΗ, μετεκπ. Δ/λου

«Τὸ νέον ἅπαν τοῖς τε σώμασι καὶ ταῖς φωναῖς ἡσυχίαν ἄγειν οὐ δύναται, κινεῖσθαι δὲ αἰετὶ ζῆτεῖν καὶ φθέγγεσθαι.»

ΠΛΑΤΩΝ

«Οὐ δύναται τὸ νέον ἡσυχάζειν.»

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

Παραλληλίζοντας βιολογικά ψυχολογικά τους διαφορικούς ζώντας οργανισμούς, που έχουν πολύ λίγο ζωντανή μέσα τους τη συνείδηση, μπορούμε να βγάλουμε έναν κανόνα, που σχεδόν έχει γενική εφαρμογή: ο νόμος αυτός είναι ο εξής: όπου υπάρχει συνείδηση υπάρχει και κίνηση. Η σχέση της συνείδησης προς την κίνηση είναι ανάλογος, δηλ. για να αναπτυχθεί η συνείδηση πρέπει ο οργανισμός να κινείται, αντίθετα όταν ένας οργανισμός διαρκώς ἀκίνητος δεν μπορεί να αναπτυχθεί και η συνείδησή του, με κι αν αναπτυχθεί δεν θα φθάσει σε κείνο το σημείο, που να μπορεί να βοηθήσει τον οργανισμό να λύσει τα προβλήματα της ζωής και έτσι αυτός ο οργανισμός θάλλοντας και μη άργα ή γρήγορα θα μεταπηδήσει από την ενόργανο ύλη στην άνοργανο από τη ζωή στο θάνατο.

Έτσι λοιπόν βλέπουμε, πως η κίνηση παίζει σπουδαίο ρόλο για τη ζωή του ατόμου. Μία μορφή της κίνησης λέγεται ΠΑΙΓΝΙΔΙ. Για να νοηθί λοιπόν παιγνίδι πρέπει απαραίτητα να έχουμε κίνηση, η κίνηση δε που ενυπάρχει σε κάθε παιγνίδι διαφέρει στον ψυχικό κόσμο εἰς ἄεστα συναισθήματα.

Τὸ παιγνίδι γενικά έχει ὁρισμένη σημασία για τὸν ψυχο-φυσικό οργανισμό τοῦ ατόμου και γιαντὸ ἀπὸ τὰ πολλὰ παλιὰ χρόνα και μέχρι σήμερα ἀπασχολήθηκαν μαντὸ πάρα πολλοὶ σοφοί, ψυχολόγοι, βιολόγοι, κοινωνιολόγοι, παιδαγωγοὶ και τόσοι ἄλλοι. Ἐπει γέννηθηκαν και διάφορες θεωρίες γύρω ἀπὸ τὸ παιγνίδι, ὅπως π. χ. εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἐπιτυχίας τοῦ P. Janet, ἡ θεωρία τῆς προσαρμογῆς ἡ τῆς ἀσκήσεως γιὰ τὴν ζωή τοῦ K. Groos, ἡ θεωρία τοῦ ἀταξιοῦ ἡ προγονισμοῦ τοῦ G. Hall, ἡ θεωρία τῆς ἀμύλλας τοῦ Dougal, ἡ θεωρία τῆς πλεοναξίας ἐνέργειας τῶν Schillel και Spencer, ἡ βιολογικὴ θεωρία τῆς Appleton, ἡ καθαρτικὴ θεωρία κτλ. Ἐὰν ἐπιχειρήσουμε νὰ ἀναφέρουμε ἔστω και σὲ γενικές γραμμές ἄλλε μὴ ἀπὸ τὴν παραπάνω, θεωρίες, ὁ περιορισμὸς τοῦ χώρου δὲ μᾶς ἀναγκάζει νὰ σταματήσουμε τὸ θέμα μὴ ἀπὸ μὴν. Πάντως τὴς θεωρίες αὐτὴς μποροῦν νὰ τις μελετήσῃ, ὅποιος θέλει, στὴν Παιδαγωγικὴ Ψυχολογία τοῦ Σ. Παγιατάκη, στὴν Ψυχολογία τοῦ παιδὸς τοῦ

Ἐξαρχοπούλου, τοῦ Γ. Σακελλαρίου, στὴν Ἀνθρωπογνωσία τοῦ Alfred Adler κτλ.

Ἀπ' ὅλες τὴς θεωρίες τοῦ παιγνιδιοῦ σωστότερη φαίνεται ἡ βιολογικὴ θεωρία τῆς Appleton. Σύμφωνα μὴ τὴ θεωρία τὰ παιγνίδια, πὸν παίζει ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀνάλογα μὴ τῇ σωματικῇ του δυνάμει καὶ εὐχέρεια. Μᾶλλον λόγια ἄλλα παιγνίδια παίζει τὸ νήπιο, ἄλλα τὸ παιδί, ὁ ἐφηβος κτλ.

Μὴ τὸ παιγνίδι και ἰδιαίτερα μὴ τὸ παιδικὸ παιγνίδι ἀσχολήθηκαν πολλὸν σοβαρὰ ὁ E. Claparède¹ ἐπίσης ὁ Hord, ὁ ὁποῖος τὸ θεωρεῖ ὡς θεμελιώδη μορφή τῆς ἀγωγῆς, ἐπ' οἷς ὁ Fröbel. Ἰδιαίτερα δὲ ἀπ' ὅλων ὁ μέγας δάσκαλος Decroly θέλει ἡ μάθηση νὰ γίνεται γύρω ἀπὸ τὸ παιγνίδι.

Ἀς ἐρχομεν τώρα νὰ ἐξετάσουμε τὴ σημασία πὸν ἔχει τὸ παιγνίδι γιὰ τὸ παιδί. Τὸ παιδί μὴ εἶναι ἕρθη στὸν κόσμο ἀρχίζει κι ὅλα νὰ παίζει. Οἱ κινήσεις, πὸν κάνει μὴ τὰ χέρια του και μὴ τὰ πόδια του εἶναι μὴ ὑποτυπώδης μορφή παιγνιδιοῦ, πὸν μὴ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου θὰ πάρουν τὴν κατ' αὐτὸ, τὴν πραγματικὴ μορφή τοῦ παιγνιδιοῦ. Ἀπὸ τὰ παιγνίδια και τὰ ἄλλα, πὸν θὰ κάνει μὴ τὴν «κουδονίστρα» ἔχουν πολλὴ μεγάλη σημασία. Τὸ παιδί εἶναι ἕνας μᾶλλον ἀτέλης οργανισμὸς, ὅλο του τὸ νικὸ σύστημα εἶναι ἀδύνατο. Ἀν ἔμεινε ἔτσι γιὰ ὅλη του τὴν ζωή δὲν θὰ μποροῦσε νὰ βγῇ νικητὴς στὸ δύσκολο ἀγὼν τῆς ζωῆς. Ἀπὸ τὸν ἡ ἀτέλεια χάνεται σιγά-σιγά μὴ τὴς τροφῆς και μὴ τὴς κινήσεως. Τροφή λοιπὸν και κίνηση ἡ παιγνίδι εἶναι οἱ ἀποθήκες ἐξοπλισμοῦ γιὰ τὸ παιδί. Καὶ ὅπως ἕνα παιδί πὸν εἶναι ἄρρωστο δὲν τρώγει, ἔτσι ἀπαραλάχτα και ἕνα παιδί, πὸν δὲν παίζει εἶναι ἄρρωστο και ὑποφέρει ἀπὸ ψυχικὸ ἡ σωματικὸ πόνο.² Γενικά και καθὲ καταπονησμένο παιδί εἶναι ἄρρωστο-στιαρικό. Ἐπει λοιπὸν βλέπουμε ὅτι τὸ παιγνίδι εἶναι βιολογικὴ ἀνάγκη. Ἀπὸ τὸν ἰσχυρὸ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν νηπιακὴ και παιδικὴ ἡλικία. Γι' αὐτὸ οἱ γονεῖς τῶν παιδιῶν πὸν βλέπουν τὰ παιδιά τους νὰ παίζουν, ἂς μὴν ἀνησυχοῦν, παρὰ νὰ χαίρουν, γιατί τὸ παιγνίδι εἶναι τὸ ἀλάνθαστο τεκμήριο, ὅτι τὰ παιδιά τους εἶναι γερά. Ἀν οἱ γονεῖς περιορίσουν τὰ παιγνίδια τῶν παιδιῶν θὰ ἐμποδίσουν τὴ φυσικὴ ἀνάπτυξη τοῦ οργανισμοῦ τῶν.

1) Βλ. Psychologie de l'enfant E. Claparède μετὰφραση Χάρη Πάτση.

2) Βλ. και ἄρρωστο τοῦ K. Κατσαρά ἡ περιτομή τῶν παιδιῶν εἰς περιοδικὸν ἱατρικὴν Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς οἰκογενείας τεύχος 4.

ΤΟ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟ Ε' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΤΟΥ Ο.Ε.Σ.Β.

Κριτική τοῦ Κ. ΑΘ. ΓΚΡΟΖΑ

Τὰ παιδιά τῆς Ε' τάξης δημοτικοῦ, περνώντας τὸ 10ο ἔτος τῆς ζωῆς τους, ἀπέκτησαν περισσότερες ἐμπειρίες ἀπὸ τὴ γύρω ζωὴ τῆς στενωτέρας τους Πατρίδας, ἀπὸ τὴν τετράχρονη σχολικὴ ζωὴ και ἀπὸ τὰ μαθήματα και τὴς συζητήσεις μέσα κι ἔξω τοῦ σχολείου, στοὺς διδακτικούς περιπάτους, στὴς ἐπισκέψεις κι ἐκδρομὲς γύρω και πέρα ἀπὸ τὸ χωριὸ τους ἡ τὴν πόλη, πὸν γεννήθηκαν. Ἡ γλωσσικὴ τους ἱκανότητα προήχθηκε. Ἡ γλώσσα τους εἶναι τώρα πὸν πολλὸ ἀπὸ προτιέτερα τὸ κέντρο τῆς ὅλης μορφωτικῆς τους ἐνέργειας, προφορικὰ και γραπτὰ. Τώρα τὰ παιδιά σὲ ψυχολογικὸ ἐπίπεδο ἀνώτερο, ἀρχίζουν νὰ νοιώθουν πὸς πίσω ἀπὸ τὰ πράγματα τῆς φύσης και τῶν ἀνθρώπων, πίσω και

μέσα στὰ γεγονότα και στὰ συμπλέγματα τῆς ζωῆς υπάρχουν σχέσεις αἰτιώδεις. Βλέπουν ὁλαδὴ τὸν κόσμο γύρω τους ἀντικειμενικώτερα ἀπὸ προτιέτερα, πὸν τὸ ἐγὼ τους ἐκάλυπτε τὰ πάντα περίπου.

Κοντὰ στὴ φαντασία τους τονίζεται πὸν πολλὸ ἡ κρίση και γενικά ἡ πνευματικὴ ἀφαιρετικὴ ἱκανότητα, πὸν στυλῶνει τὴς ἐννοίες και τὴ μνήμη. Ἐρωτοῦν τώρα μὴ περισσότερα και βαθύτερα «γιατί, γιὰ πὸν σκοπὸ, κατὰ ποῖον τρόπο, κατὰ ποῖο σχέδιο, και συνέχεια; Διαβάζοντας βιβλία πὸν εὐκολώτερα ἀπὸ πρὶν, ἀπὸ τὸν ὥραῖο, περιπετειώδικο μυθικὸ κόσμο διαισθάνονται σιγά, σιγά, τὸ δίκιο, τὸ ἠθικὸ και τὰ ψυχικά ἐλατήρια τῶν πράξεων τῶν ἀνθρώπων, πὸν παρελθόντων νοερὰ μπρο-

Μὴ τὸ παιγνίδι ἀναπτύσσονται ἡ προσοχή, ἡ βούληση, ἡ νόηση, ἡ γλώσσα, ἡ φαντασία και τόσο ἄλλα πνευματικὰ ἐφόδια τοῦ παιδιοῦ. Στὰ παιγνίδια θὰ ἀναπτυχθοῦν ἡ ἐργατικὴ ἐπιδεξιότητα, ἡ ὑπομονή, ἡ ἐπιμονή, ἡ αὐτοπεποίθηση, τὸ θάρρος, ἡ ἀμείλεια, ἡ καρτερικότητα, ἡ πειθαρχία. Καὶ ἐπειδὴ στὰ παιγνίδια πρέπει νὰ στρέψει ὅλο του τὸ «εἶναι» τὸ παιδί, γι' αὐτὸ θὰ ἀναπτυχθοῦν κανονικὰ ὅλες του οἱ αἰσθησεις και ἰδιαίτερα ἡ ὄραση, ἡ ἀκοή και ἡ ἀφή.

Στὰ ὁμαδικὰ παιγνίδια ἀναπτύσσεται τὸ Κοινωνικὸν συναίσθημα, πὸν εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴν πρόοδο τῆς Κοινωνίας. Κοινωνία, πὸν τὰ ἄτομα τῆς ἔχουν κοινωνικὸν συναίσθημα δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ προκόψει, ἀντίθετα δὲ Κοινωνία, πὸν τὰ ἄτομα τῆς δὲν ἔχουν ἀναπτυγμένο τὸ κοινωνικὸν συναίσθημα δὲν μπορεῖ νὰ προκοδέσει. Ἡ ἴδια ἡ ἐμπειρία μᾶς διδάσκει, πὸς παιδιά, πὸν δὲν ἐπαίξαν στὰ χρόνια τῆς νεότητος των, ὅταν μεγάλωσαν και μῆχαν στὸ μεγάλο πέλαιος τῆς Κοινωνίας, ἀπέκτησαν ἐλάχιστες γνωριμίες και τὰ περισσότερα εἶχαν στὴν ψυχὴ τους ἀντικοινωνικὰ συναίσθηματα (φθόνος, ζηλεια, μῖσος, ἔχθρα, μισανθρωπία κτλ.). Σὰν θέλουμε λοιπὸν τὰ παιδιά μᾶς νὰ γίνουν ἱκανοὶ πολῖτες ἂς μὴν τὰ ἐμποδίζουμε νὰ παίζουν ὁμαδικὰ παιγνίδια.

Τὸ παιγνίδι εἶναι και μὴ καλὴ ψυχολογία, μὴ εὐχαρίστηση. Ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῶν ἔχουν και οἱ μεγάλοι, κατὰ περισσότερον δὲ λόγον τὰ μικρὰ παιδιά. Ὅπως οἱ μεγάλοι θέλουν τὴ διασκέδασή τους, γιὰ τὸν ἴδιο λόγο δὲν πρέπει νὰ περιορίσουν και τὰ παιγνίδια τῶν παιδιῶν τους. Μονάχα, πὸς χρειάζεται μὴ προσοχή στὰ παιγνίδια,

πὸν παίζουν τὰ παιδιά. Ὅπως υπάρχουν ψυχοφθόρα και σωματοφθόρα παιγνίδια στοὺς μεγάλους (π.χ. Χαρτοπαίξια), ἔτσι υπάρχουν και μερικὰ παιγνίδια, πὸν βλάπτουν τὰ παιδιά. Τέτοια παιγνίδια π.χ. πετροπόλεμος, πρέπει μὴ τρόπο νὰ φέρουμε τὰ παιδιά δὲν σημείο, πὸν τὰ ἴδια, μόνον τους νὰ τὰ ἀποτραποῦν.

Ἡ μεγάλη σημασία τῶν παιγνιδίων εἶναι τῆς παιδαγωγικῆς φύσεως. Τὸ παιδί πὸν δύσκολα θὰ ἀφήσει νὰ ἐκδηλωθῇ ὁ ἐσωτερικὸς του κόσμος. Μὴ τὰ παιγνίδια ὅμως φυσικὰ και ἀβίαστα ἐκδηλώνεται τὸ ἐσωτερικὸ εἶναι του. Ἀπὸ τὴν ἐκδήλωση ἔχει πάρα πολλὴ μεγάλη σημασία γιὰ τὸ ἔργο τοῦ παιδαγωγοῦ. Θὰ γνωρίσει πὸν καλὰ τὴν ἀτομικότητα τοῦ παιδιοῦ και θὰ φροντίσει νὰ ἐνεργήσει κατὰλληλα γιὰ νὰ συντελέσει στὸ καλὸ τοῦ παιδιοῦ.

Και στὴ μάθηση παίζει σπουδαῖο ρόλο τὸ παιγνίδι. Τὸ παιδί γιὰ νὰ μπορέσει νὰ λύσει τὰ διάφορα ζωτικὰ προβλήματα, πὸν θὰ παρουσιασθοῦν αὐτὸ σὺν μεγάλῳσει, πρέπει νὰ ἀποκτήσῃ και μὴ μόρφωση. Τὴν ἀνάγκη τῆς μορφώσεως δὲν τὴν νοιώθει τὸ παιδί, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ τὴν συνδέσουμε μὴ τὸ παιγνίδι. Ἀπὸ τὴν ἀλήθεια τὴν κατέλαβε ὁ Πλάτων γι' αὐτὸ παραγγέλλει τὰ ἔξης «μὴ βίβ, ὁ ἄριστος, ἀλλὰ παῖς τὸν τοῦ παιδὸς τρέφει». Σαυτὴ τὴ ῥήση ἔδωσε σάρκα και ὅστα ὁ Decroly μὴ τὸ ὑπέρτοχο Παιδαγωγικὸ του σύστημα. Ἰδιαίτερα στὴ νηπιακὴ ἡλικία πρέπει ἡ ὅλη μάθηση νὰ παρῇ τὴν μορφή τοῦ παιγνιδιοῦ. Ἐπειδὴ οἱ ἰδρυτὲς τῶν νηπιακῶν κήπων και πρῶτες τοῦ Νέου Σχολείου ὁ πολὺς Fröbel, δὲν τὴν γιὰ τὴν ἀγωγή τῶν νηπίων τὸ παιγνίδι.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΖΗΣΗΣ

στά τους.

Βιβλία όμως, ή εφημερίδες, που είναι γραμμένα στην καθαρεύουσα γλώσσα, μετά μικρές προσαρμογές τα παρατούν, γιατί δεν νοιώθουν τί λένε ή αν νοιώσουν κάποια λέξη ή φράση τη χάνουν γρήγορα μέσα στο άκατανόητο σύμπλεγμα. Ρωτούν μάλιστα τί γλώσσα είναι αυτή, που ο ελληνικός λαός δεν τη μιλάει; Γιατί τη βάζουν στα έντυπα; Μήπως τη μιλάνε άλλοι «Ελληνες σε κανέναν τόπο;—Βιβλία όμως, που είναι γραμμένα στη δημοτική γλώσσα, τους είναι ελκυστικά, γιατί έχουν την ίδια γλώσσα, που μιλάει όλος ο κόσμος γύρω τους στο χωριό τους, αλλά και εκείνοι που έρχονται από την Αθήνα και τις άλλες πόλεις της Ελλάδας. Τέτοια βιβλία τ' αλλάσσουν μεταξύ τους, ως λένε για το Καραγιώζη, το Κουκλοθέατρο, το Ναστραδίν Χότζα ή παραμύθια ή παιδικά διηγήματα και μυθιστορήματα. Αυτά μάλιστα τα κυνηγούν πολύ, πιο πολύ κι από τα προηγούμενα τους χρόνια, γιατί τα νοιώθουν πολύ καλλίτερα από πριν και τα απολαμβάνουν, θρέφοντας βαθειά την ψυχή τους. Τώρα πια το βιβλίο είναι σπουδαιότερος παράγοντας της ψυχικής και πολιτιστικής τους εξέλιξης.

Να τώρα στην αρχή της Ε' τάξης τους το νέο αναγνωστικό του Οργανισμού. Σάν νέο, με ωραία εξώφυλλα, καλοδεμένο, καλοτυπωμένο, με εικόνες άρκετές το δέχονται μ' ανοιχτή καρδιά. «Ας παρακολουθήσουμε κι εμείς φανταστικά σάν παιδιά το βιβλίο αυτό κι ως το κρίνωμε δικαίως κι αντικειμενικά.

Είναι συγγραφή Γ. Καλαματιανού — Θ. Γιαννοπούλου, — Δ. Δούκα, — Δ. Δηληπέτρου και Ν. Κοντοπούλου, δηλαδή πέντε συγγραφών. Αμέσως πετιέται μέσα μας ή γνώμη ότι το βιβλίο, όσο πιο πολλούς συγγραφείς έχει τόσο μικρότερη αξία έχει. Αυτοί ή έγραψαν οι ίδιοι πολύ λίγες ενότητες ή τις μάζεψαν απ' εδώ κι από εκεί και οι έλεγκτες τους τις πήραν κοτ' επιλογήν και τις έβαλαν σε τάξη.

Οι ενότητες του είναι 85, διαιρεμένες σε δυο μέρη, το α' με δημοτική και το β' με καθαρεύουσα γλώσσα και παρμένες από την θρησκευτική ζωή, την εθνική ζωή και ιστορίαν, την οικογενειακήν και κοινωνικήν ζωήν, την ελληνικήν φύσιν και τας άσχολίας του ελληνικού λαού, από τους ελληνικούς τόπους και τα παραγωγικά έργα και από τας εφευρέσεις και τα τεχνικά έργα.

Από τις 85 ενότητες οι 48 ανήκουν στην 1η συλλογή των τεσσάρων πρώτων συγγραφέων και οι 37 στη 2α συλλογή του τέμπετου συγγραφέα.

Μεταξύ των εννοτήτων αυτών κρίνεται ως προς την έκλογήν της ύλης πρό πάντός, σάν πιο καλές, διδακτικές, λογο-

τεχνικές, παιδαγωγικές και πατριωτικές. Έστω κι αν μερικές απ' αυτές δεν είναι κατάλληλες πέρα για πέρα για παιδιά της Ε' τάξης, με τελειώς παιδικό στόλ, έλεξη κι όμορφιά, 69. «Ητοι οι: 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 35, 36, 37, 39, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 72, 73, 80, 81, 82, 83, 84 και 85.

«Ητοι της 1ης συλλογής 36 και της 2ας 33. «Αρα υπερτερεί ή 2α του ενός και μόνον συγγραφέα της 1ης των τεσσάρων μαζί συγγραφέων.

«Απ' αυτές οι πιο λογοτεχνικές είναι οι 6, 21, 26, 28, 30, 39 και 66.

Πάνω ο' όλες αυτές τις καλές ενότητες έχουμε να κάμωμε μερικές παρατηρήσεις: Οι ενότητες 2 Χριστούγεννα (ποίημα) 3 Ο Χριστούλης και 4 τὰ Χριστούγεννα των όρφανών, γιατί να μπουν στην αρχή του αναγνωστικού κι όχι άργότερα για να συμπέσουν με την ίδια γιορτή; 7. Το κτίσιμο της «Αγ. Σοφίας, Πόσο έντυπωσιακές είναι στα παιδιά οι ώραιες παραδόσεις της Φυλής μας, για το χτίσιμο της «Αγ. Σοφίας! 8. «Ωραία φράση: «Ο καπετάνιος και ο τιμονιέρης καταμόναχοι, έπάνω στη γέφυρα, πνεύματα θαρρείς ανάερα, εξακολουθούσαν τη δουλειά των σιωπηλοί και άγρυπνοι» Άνδρ. Καρκαβίτσα. 11. «Οι τελευταίες ημέρες του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου» έπρεπε να μπει στο τέλος του αναγνωστικού, για ν' ακούσουν τα παιδιά πρώτα την ιστορία και μετά να διαβάσουν και την ενότητα τούτη, που έχει τα λόγια του Φραντζή. Στο τέλος της ενότητας αναφέρει και το όνομα του Διάκου, που διδάσκεται στην «Εκτη.

Γιατί δεν προσέχει ο συγγραφέας τη διδασκόμενη ύλη του προγράμματος σε κάθε τάξη, για να μη χρειάζονται ιδιαίτερες αναπτύξεις ιστορικές στο αναγνωστικό, που χάνει τότε τον ειδικό λογοτεχνικό του και καλαισθητικό του σκοπό; 13. Το πρώτο όχι (Κοντοπούλου). «Ωραία ή φράση: «Εκείνη τη στιγμή ήταν άλλος άνθρωπος ο άπλοικός ναύτης. Ήταν ο προφήτης, ο ποτισμένος ως το μελούδι των κοκκόλων του από την ιστορία της πατρίδας. Από το στόμα του βγαίνει ή προσταγή της: «Οχι! Δε θα περάσουν! Είμαστε λαός ελεύθερος!»

15. Οι Κρητικοπούλες (Καλαματιανού) «Ωραία ή φράση: «Στα ψυχρά πρόσωπα των αξιωματούχων έζωγραφίσθηκε μελαγχολική έκφρασις. Πώς θα κρατήσαμε υποδουλωμένη μία χώρα, όπου κ' οι γυναίκες μας πολεμούν παλληκαρίσια!» 18. Χώμα ελληνικό (Δροσίνη). Θά ήταν πιο κατάλληλο για την «Εκτη, που μαθαίνουν για τὰ Ψαρά, το Μεσολόγγι από την

ιστορία. Δεν θα χρειάζονταν ειδική ιστορική ανάπτυξη τότε. Το ίδιο ισχύει και για την 19ην ενότητα.

25. Μία θαυμαστή κοινωνία. «Η φράση «που είναι γλυκύ σαν μέλι και άρωματικό σαν μέλι;» το «σαν μέλι» δεν πάει άφου αυτό είναι το ίδιο μέλι.

35. Ο σπάρος (Ποταμιάνου). Δεν πάνε οι φράσεις «όπως μιμείται μία πύλη τη μεγάλη κυρία» — «και όμως είναι χωριάτης ως το κόκκαλο», γιατί θύγουν τίμιο επάγγελμα και ιδιότητα κατοίκησης. Το αναγνωστικό πρέπει νάναι άψογο. Ο Ποταμιάνος τάγραφε αυτά σε περιοδικό για μεγάλους κι όχι για μικρούς.

37. «Η Αραπίτσα. (Αθήνα). Είναι παρμένο από τη βιομηχανική κίνηση του τόπου μας, πολύ συγχρονισμένο, αλλά γιατί τούση ή προτίμηση του παιδιού να γίνη εργοστασιαρχής κι όχι μηχανικός ή εργάτης, που αυτοί με τὰ χέρια τους είναι δημιουργοί των πάντων στη βιομηχανία;

43. «Ερρίκος Ντυνάν (Νικολαΐδη) «Ωραία ή φράση. «Όλοι οι άνθρωποι είναι άδελφοί. Γιατί να προξενούν τόσο πόνο ο ένας στον άλλο; Δεν μπορεί να γίνη τίποτε;»

48. Ο «Άγιος Δημήτριος κλπ. (Αδαμαντίου). Δεν έχουν θέση εδώ οι δυο φράσεις από «Καθ' όμοιον τρόπον... ή μεγάλη Υπερβολή Στρατηγός, ή Θεοτόκος;» γιατί είναι παρέκβαση από το κύριο θέμα. Τέτοιες παρεκβάσεις σκορπίζουν τις ιδέες των παιδιών και δεν συντελούν στη σύνδεσή τους.

50. Πάσχα εις την Σκιάθον (Μωραϊτίδη). Παρά την καθαρεύουσα οι σκέψεις και οι υπέρροχες εικόνες τραβούν μεγάλους και μικρούς.

53. Ο Βασίλειος Β' εις Αθήνας (Κοντοπούλου). Στύλ λογίου με εκφράσεις μεγάλες, σύνθετες και πολύπλοκες. Χαμηλάω γλωσσικό στο επίπεδο των παιδιών.

Επίσης και ή 54. Ο Διγενής Ακρίτας (Καλαματιανού).

58. «Επ' τέλους εξοίρεται ή δράση και ή θυσία ενός νεωτέρου ήρωα Λεονίδα, του Δαβάνη, (που ή Καλλιθέα του ανήγειρε ανδριάντα), που έγινε ζωντανός θρύλος. Γιατί να μη μπει ή φωτογραφία του ήρωα στο βιβλίο και μια σύντομη βιογραφία; Καλά θάταν να έμπαινε ή ενότητα του ήρωα πυροβολητή ταγματάρχη Κωστάκη που ζή ακόμα. Κι αυτές σάν άλλος Παπαφλέσσας, έπρεπε μόνος σάν στόν κίνδυνο της Πατρίδας και στο Καπάκι έγινε θρύλλος. «Ερρίχνη τις όβριδες στο καζάνι μέσα των Ίταλων», λένε οι φαντάροι μας. Δαβάνη—Κωστάκης ξεψύθησαν στο μεγαλύτερο πόλεμο της Φυλής μας. Προτομές έπρεπε νάναι περισσότερες και τὰ αναγνωστικά με τη βιογραφία τους και την εικόνα τους θα ξεψύ-

ναν πολύ το πατριωτικό συναίσθημα από κάτι ξανάλατα άλλα με μικρή αξία. «Επίσης πολύ πατριωτική ή ήμερησία διαταγή άποσπάσματος Πίνδου του Δαβάνη και ή άλλη του Μπακοπούλου. Τὰ άποσπάσματα των θα μείνουν ιστορικά: «...όπο κλιματολογικές συνθήκες δυσμενεστάτας, υπό τακτικήν κατάστασιν μειονεκτικήν, με ελάχιστον πυροβολικόν, με άνεπαρκή πυρομαχικά, έκρατήσασε άμυντικόν άγώνα επιτυχή έναντίον εξαπλάσιών έκλεκτών Ιταλικών δυνάμεων». «Επεφέρατε την άποσύνθεσιν εις τόν έχθρόν, έπροξενήσατε βαρυτάτας άπωλείας εις αυτόν, συνελάβετε αιχμαλώτους, άξιωματικούς και στρατιώτας, έκερδίσατε πλείστα λάφυρα, όπλα και άλλα. Με την στάσιν σας εσωσαστε την Ελλάδα». — «Αλλ' εάν όμως τολμήση, πρέπει να ύποστη και ούτος την τύχην του αντιπάλου μας, ο όποιος επέχειρσεν όλως αφηνιδιαστικώς να παραβίαση τὰ «Ηπειρωτικά σύνορά μας, διά να ύποδουλώση την Ελλάδα. Και σήμεραν άντι να εύρίσκεται ούτος έντός του ελληνικού εδάφους, όπως ύπελόγιζε και ήτο βέβαιος περί αυτού, εύρίσκεται ήττημένος εις τὰ ένδοτερα της Άλβανίας». Γιατί όμως να μη είναι στη δημοτική;

60η. Το ναυτόπουλο (Κουρτίδου). «Η ενότητα αυτή παραγίνει να μπαίνη σε κάθε αναγνωστικό και σε πολλές τάξεις, σάν νάναι καμιά κλασσική ενότητα.

Η 62α. Δάμων και Φιντίας ήταν στο αναγνωστικό της Δ' «έκει ήταν κατά Σαραντινίδη» εδώ «είναι κατά Λέοντα Μελά». Καλά ήταν να μη έμπαινε εδώ.

Η 64η. «Έχει δύσκολη φράση. «Ενώ δε οι χωρικοί κατεγίνοντο να σώσουν ό,τι ήτο δυνατόν εκ της κατομένης οικίας, αΐφνης εις πελαργός έρχεται όρμητικώς πετών εκ του λειμώνος και διεύθυνεται προς αυτήν».

Η 68η έχει: «πόλεως «Αλλης» άντι Χάλλης.

78η (Μωραϊτίδη). «Έχει: «άλλ' εις την μοσχοβολούσαν ακτήν της νήσου μου, εις την πρώην αλευτικήν πλοαρίαν» — «Εκάνει βεσισητάτας κινήσεις έντός της θαλάσσης μάνδρας». Οι μετοχές αυτές και οι υπερθετικοί δυσκολεύουν την κατανόηση.

82α. Κοντοπούλου). Είναι καλλίτερος χειριστής της καθαρεύουσας από τους συγγραφείς. Έχει πιο σύντομες και χτυπητές φράσεις: «Ας μη έμμεθα αγνώμονες και άπρόσεκτοι, φίλε μου, δι ό,τι σπουδαίον και όφέλιμον μας κληροδότησε το παρελθόν. Γιουναντίον άς εύλογώμεν και άς θαυμάζωμεν τους κόπους και τας προσπαθείας του ανθρώπου, διά να βελτίωση τον πολιτισμόν».

84η. (Καλαματιανού) είναι ενότητα συγχρονισμένη και επίκαιρη από τους σει-

σμούς της Κεφαλληνίας, που συνεκλόνησαν το Πανελλήνιον.

Περαιτέρω ενότητες: Είναι η 5 (Θ. Γιαννοπούλου). Ο 'Ακάθιστος' Ύμνος, γιατί την εκθέτει όπως θά τη μάθουν τα παιδιά στην Ιστορία της τάξης.

*Ανοότες ενότητες δύο. Η 31η Το παληγύρι των χωραφιών (Καλαματιανού) περιγραφική, αδιάφορη και για τα παιδιά των χωριών ακόμα.

Η 42α. (Θ. Γιαννοπούλου). Δεν έχει λογοτεχνικό χρώμα, δεν τραβάει, δεν διδάσκει.

Δύσκολες ενότητες. έννέα. Η 34. (Λυκούδη). Γράφει την ψαρκιά τέχνη δηλ. χωρίς έμποτείες, ιδίως για μεσόγεγα μέρη, είναι τελείως ξερή διήγηση. Είναι έμπειρες ψαράδικες. Πλειστα δνόματα το καθιστούν σκότεινο, όπως: μελανούρια, γοφάρια, ολκός, ροχθόν, όρμιά, συρταρόλι, κλπ. Για παιδιά νησιών φυσικά έχει τα καλά της.

38. (Καλαματιανού). Γράφει με στυλ λογίου με τη σύνθετη, τη δυνατή, την πλατειά και επιτηδευμένη φράση. Πολλές προτάσεις είναι μεγάλες. Το παιδί όμως θέλει απλότητα, ζωντάνια και φυσικότητα, σαν ο λαός.

Δέν νοιώθει δράματισμούς δυνατούς των λογίων, γιατί δέν μπορεί γλωσσικά και νοητικά να τους παρακολουθήσει και να τους συλλάβει.

40. (Καλαματιανού). Είναι έκτεταμένη, ξερή και περιγραφική ένότητα, που κουράζει. Δεν έχει λογοτεχνικές άρετες αρκετές. Λεπτομέρειες χωρίς βάθος και αξία. Ο συγγραφέας φαίνεται πως δέν ξέρει διόλου τι ζητούν παιδιά της Ε' δημοτικού. "Αν τόξερε θάγραφε άλλοιώς.

Για να καταπιστή ένας να γράφει κάτι για τάξεις δημοτικού, πρέπει να επεξεργαστή παιδικά το θέμα του, όπως έκανε στα έργα του ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου. Τι θά τραβήξουν οι δασκάλοι μ' αυτήν την ένότητα!

41. (Ποίημα Γιάννη 'Ιωαννίδη), Συνθετες εικόνες μεταφορικές και δυσνόητες. Λέει η τελευταία στροφή: «Κι όταν της θείας, ανάστασης κτυπήσανε οι καμπάνες—και το ποδάρι του ο έχθρος το έβνοιζε με βιά,—από του Ολύμπου τις κορφές ακούσθηκαν παιάνες—για τή δαεσμά της, που έπαζε παντοτινά η σκλαβιά»: Πώς να πίσω το παιδί τέτοιο νόημα και να το απολαύσει σαν ποίημα;

46. «Η Μεγαλόχαρη» (Αγγέλου Τανάγρα). Πιό δυσκολότερη ένότητα δέν μπορούσε να εύρεθι. Ο αναγνώστης ως μετρήσει έφτά μεγάλες προτάσεις άνω των τεσσάρων σειρών με καθαρεύουσα βαρεία, με άρραδιασμένες μετοχές: κλίνοντα, άνεμιζόντα, κλίνοντες, ζητούντες. Ο συγγραφέας έγραψε στη γλώσσα της έποχής του την ένότητα και για ηλικιωμέ-

νους το έργο του «Μεγαλόχαρη» κι όχι για παιδιά. "Αν οι τέσσαρες συγγραφείς την έγραφαν, ένας απ' αυτούς, με δικές τους έντυπώσεις, με πιό άπλη καθαρεύουσα μικροπερίοδη δέν θάταν καλλίτερα; Ένας από τους τέσσαρες θά έπεσκέφτηκε την Τήνο. Γιατί λοιπόν δέν έγραψε; "Αν δέν ήταν λογοτέχνης κανένας, πως τότε έγραψαν λογοτεχνικό έργο για παιδιά; Σε ποιό αναγνωστικό άλλο μπήκε έργασία του λογοτέχνη "Αγγελου Τανάγρα; Ένότητα θρησκευτική, διαλεχτή, γιατί να μη είναι καλογραμμένη κι ευλαβική;

Γιατί ο Παπαδιαμάντης καλοδουλεύει με χριστιανική πίστη κι ευλάβεια παρόμοιες ενότητες; Γιατί, νομίζω, ξέρει και γράφει λογοτεχνικά, έλκυστικά.

61. Έκτορ και Άνδρομάχη (Κοντοπούλου). Κομμάτι από την 'Ιλιάδα, από το άριστούργημα του Όμηρου στραπατσάρστηκε, όσο δέν μπορούσε να γίνη σε γλώσσα καθαρεύουσα με ρήματα σπεύδει, έσπευσε, κτλ. Τι όμορφα η περικοπή αυτή είναι γραμμένη σε Γαλλική μετάφραση του Gustave Larroumet (Choix de lectures, A. Mironneau). Έδώ γράφεται σε γλώσσα πλαστή, σκληρή και άκαμπτη, ποιητικό άριστούργημα. Ο δάσκαλος θά διδάσκει, με τα παιδιά, κάνοντας σύνταξη και μετάφραση και σκοτώνοντας ένα υπέροχο προϊόν των αιώνων.

69. Αι πέντε αισθήσεις (Χαρ. Άννίνου) άποκρουστικά γραμμένη σαν τη 46. Πλειότες λέξεις της θέλουν ανάπτυξη ειδική: τον ψίθυρον, τον φλοίσβον, η ποιητικότερα μεταξύ των αδελφών μου, καταυγάζει, η ρίε, άνεσκήρτησε, άρρητος Ιλαρότης κλπ. Ο Άννινος έγραφε σ' άλλη έποχή τέτοια.

71. Το όργανο. (Σπ. Μελά). Την ίδια ένότητα σε δημοτική γλώσσα την έβαλαν και στο αναγνωστικό της Δ' τάξης με πολλές αλλαγές. Στις Ε' εδώ λέγει: «Αφήνει εις την ρίζαν του πένκου, που ύψώνεται εις το μέσον του άγρου, το σακκίδιον με το λιτόν φαγητόν του, την στάμναν με το νερόν και τον σάκον με την τροφήν των ζώων». Εκεί στις Δ.: «Κρεμαίει στο μεγάλο πνευκο το ταγάρι του με το μαύρο φομή, το τυρί και την τομάτα και άκουμβάει στη ρίζα του το σταμνί με το νερό και όλα τα χρειαζούμενα». Τέτοια διασκευή με τελεία άλλαγή του πρωτοτύπου είναι άτυχη. Η η ένότητα αυτή ήταν τόσο λογοτεχνική, παιδική και παιδαγωγική ώστε να μπαίνει σε δυό συνέχεια αναγνωστικά: Τα ίδια διαβάζουν τα παιδιά και στην Ε'; Ίσως για να εξαρθή η ζωή του γεωργού. Να τραβήη προς τη γη τα παιδικά και προς την έπαρχια. Μα οι ίδιοι συγγραφείς τέτοιων ενότητων δέν έξεκολλούν από την Α' θήνη! Γιατί να μη είναι στο αναγνωστικό και ένότητες, που να εξαίρουν τη ζωή της πόλης, έφ' όσον το 1/3 των κατοίκων της Ελλάδας έη σε πόλεις περίπου; Έπαινουν

τη ζωή του χωριού και κανένας σκεδόν δέν ξαναγυρίζει εκεί, γιατί είναι εγκαταλειμμένο, χωρίς ύγεια, εκπαίδευση πλατειά, μόρφωση, συγκοινωνία και πολιτισμό. Το Πρόγραμμα της Εκπαίδευσης μας είναι προς την ξερή γνώση, την καθαρεύουσα, την παλαιά μας χρυσή έποχή και δέν ρίχνει το βάρος του προς την άθάνατη ελληνική οικογένεια της έπαρχίας, την τοπική ιστορία, την ντόπια γλώσσα, τα ήθη και έθιμα της φυλής μας, που την κράτησαν με τη θρησκεία αλώβητη αιώνας δολοφληρου.

Άντι να γράψουμε σ' αναγνωστικά ένότητες εκείνων, που έζησαν στο χωριό, το έννοιασαν, είδαν τη νοοτροπία του χωριότη μας, με τις άρετες και προλήψεις τους, γράφουμε ένότητες λογίων, που έρασιεχνικά έβρουν κάτι έπαρχιακό και το γράφουν με ύψος λόγιο, όπως ο Μελάς εδώ, να συγκινήσουν το άγροκόπαιδο και το παιδί της πόλης. Δυστυχώς ούτε το ένα έλκύουν, ούτε το άλλο με γλώσσα και πλοκή τέτοια, σαν της ένότητας αυτής, που γράφουν σε δυό αναγνωστικά. Είναι λογοτέχνες, σαν ο Κρυστάλλης, ο Χρηστοβασίλης, ο Παπαντωνίου και άλλοι που έγραψαν σε ήμερολόγια παλαιά, ωραία διηγήματα, όπου άπεικονίζεται έσπερα η ζωή της έπαρχίας με τον ίδιο τον παλιό της.

79. (Καλαματιανού). Πάλι κι εδώ ο συγγραφέας με κοψίμες λεπτομέρειες, χωρίς μορφωτική αξία, «Περιποιητικώτατοι και προσηνέστατοι οι ιδιοκτήται πρώτον μās προσέφεραν εις την καθαράν τραπεζαρίαν της μικράς κατοικίας των γλυκίσμα και καφάκι και μετ' όλίγον μās περιέφεραν εις τās εγκαταστάσεις του όρνιθοτροφείου... γλώσσα και ύφος, όχι ευάριστα. «Εντύπωσιν μάς έπροξένησε το μέγεθος των όρνιθων, διότι ήσαν έλκεκτου και καρποφόρου είδους». Το άνάγνωσμα διδάσκει ξερή φυσιογνωσία. Άλλά εκείνο το «καρποφόρο» ταιριάζει άραγε με τις «κότες»;

Ακατάλληλες ένότητες τρείς. Η θυσία της 'Ιφιγένειας (Ανδρέα Καρκαβίτσα). Ένότητα, με άπαγωγή της Έλένης, μάλλον θεληματική, να γίνη αίτια μιάς μεγάλης άνθρωποφαγής. Είναι αντιπαιδαγωγική, γιατί διδάσκει σε παιδιά άνήλικα άκοιμη. Για το Γυμνάσιο, μάλλον, κρίνεται ως έργο ποιητικό άριστο, με έξαρση του πατριωτικού του σκοπού. Άλλά εδώ ήθη και θρησκευτικές άρχές ειδωλολατρικής έποχής, που η Αφροδίτη είναι συνεργός και έμπνευστής της άπαγωγής δέν πάνε από ήθικης και παιδαγωγικής άποψης. Έδώ χρειάζονται ένότητες ήθικα άνεπλήρητες. Άλλά εκεί που χτυπάει πολύ την ψυχή του παιδιού είναι η άνθρωποθυσία, όπως έτονίσαμε και στην κριτική προηγούμενου αναγνωστικού, που έχει πάλι την ίδια ένότητα, για την έξαρση φυσικά της αγάπης και θυσίας προς την Πατρίδα. Είναι άλλα μέσα να τονιστή η φιλοπατρία. Είναι οι υπέρετοι άγώνες του Ε-

θνους στίς χιλιετηρίδες της ύπαρξής του, για τη επίσησή του και τη σωτηρία του ανθρώπινου πολιτισμού. Η ένότητα αυτή έχει πολλά αντιπαιδαγωγικά στοιχεία: «Η Κλυταιμνήστρα έπαραιπονίαν στον άνδρα της, πως την έγέλασε κι έφερε την κόρη της στο στρατόπεδο» ή 'Ιφιγένεια άγκάλιαζε τα γόνατά του και τον παρακαλούσε να μη της κόψη τη ζωή επάνω στον άνδρό της. Είναι γλυκειά, πατερούλη, η ζωή, έλεγε κλαίοντας... «Έτσι λοιπόν, θέτε μου, είτε με παραπόνον: έγώ θά πληρώσω για το σφάλμα της Έλένης;... Έπεμβαίνει ο Άχιλλέας, άνοίγεται καυγιάς αντιπαιδαγωγικός, Άχιλλέας, Κλυταιμνήστρα δέν ήθελαν τη θυσία. Άξαφνα η ίδια άποφασίζει να θυσιαστή. Ο Άγαμέμνωνας σγιννέεται στην τραγική αυτή στιγμή. Και άρχίζει το φοιχτό δράμα να κορυφώνεται και να βλάβη πολύ την ψυχή των παιδιών, που δέν μπηκαν ακόμα στα βάσανα και την κακή μοίρα της ζωής, άλλα χαίρονται ακόμα ένοιστα τα παιγνίδια τους, τα τραγούδια και τις όμορφες της ζωής. «Ο Κάλχας κάνει την προσευχή του στη θεά και παίρνει το μαχαίρι. Όλοι βλέπουν τη λεπίδα να λάμψη επάνω από της κόρης το λαμό». Άλλά ως μη επέκτεινώμαστε, γιατί τονίσαμε άρκετά την αντιπαιδαγωγική επίδραση της ένότητας και στο αναγνωστικό της Γ'. Σε τέτοιες ένότητες, με την ελεύθερη συζήτηση και κριτική των παιδιών, ο δάσκαλος πέφτει σε αδιέξοδο. Τα παιδιά δέν νοιώθουν το δράμα. Κάποτε γελούν μάλλον για τις ιδιοτροπίες, τους έρωτες και τα πάθη των ήλικιωμένων. Φυσικά αυτό είναι μια παιδική άπάντηση. Γιατί «των γάρ τοιούτων έστιν η βασιλεία των ούρανών» που είπε ο Χριστός μας για τα παιδιά. Γιατί ακόμα δέν συγκλονίζονται ψυχικά από άμαρτίες των μεγάλων.

Η 75. «Αι χελιδόνες» Ξενοπούλου, έχει γλώσσα βαθεία καθαρεύουσα με συγκριτικούς θαυμούς. Σκέψεις άνώτερες: «Δίδει το παράδειγμα της φιλοπονίας, της οικογενειακής αγάπης, του κοινωνικού αίσθηματος, διότι είναι πολύ φιλόπονος, φιλόστοργος και κοινωνική. Η παρουσία της θεωρείται ως καλός οίκονος και γίνεται παντού δεκτή ως εύλογία του Θεού». Επειδή το γράφει ο Ξενοπούλος, άρα είναι τέλειο.

Η 76. Ο Μάιος (πάλι του Ξενοπούλου) με λέξεις: κατακοσμεί, φαιδρώς, ευώδη, βομβούντα, τερετίζονται, κελαιοούντα. «Ημείς ευωδιαζόμεν και αισθανόμεθα» άλλα δέν ήμπορούμεν να εκφράσωμεν, διτ αισθανόμεθα με όματα... Τη λογοτεχνική πολυπλοκή φραση του Ξενοπούλου, οι συγγραφείς, νόμισαν πως είναι εύληπτη από τα παιδιά της Ε'. Δίδαξαν ποτέ σε Ε' δημοτικού; Άν έδίδαξαν σε τι συμπεράσματα κατέληξαν; Εύχαριστούνταν τα παιδιά με τέτοιες ένότητες;

Γλώσσα του αναγνωστικού. Καλλίτερα να λέμε γλώσσες του αναγνωστικού, δημοτι-

κή, καθαρεύουσα και χωριστές κι ανάκατες. Γιατί κι εδώ, όπως στο αναγνωστικό της Δ', στη δημοτική είναι τύποι της καθαρεύουσας: αστράπτει, ήσαν, μία, δύο, των, εκτύπησαν την θύρα, έκοιμάντο, έπίθεσι, καταστάσεις, προστάτιδός μας, έπεριμενε, ήτο, οι βασιλείς, να πιάς, πολεμώντας, οι στρατιώται, ξενικτούν, υπερασπιστάς, εστέκοντο, προφθάσουν, έπετάχθησαν, διανομέως, πείνης, ιερές, του όποιου (άντι ποδός ποίος, ή φώτισας, φθηνό και θρεπτικό, κατά γραμμάς, ήμεθα, άμφίβιοι, υπερέφανα, μοχθούν, έκτασις, πτώχεια, ήμλόμεσαν, έκδηλωσις, στρατιώται (39) και στρατιώτες (80). Επίσης στην καθαρεύουσα είναι τύποι της δημοτικής: πού (άντι τα όποια) τρυφερά (άντι τρυφερώς) άπαλά (άντι άπαλώς) κλπ.

Ανορθογραφίες. Έχει δυστυχώς άρκετές: Θουλικού (άντι θουλλικού σελ. 48) χαροκαμένη (άντι χαροκαμένη, 51), μαραμμένη (άντι μαραμένη 55), κλάματα (άντι κλάματα 60), ψέμμα (άντι ψέμα), έχει όμως «ξευτεμένους» μ' ένα «μ» όρθά, 68), άλιμονο (άντι άλλοίμονο 85), γύρο (άντι γύρω 108) της ρηματίας (άντι ρηματίας 126), καταμαγεμένοι (άντι καταμαγεμένοι 153), ένδουν (άντι ένδον 177), πηλήνια (άντι πηλίκια 206), ζηλεμένο (άντι ζηλέμένο 295).

Μεγάλες προτάσεις. «Είναι ο Χριστούλης... Πατέρα του» (10), «Η μανούλα... Δημοκρατίας» (54), «Ίσως αυτό το δράμα... θυσία» (137), «Έτσι μόνο... συντροφία» (139), Στην ένότητα «Η Μεγαλόχαρη» (172) έχει 7 μεγάλες προτάσεις όπως προείπαμε σ' άλλο σημείο της κριτικής, «Άσφαλές ήθελε... χώρας», «Διεργμένος... Σαμουήτης» (191), «Ο κύριος Βασίλειος... υιών του» (168).

Εικονογράφηση. (Άλεξάνδρου Άλεξανδράκη). Έχει δυνατή γραμμή. Ώραιες εικόνες είναι των δύο έξωφύλων. Επίσης και στα έξωφύλα με σκιές τις έξ μέρες της δημιουργίας του κόσμου, τις παρέστησε καλά, καθώς και τα σύμβολα των γραμμάτων, του Έθνους μας και της θρησκείας μας.

Μέσα στο βιβλίο έβαλε άρκετές πολεμικές εικόνες. Άπ' αυτές ή εικόνα της σελίδας 31 είναι αντιπαιδαγωγική. Παριστάνει τον Άχιλλέα να μισοβγάζει το έφιπος του για να χτυπήσει τον Άγαμέμνονα, ενώ ο Όρέστης και ή Ιριγένεια τον έμποδίζουν. Γιατί να παρισταθ ή εικόνα ο κακός ναυγάς; Ποιό σκοπό έχει ή εικόνα; Η εικόνα του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου στις δύο σελίδες τις μισές 40—41 μέσα στη σκληρή μάχη, με νεκρούς με χτυπήματα, με πατήματα των άλόγων, γενικά με το άνθρωπινό δράμα που συνεχίζεται χιλιετίδες, καλό θα ήταν να μην ήταν, γιατί διεγείρει τα ένστικτα της εκδίκησης προς τους Τούρκους, που είναι σήμερα φίλοι και σύμμαχοι, αλλά και τα πρωτόγονα πάθη του άγριου ανθρώπου. Δεν άρει δυστυχώς ο άνθρωπος να άποθηρωθ ή και να ξετινάξει άπ' άπάνω του την επίδραση του

ψυχικού πολιτισμού. Η ψυχή των παιδιών μας είναι ακόμα τρυφερή. Θα της προσέχωμε την ευαισθησία.

Συμπεράσματα. Το υπό κρίσιν αναγνωστικό, έξ όλων των άνωτέρω συνάγεται ότι δεν πληροί πλήρως το σκοπό, που έγραφετη γιατί είναι: α) Γραμμένο σε δύο γλώσσες, δημοτική και καθαρεύουσα, αλλά κι' αυτές με τύπους διαφόρους. Ο Λαός μας και το Έθνος δεν μιλάνε δύο γλώσσες. Ή μιά μόνο έκφράζεται: τη δημοτική. Με τη διγλωσσία συγχύζουμε και διχάζουμε την ψυχή των παιδιών μας, β) Έχει πολλές ένότητες δύσκολες και ακατάλληλες με άρκετές μεγάλες προτάσεις και ανορθογραφίες. γ) Δεν έχει ένότητα έσωτερική στην ύλη. Πέντε συγγραφείς, δύο συλλογές κατά τύπους μόνο διατάσσουν την ύλη τους κατά τις διάφορες άπόψεις του έλληνικού πολιτισμού. Οι ένότητες μπαίνουν πεταχτά, χωρίς συσχέτιση χρονική κι έσωτερική. Περιέχεται ύλη ό'ι από τη γύρω ζωή του μαθητή της Ε' τάξης, αλλά μάλλον από πολύ άπομακρυσμένες εποχές. Το ύφος πολλών της δημοτικής και το πλείστον της καθαρεύουσας είναι ύφος και στίλ λογιών και όχι του μαθητού μας. Το παιδί μας είναι από οικογένεια και κοινωνία, που συνεννοούνται όχι με την γλώσσα των λογίων μεταξύ τους. Άλλα είναι τα ποιήματα, που ζούν στο στόμα του λαού και του παιδιού. Άπ' αυτά έλάχιστα έχει το αναγνωστικό αυτό. Το αναγνωστικό αυτό δεν μπορεί να έξυπηρετήσει καλά το γλωσσικό, τον καλαισθητικό και τον πατριωτικό σκοπό, για δεν μπορεί πέρι για πέρα με την ακατάλληλη ύλη και γλώσσα του να συγχίση δάσκαλο και μαθητή. Δεν συντάχθηκε να ταιριάσει στο επίπεδο της ψυχροσύνδεσης του ένδεκάχρονου μαθητή και δ) Δεν προσαρμόζεται σε κανένα τυπικό και άνθρωπινό περιβάλλον γιατί δεν έλαβε διάλου ό'ιν των πατριωτικών παραγόντων. Έτσι το αναγνωστικό, που τα δέχτηκαν τα παιδιά μας μ' άγάπη κι έλπίδα, σάβηκε όλον αυτό το χρόνο σάν όγκόλιθος στην ψυχή των παιδιών. Προϊόν ξένων προς το παιδί συγγραφέων, κατά το πλείστον, δεν έκίνησε το ενδιαφέρον και την αυτενεργεία τους. Η σύγχρονη ζωή και ή λαογραφία δεν έλήφθησαν ύπ' ό'φιν, παρά μόνον σ' έλάχιστες ένότητες. Η λαογραφία και ή Σπενόπιτερ Πατρίδα έχουν να έπιτελέσουν μεγάλο παιδευτικό έργο, να έπαναφέρουν το άτομο στις άπαιστες νομπούες πνευματικές και φυσικές πηγές της πατρικής γής και να το ξανασυνδέσουν με την ψυχή και το σώμα προς την Πατρίδα. Αυτές έζησε ο έξάριτος παιδαγωγός κ. Σούρλας στο μεγάλο του παιδαγωγικό και άναμορφωτικό πείραμα στο δασκαλείο Ίωαννίνων. Το έργο του το είδα και το έδαψα. Μόνο ό κ. Σούρλας κίτταζε να βγάλη πρόγραμμα ζωντανό από μέσα από την ψυχή του περιβάλλοντος, να έξυψόση την αναγνωστική ικανότητα των παιδιών των προτύπων του με

ιστορική και λαογραφική ύλη των Ίωαννίνων. Με την ύλη αυτή συνδέσε κάθε τι πανελλήνιο που έζησε και ζή στον άθάνατο πολιτισμό μας.

Τι πρέπει να γίνη τώρα; Πώς θα βελτιωθεί μελλοντικά το 'Αναγνωστικό της Ε'; Από χρόνια τώρα άρκετά, σε πολλά πολιτισμένα κράτη, αντίκρυσαν το πρόβλημα του 'Αναγνωστικού. Παντού έμειναν οι παιδαγωγοί και οι διδακτικοί σύμφωνοι ότι πρέπει το αναγνωστικό των μικρών και των μεγάλων τάξεων του δημοτικού να περιέχει όχι μόνο ύλη καλή, αλλά άριστη και σε άριστη γλώσσα. Όχι σάν αυτή του κρινόμενου αναγνωστικού. Το αναγνωστικό της Ε' πρέπει να πάρη καλλιτεχνική και λογοτεχνική μορφή. Πρέπει να πιάση όχι μόνο άριστα λογοτεχνικά έργα του παρελθόντος, αλλά έργα κυρίως σύγχρονα, ποιητικά και πεζά. Το αναγνωστικό δεν είναι βάση πραγματιστικής διδασκαλίας, όπως ήταν παλαιότερα. Δίνει την ύλη του στους μαθητές και στο δάσκαλο για έπεξεργασία άνετη, έλκυστική, ενδιαφέρουσα κι εύχρηστη. Όχι περιγραφή πισωτική και λόγια—έκθεση γεγονότων, αλλά κομμάτι ζωής, που βοηθάει το δάσκαλο να έξελίσει τους μαθητές. Μπορεί ή ύλη του αναγνωστικού να είναι συγγενής με την πραγματιστική διδασκαλία πολλών μαθημάτων. Διακρίνεται όμως ή ύλική συγγένεια από την λογοτεχνική αξία. Η έποχή μας σήμερα ζητεί κομμάτια άγνωστικά με καλαισθητική αξία. Το θησαυροφυλάκιο, που θα βρούμε και θα πάρουμε την αναγνωστική ύλη και σήμερα ακόμα είναι ή 'Ελληνική Έθνική λογοτεχνία. 'Ελληνες ποιητές κι όχι κατά παραγγελίαν συνθέτες συγγραφείς αναγνωστικών. 'Ελληνες πεζοί λογοτέχνες κι όχι τυχαίοι συγγραφείς της ντουζίνας.

Μόνον όμως ή καλαισθητική ή ή λογοτεχνική άποψη δεν πρέπει να είναι ή μοναδική μέτρα και σταθμά. Αυτές θα ολοκληρωθούν με την ψυχολογική άποψη. Αυτή δεν προσέχτηκε από τους πέντε συγγραφείς του κρινόμενου αναγνωστικού όσο πρέπει. Το αναγνωστικό δεν είναι παράρτημα της ιστορίας της λογοτεχνίας. Δεν έκλέγει και διατάσσει τις ένότητες του κατά άπόψεις μόνο ιστορικο-λογοτεχνικές. Δεν είναι έργο του να πάρη από κάθε αξιόλογο 'Ελληνα λογοτέχνη, καποια ποιητική ή πεζή ένότητα και να τη βάξη κατά χρονολογική σειρά. Πρέπει εκ των προτέρων ν' απέχη από την τελειότητα της ιστορικο-λογοτεχνικής άποψης. Θα παίρνη μόνο από τα πιο πολύτιμα καλαισθητικά και λογοτεχνικά κλασικά κομμάτια, που θάνα κατανοητά κι ενδιαφέροντα από τους νέους άναγνώστες. Παράλληλα στη μεγάλη λογοτεχνική αξία, άπαιτούμε να έχουν έλκυστική δύναμη στα παιδιά, τα διαλεκτά κομμάτια αυτά. Διαλέγονται άριστες παιδικές εκδόσεις και μεταξύ των ποιημάτων και πεζών τα πιο καλά και προστά, και από τα δημοτικά τα πιο όμορφα και ιδίως τα παιδικά. Σ' ό-

λα αυτά πρέπει να υπάρχει αξία, έξυπνάδα νοστιμάδα, μεταφορικές εικόνες, παιδικές άρετές και ιδιότητες. Η μετρική κλίμακα, που θα ισχύη στην εκ όγη των αναγνωστικών ένότητων θάνα τελείως άλλοιότιμη από εκείνη, που χρησιμοποιεί ο δάσκαλος στις σχολικές του εκδόσεις. Δεν πρέπει να ζητούμε από ένα σύγχρονο αναγνωστικό να γράφη για κάθε ζωό ό,τι δίδαξε ο δάσκαλος κατά το σχολικό έτος στη φυσική ιστορία, το το αναγνωστικό δεν είναι έχειριδίον ζωολογίας, ούτε της φυσικής, της ιστορίας ή της ήθικης. Μπορούμε όμως να έχουμε ένότητες για το το ή έκείνο το ζωό, που δίδάχτηκε, όταν είναι γραμμένες λογοτεχνικά, σε ζωντανή διαμόρφωση του συγγραφέα, όπως του Γρανίτσα και άλλων. Ο ποιητής, που διαπλάσσει με τη φαντασία του μια ένότητα ζωής, δεν παίρνει το γενικό, το άφαιρέμενο, το συστηματικό, το περιγραφικό, όπως κάνει ο επιστήμονας, αλλά το ιδιαίτερο, το έντοτικό, το άτομικό. Ο ποιητής απέχει από την τελειότητα, από το άνελλιπές σύστημα. Η ένότητα που έπιδιώκει, δεν έκδηλώνεται με τη λογική σκέψη, παρά καθορίζεται με μιά πιο συναισθηματική εικονική ένδραση. Ότι θα ξεπετιόταν στη διάθεση της ψυχής και στη μορφή θα έσχοιλος και θα διασπόνταν. Αυτό το παραμερίζει και τ' αφήνει κατά μέρος. Η τέχνη της ποιητικής διαμόρφωσης έγκειται ιδίως στη δύναμη και ατομικότητα εκείνης της ψυχικής διάθεσης, που στέκεται πίσω από τη δημιουργική προσωπικότητα, χωρίς να διασπεί το σύνολο σε άσχετα κομμάτια. Τέτοια δημιουργική δύναμη πρέπει να έχει ο συγγραφέας του σύγχρονου αναγνωστικού της Ε'. Μέσα στις έκλεγόμενες αναγνωστικές ένότητες, τις διαφορετικές, πρέπει με τη δημιουργική του ψυχή να πλάση συνειδητή ένότητα, έσωτερική σύνδεση και συσχέτιση. Πρέπει γι' αυτό να είναι μάλλον ένας ο συγγραφέας κι όχι πέντε όπως του κρινόμενου αναγνωστικού. Ένότητες είναι, ή άνοιξη, το καλοκαίρι, το φθινόπωρο και ο χειμώνας, που ένομένες κάνουν το 'Ελληνικό έτος. Σοφός, στρατιώτης, εργάτης, γεωργός, παληά έποχή, νέα σύγχρονη έποχή, κάνουν τη συλλογή «'Ελληνικός λαός» κλπ. Η καλαισθητική ιδιαιτερέ έκτέλεση του έκδοτη έγκειται στη δυνατότητα να διατάξη έτσι κάθε κομμάτι το ένα μετά το άλλο, που έσωτερικά σε κάθε συλλογή να φαίνεται ξάστερα στα παιδιά μια έπικρατούσα κατευθυνούσα άρχη και σκέψη, που μέσα της κάθε ποίημα και κάθε διήγημα να πιάνη την σωστή θέση και να δίνη στο σύνολο την έσωτερική σύνδεση. Κάτι τέτοιο δηλαδή που έκανε ο κ. Χάρης Πάτσος στη σειρά των «έλευθερών αναγνωστικών του». Άλλά ο κ. Πάτσος ήταν ένας. Γιαυτό τα αναγνωστικά του έχουν ένότητα στην παιδαγωγική σύνδεση, στη λογοτεχνική μορφή, στη γλώσσα, στο καλοδουλεμένο περιεχόμενο.

Η έποχή μας άπαιτεί πλην της ένότητας και σύνδεσης, πάνω στον καλαισθητικό τύπο,

νά διακρίνη τὸ ἀναγνωστικὸ βιβλίον τὸ πατριωτικὸ καὶ τοπικὸ χαρακτηριστικὸ στοιχείον. Πρέπει ἀκόμα νὰ περιελθῇ τὸ ἀναγνωστικὸ τῶν ἀνωτέρων τάξεων τοῦ δημοτικοῦ καὶ τὰ ρεῦματα τῆς ἐποχῆς στὸ περιεχόμενον καὶ στὴ μορφή του. Ἐπίσης τοὺς ἐκφραστικούς τύπους τοῦ Νεοελληνικοῦ μας Πολιτισμοῦ ποὺ ζητοῦν δικαίωση γιὰ ἀναπλήρωση, ὅταν μάλιστα ἡ πλήρωση τοὺς δὲν ζημιώνει ἀνώτερος σκοποὺς ἐθνικοὺς καὶ ἀνθρωπιστικούς. Ὅ,τι θίγει ξένους λαοὺς, ὅ,τι διεγείρει κακουργὰ πρωτόγονα ἐνστικτώδη, δὲν πρέπει νὰ μπαίνει στὸ ἀναγνωστικόν.

Ἐξάρση λαϊκῶν ἀρετῶν δὲν ἀπαιτεῖ καθήλωση ἄλλων λαῶν, οὔτε ἐμπρησμό καὶ ὕβρη. Ἡ ἐποχή μας, ὅπως ἐτονίσσαμε καὶ παραπάνω, ζητεῖ πατριδογνωστικὸ ἀναγνωστικόν. Ἡ ἀπαιτήση αὐτὴ ἐκφράζεται ἀπὸ τίς σημαντικὰς μορφωτικὰς ἐπιδιώξεις. Ἡ ἐννοία Στενωτέρου Πατρίδας ἔγινε πιά χτυπητή, γιὰτὶ ἐγκιβωτίζει τὸ σύνολο τῶν μορφωτικῶν ἐπιδιώξεων. Τὸ ἀναγνωστικὸ ἑλληνικὸ βιβλίον πρέπει νάχη γερὴ τοπικὴ βάση. Τὸ ἀναγνωστικὸν γιὰ τὸ παιδί τῆς πόλεως πρέπει νάβῃ ἀλλοὺς εἰδούς ἀπὸ ἐκεῖνον τῆς ἀγροτικῆς ἐπαρχίας. Τὰ σχολεῖα τῶν Ἀθηνῶν θέλουν ἀλλοιότυπα ἀναγνωστικά ἀπὸ τὰ σχολεῖα τῆς Θεσσαλονίκης. Τὰ σχολεῖα τῆς Κρήτης ἄλλου εἶδους ἀπὸ κεῖνα τῆς Θράκης ἢ τῆς Ἠπείρου.

Τὸ ἑδαφικὸ στήριγμα καὶ τὸ πατριδογνωστικὸ χρῶμα ὅπως πρέπει μέχρις ἐνός σημείου νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, γιὰτὶ ζημιώνουν μὲ τὴν ὑπερβολικὴν ἐξουσία καὶ ἐνταση τῶν τοπικῶν πατριδογνωστικῶν στοιχείων κάθε περιφέρειας.

Ἐφ' ὅσον θὰ πρέπει νὰ δίνωμε τὸ ἄριστον πρὸς τὰ παιδιὰ, δὲν πρέπει νὰ περιορίζωμε, ἰδιαίτερος στίς ἀνώτερες τάξεις Ε' καὶ Σ', στοὺς ποιητὰς τῆς Στενωτέρας Πατρίδας καὶ στὴν τοπικὴ ὅλη μὲ τὴ στενωτέρη ἐννοία. Μιὰ ἀπομάκρυνση πρὸς τὰ κείμενα μόνο τῆς Στενωτέρας Πατρίδας θὰ φέρῃ πολὺ μικρὰ καὶ ἐλαττωματικὰ ἀποτελέσματα, γιὰτὶ δὲν ὑπάρχει καμμιά ἑλληνικὴ ἐπαρχία ἢ νομὸς ἢ χώρα, ποὺ θὰ μὴ πορῇ νὰ μετρηθῇ μ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Αὐτὸ ἰσχύει ἀπὸ λογοτεχνικὴ ἀποψη. Εἶναι λοιπὸν σφάλμα νὰ περιορίσωμε τὴν ἐννοία «Στενωτέρη Πατρίδα» πάνω σὲ στενοβαλμένα πολιτικὰ ἢ ἐδαφικά σύνορα. Ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες ἔχομε ἐντός τῆς μικρότερης τοπογραφικὰ ὁρισμένης Στενωτέρας Πατρίδας, ἐπίσης τὴ Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Πατρίδα καὶ σὲ ἰδιαίτερον ἐννοία τὴν Πνευματικὴν Στενωτέρη Πατρίδα τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ, μέσα στὸν παγκόσμιον πολιτισμό. Ἡ ποιητικὴ χώρα, ποὺ γέννησε τὸν Ὀμηρὸν, τοὺς κλασσικοὺς ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, τὸ Σολωμόν, τὸν Παλαμά καὶ τὸν Καζαντζάκη καὶ τοὺς τόσους ἀόριστους ἀνώνυμους συνθέτες τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, κ' ὅλα γενικὰ

τὰ δημιουργικὰ πνεύματα τῆς σοφίας καὶ τέχνης, ποὺ γεννήθηκαν μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ἀρχαίας καὶ Νέας Ἑλλάδας εἶναι Ἑλληνικὴ Στενωτέρη Πατρίδα καὶ πρέπει νὰ γίνῃ τέτοια στὴν Ἑλληνικὴ Νεολαία.

Ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ ὑπερτονισθῇ ἡ ἀπαίτηση νὰ περιλάβῃ τὸ ἀναγνωστικὸ τῆς Ε' ἔργα σύγχρονων ποιητῶν, ὅταν ἀρχαῖα σοφώμενα εἶναι τόσο ἐξαιρετικά, ποὺ μποροῦν ν' ἀντικαταστήσουν σύγχρονα. Ὅχι ὅμως γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ σὲ καθαρεύουσα γλῶσσα, γιὰτὶ ξεπέφτουν ἄσχημα, ὅπως προείπαμε.

Ἀκόμα πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν τὸ κοινωνικὸ αἶσθημα στὸ ἀναγνωστικόν, γιὰτὶ εἴμαστε δυστυχῶς ἀτομικιστές. Πρέπει νὰ ἐξαρθῇ ἡ ἐργασία, ἡ ἀξία καὶ ἡ τιμὴ ποὺ τῆς ἀνήκει εἴτε εἰναι ὀλική, εἴτε πνευματικὴ. Ἡ ἐργασία, ὁ ἐργάτης, τὸ χωράφι, ὁ γεωργός, τὸ ἐργαστάσιον, ὁ δάσκαλος, ὁ παπὰς, ὁ γιαντρός, ὁ ἐπιστήμονας, ὁ μετανάστης Ἕλληνας, ὁ ὑπόδουλος Ἕλληνας, ὁ γέρος, ὁ σακάτης, ποὺ ζητεῖ ἀσφάλεια καὶ τροφή, καὶ ὅχι ἐλευθέρωσιν, ὁ συνταξιούχος ὑπάλληλος, ποὺ τοῦ ἀνήκει σέβας καὶ τιμὴ, γιὰτὶ δοῦλεψε χτὲς γιὰ τὸ Ἐθνικὸ Σήμερα, οἱ Κοινωνικὲς ἀσφαλίσεις, οἱ Ἑθνικοὶ εὐεργέτες, τὰ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα κλπ. Ἐπίσης τὰ μεγάλα ἔργα ἀπὸ τῆς ἀπελευθέρωσης τοῦ 1821 ὡς σήμερα, διώρυγα τῆς Κορίνθου, φράγμα Μαραθῶνος, σιδηρόδρομοι, αὐτοκινητόδρομοι, ἀεροδρόμια, λιμάνια, σχολεῖα, Πανεπιστήμια, ἀγροκήπια, μεγάλες πόλεις, ἐξηλεκτρισμός τῆς χώρας κλπ.

Ἄρα τὸ ἀναγνωστικὸ τῆς Ε' πρέπει νὰ πληρῇ σειρά ὁλόκληρη ἀπαιτήσεων, ποὺ ἐν μέρει ἀντιποιοῦν καὶ ποὺ ἡ μιὰ ἢ ἡ ἄλλη, ἂν τὴν ἐπεξεργαστοῦμε μονόπλευρα, μπορεῖ νὰ διακινδυνεύῃ τὴν καλὴν ἐπιτυχία τοῦ ὅλου. Ἡ ἀναγνώριση αὐτὴ ὁδεῖ πρὸς μιὰ ἰσορροπία. Τὸ ἄριστον πρέπει νὰ προσφέρεται στὰ παιδιὰ μας. Τὸ ἄριστον ἀπὸ τὸ θησαυροφυλάκιον τῆς ἑλληνικῆς βιβλιογραφίας, ἐφ' ὅσον εἶναι παιδικὸ καὶ μπορεῖ νὰ προσληφθῇ ἀπὸ τὰ παιδιὰ. Τὰ παιδιὰ τῆς Δωδεκανήσου προσλαμβάνουν τὸ ἄριστον αὐτὸ μὲ τὴν ἴδια κατανόηση καὶ μὲ τὴν ἴδια προθυμία, ὅπως τὰ παιδιὰ τῆς Μακεδονίας. Ἐνα ποσὸ ἐνοτήτων πρέπει νὰ δείχνουν τὸ πατριδογνωστικὸ ἢ λαογραφικὸ χαρακτηριστικὸν στοιχείον καὶ ἄλλο ποσὸ ἐνοτήτων ποὺ ἀπαντᾷ σ' ὅλα τὰ ἑλληνόπουλα τῆς Ε' δημοτικοῦ τὸ ἐθνικὸν χαρακτηριστικὸν στοιχείον.

Ἔτσι τὰ ἀναγνωστικά τῆς Ε' δημοτικοῦ πρέπει νὰ ἐκδίδωνται σὲ πολλὰς ἐκδόσεις, γιὰ νὰ ἰκανοποιηθοῦν τὰ παιδιὰ κάθε περιφέρειας.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Κ. ΓΚΡΟΖΑΣ

ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ

ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ

ΠΑΙΔΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ (ΤΩΝ ΝΕΩΝ)

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ—ΓΟΝΕΙΣ—ΚΗΔΕΜΟΝΕΣ

● Ὅσοι ἀγαπᾶτε τὰ παιδιὰ σας καὶ λαχταρᾶτε νὰ τοὺς δώσετε μιὰ ἄρτια καὶ συγχρονισμένη γενικὴ, ἐγκυκλοπαιδικὴ καὶ ἐπαγγελματικὴ μόρφωση...

● Ὅσοι ἔχετε ἀγανακτήσει βλέποντας τὰ παιδιὰ σας νὰ διαβάζουν διάφορα ψυχοφθόρα καὶ ἀντιπαιδικὰ ἢ ἀνήθικα γκαγκστερικά φυλλάδια...

● Ὅσοι θέλετε νὰ βοηθήσετε τὸ παιδί σας στὴν ἐκλογὴ τῆς κατάλληλης καὶ ταίριαστῆς πρὸς τὴν ἡλικία του μορφωτικῆς καὶ διαπαιδαγωγικῆς ὕλης...

● ΕΓΓΡΑΨΑΤΕ ΤΟ συνδρομητὴ στὴ ΜΕΓΑΛΗ—ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΑΙΔΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ (ΤΩΝ ΝΕΩΝ) ἢ ἀγοράστε του τὰ ἐβδομαδιαῖα φυλλάδια ποὺ κυκλοφοροῦν διὰ τῶν κατὰ τόπους Πρακτορείων Τύπου.

● Σὲ σύντομον χρονικὸ διάστημα θὰ τοῦ ἔχετε προσφέρει τὸ μεγαλύτερον Δῶρον τῆς Ζωῆς του, δηλαδὴ ἓνα ἀθάνατον ἔργο, στίς σελίδες τοῦ ὁποίου θὰ βρῆσκη τὸ παιδί σας—κατὰ Ἀλφαριθμητικὴ καὶ Λεξιμορφικὴ σειρὰ—κάθε γνώση χρήσιμη στίς καθημερινὰ σπουδές του, κάθε χρήσιμη γνώση γύρω ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς τωρινῆς ἢ μελλοντικῆς Ζωῆς του.

ΜΑΘΗΤΑΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

● Στὰ μαθήματα τῶν Ὀρθοπεδικῶν, τῆς Ἱστορίας, τῆς Γεωγραφίας, τῶν Φυσιογνωστικῶν, στὰ Ἑλληνικά καὶ γενικὰ σὲ ὅλα τὰ μαθήματα τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, συναντᾶτε δυσκολίες καὶ μύριες ἀπορίες σὰς γεννῶνται.

● Καθημερινὰ ζητᾶτε ἀπὸ τοὺς γονεῖς σας νὰ σας δώσουν μιὰ ὑπεύθυνον γνώμην, μιὰ πολύτιμην πληροφωρίαν γύρω ἀπὸ τὰ μαθήματά σας αὐτὰ ἢ γύρω ἀπὸ τίς «κατ' οἶκον ἐργασίες», ποὺ σας ἀναθέτουν οἱ Δάσκαλοί σας.

● Μὰ οἱ γονεῖς σας, τίς περισσότερες φορές, δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ἱκανοποιήσουν τίς ἀπορίες αὐτὰς ἢ δὲν ἔχουν τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον.

● Ἔτσι βρῖσκεσθε σὲ μεγάλη ἀμηχανία καὶ, πολλὰς φορές, πηγαίνετε ἀπροετοίμαστοι στὸ σχολεῖόν σας.

● Τί σας λείπει; Σὰς λείπει ἓνα Μεγάλον Παιδικὸ Λεξικόν, μιὰ Μεγάλῃ Παιδικὴ Ἑγκυκλοπαίδεια, μιὰ Πλούσια Πηγὴ γνώσεων, στὴν ὁποία νὰ καταφεύγετε γιὰ νὰ παίρνετε τὴν ἀπάντησιν ποὺ ζητᾶτε ἢ γιὰ νὰ λύνετε τὴν ἀπορία σας ἢ γιὰ νὰ βρῆσθε τὸ ὕλικόν ποὺ σας χρειάζεται, γιὰ νὰ ὁλοκληρώσετε τὴν ἐργασίαν ποὺ σας ἀνέθεσε τὸ Σχολεῖόν.

● Ἡ δική μας ΜΕΓΑΛΗ—ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΑΙΔΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ (ΤΩΝ ΝΕΩΝ) σὰς βγάζει ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδον αὐτό. Σ' αὐτὴν θὰ βρῆτε ὅτι ἀναζητᾶτε:

—Ἐνα πλήρες Γλωσσικόν, Ἑρμηνευτικόν καὶ Ὀρθογραφικόν Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, ποὺ καλύπτει ὅλες τίς ἀνάγκες τῶν παιδιῶν, στὸν τομέα

—Γιὰ τοὺς φιλάθλους καὶ τὴν ἀθλουμένην νεότητα...

—Γιὰ ὅλον τὸν Ἑλληνικὸ λαό, γιὰ τὰ πλατεῖα λαϊκὰ στρώματα, ποὺ δὲν προμηθεύονται τὰ συνήθη λεξικά καὶ ἐγκυκλοπαίδειες, ἐπειδὴ εἶναι γραμμένα σὲ γλῶσσα ἀκατάληπτη.

— Πεντακόσιοι καὶ πλέον Παιδαγωγοί, Καθηγηταί, Διδάσκαλοι, Λογοτέχνες καὶ Ἐπιθεωρηταὶ Σχολείων, Γενικοὶ Ἐπιθεωρηταί, Ἐκπαιδευτικοὶ Σύμβουλοι κλπ., συνεργάζονται στὴ μνημεῖωδὴ αὐτὴ ἐκδοσὴ ποὺ τιμᾷ τὰ Ἑλληνικά Γράμματα, τὴν Ἑλληνικὴ Ἐκπαίδευση καὶ τὸν Ἐκδοτικὸ Ὄργανισμὸ τοῦ «Νέου Σχολείου».

ΠΡΟ·Υ·ΠΟΛΟΓΙΣΘΕΙΣΑ ΑΞΙΑ ΟΛΟΚΛΗΡΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Τόμοι Δέκα	(10)	ἄδετοι	δραχ. 1200	(Ἐκαστος δραχ. 120)
»	»	(10) χρυσοπανόδετοι	» 1400	(» » 140)
»	»	(10) χρυσοδερματόδετοι	» 1500	(» » 150)

ΓΙΑ ΟΣΟΥΣ ΠΡΟΠΛΗΡΩΣΟΥΝ ΟΛΟΚΛΗΡΟ ΤΟ ΕΡΓΟ

Τόμοι Δέκα	(10)	ἄδετοι	δραχ. 900	(Ἐκαστος δραχ. 90)
»	»	(10) χρυσοπανόδετοι	» 1100	(» » 110)
»	»	(10) χρυσοδερματόδετοι	» 1200	(» » 120)

Ἦτοι στοὺς προπληρώνοντας τὴν ἀξία ὁλοκλήρου τοῦ ἔργου παρέχεται σημαντικὴ ἑκπτώσις ἀνεξαρτήτως τῆς διακυμάνσεως τῆς ἀξίας τοῦ χαρτιοῦ καὶ τῶν τυπογραφικῶν μελλοντικῶς.

Ἡ ἑκπτώσις παρέχεται ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν ἀδέτων τόμων, ἰσχύει δὲ καὶ γιὰ προπληρωμὲς ἑνὸς ἢ περισσοτέρων τόμων. Ἡ ἀξία τῆς βιβλιοδεσίας ἔχει συμπεριληφθῇ, ὅπως φαίνεται ἀνωτέρω.

Συνδρομηταὶ ἐγγράφονται μόνον στὰ Γραφεῖα μας, εἴτε αὐτοπροσώπως, εἴτε ἐμβάζοντας τὸ ὡς ἄνω ποσόν, ἀφοῦ προηγουμένως ἀποστείλουν τὴν ΔΗΛΩΣΙΝ ΕΓΓΡΑΦΗΣ ἢ σχετικὴν ἐπιστολήν.

Ἡ ἐκδοσὴ τοῦ ἔργου θὰ ὁλοκληρωθῇ ἀνυπερθέτως κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1957 ἢτοι οἱ τρεῖς (3) πρώτοι τόμοι θὰ παραδοθῶν τὸ ἀργότερον, μέχρι τὸν Δεκέμβριον 1956, οἱ δὲ ἕτεροι ἑπτὰ (7) κατὰ τὴν διάσκειαν τοῦ 1957.

Ἐκαστος τόμος περιλαμβάνει 28 δεκαεξασέλιδα (τυπογραφικὰ) ἢτοι σελίδες 450 μετὰ τῶν ἐκτὸς κειμένου εἰκόνων, χαρτῶν καὶ σχεδιαγραμμάτων.

• Καθῆκον ὅλων σας εἶναι νὰ ἐνισχύσετε τὴ γιγαντιαία αὐτὴ προσπάθειά μας ποὺ ἀποβλέπει στὸ νὰ ἀποσπᾶσουμε τὴν προσοχὴ τῆς νεολαίας ἀπὸ τὰ ἀντιπαιδικὰ λαθρόβια φυλλάδια καὶ ταυτοχρόνως νὰ τῆς παρουσιάσουμε ἕνα ἀθάνατο μορφωτικὸ ἔργο, μιὰ ἀνεξάντλητη πηγὴ γνώσεων, ἕνα ἀνεκτίμητο θησαυρὸ γιὰ μικροὺς καὶ μεγάλους.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΠΡΟΣΕΧΩΣ ΚΑΙ ΣΕ ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΦΥΛΛΑΔΙΑ ΔΙΑ ΤΟΥ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟΥ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΝΕΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ," - ΑΘΗΝΑΙ